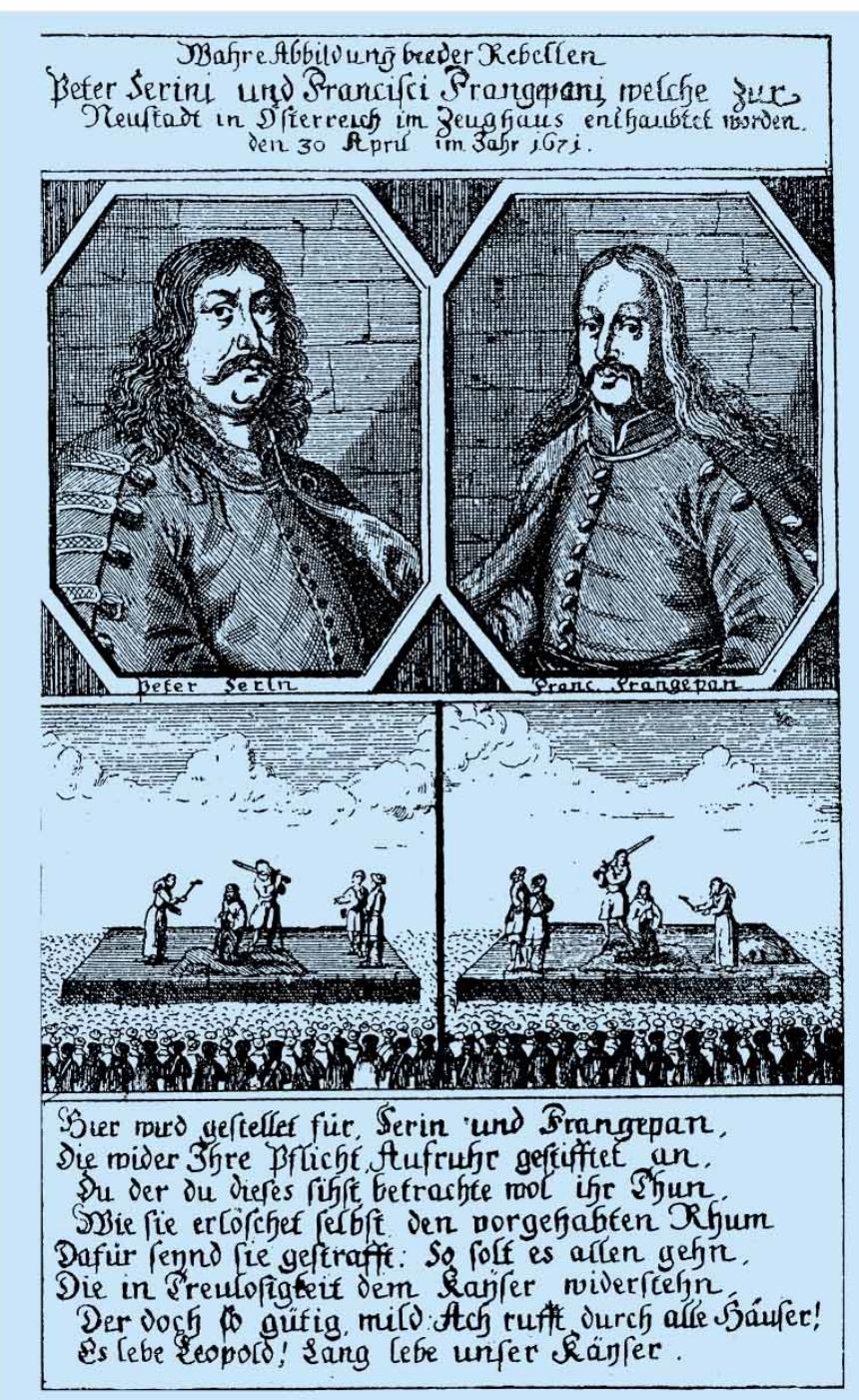


# politic ZATVORENIK

GODINA XIII. - TRAVANJ 2003. CIJENA 15 KN

BROJ 133



Svetozar Ušaković



# DESETI TRAVANJ I TERORISTI U EUROPSKOM DOMU

*politički*

## ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG  
DRUŠTVA POLITIČKIH  
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA  
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA  
Višnja Sever, Andrija Vučemil,  
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,  
Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDITO  
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA  
10000 Zagreb  
Masarykova 22/IV.  
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM I TISAK  
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA  
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn  
za inozemstvo: Europa 310 kn  
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;  
prekomorske zemlje: 510 kn  
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti  
\*\*\*  
Žiro račun: 2503007-1100009317  
kod Volksbank d.d. Zagreb  
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.  
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb  
\*\*\*  
Rukopisi se ne vraćaju,  
list uredjuje Urednički odbor, sva prava pridržava  
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.  
\*\*\*  
Uredništvo ne odgovara za navode  
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima  
\*\*\*  
Za sve informacije i kontakte u svezi  
suradnje i preplate tel: 01/48 72 433  
radnim danom od 11-13 sati.  
\*\*\*  
ISSN 1331-4688  
\*\*\*  
**Cijena oglasnog prostora:**  
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn  
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn  
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn  
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn  
1/4 crno bijelo 700,00 kn  
\*\*\*  
WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/>

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika i Hrvatska čista stranka prava već godinama organiziraju akademije prigodom Desetoga travnja, na kojima znanstvenici i publicisti izlažu o povijesnim, političkim, gospodarskim ili kulturnim zbivanjima koju su predhodili ili su uslijedili nakon obnove hrvatske državne neovisnosti 10. travnja 1941.

Tako je trebalo i ove godine trebalo biti. Prostorije su zakupljene u Europskom domu u Zagrebu i prema izdatom predračunu plaćene dvadesetak dana unaprijed. Dan uoči akademije Europski dom faksom odkazuje ugovor, ne vraćajući novac, niti obrazlažući jednostrani raskid ugovora o zakupu. Faks potpisuje **dr. Silobrčić**, koji nam objašnjava da 10. travnja - zbog 10. travnja! - unatoč ugovoru ne ćemo ući, a ako bismo kojim slučajem ušli, on bi podnio ostavku. Znam, reći ćete da imena nisu bitna, ali ovdje valja istaknuti da je taj dr. Silobrčić sin poznatog HSS-ovskog zastupnika mr. Josipa Silobrčića, koji je za vrijeme monarhofsističke diktature zbog svoga hrvatstva i borbe za narodna prava više puta bio uhićivan, kundačen u srpskim zatvorima i izveden pred sudove, a obitelj mu je zbog progona morala napusti Biograd i skloniti se u Split.

Mi, hrvatski politički uznici znademo kojim je patnjama i poniženjima bila izložena obitelj ljekarnika Silobrčića, hrvatskoga narodnog zastupnika. Zbog toga nam je neshvatljivo izrođničko ponašanje njegova izdanka, ponašanje koje je protivno hrvatskim zakonima i svim demokratskim načelima.

Alternativne prostorije nisu nam osigurali, pa smo došli u zakazano vrijeme i tražili ispunjenje ugovora, ali umjesto dr. Silobrčića dočekale su nas dvije ljute i preplašene službenice kojima je zabranjeno otvoriti nam vrata plaćene dvorane. Mislili su da nas ne će biti, ali mi smo bili spremni i na više od čekanja dok dođe policija i otvoriti vrata.

Zabrana govora je teror i kršenje ljudskih prava, a to su nam ove boljševičke sluge novog gospodara učinile. Mi smo, usprkos tomu, svoje rekli, a to što su oni htjeli zabraniti, objavljeno je u cijelosti na stranicama ovoga broja. Da razloga za zabranu nije bilo, uvjerit će se i teroristi koje je davno trebalo lustrirati.

Za vrijeme akademije prekrili su europsku zastavu, jer je Deseti travanj, izgleda, nespojiv s Europom. A dok su čekale na stubištu, žrtve jugoslavenskih, balkanskih tamnica mogle su gledati na istaknutu mjestu postavljenu političku kartu Europe, s «Balkanijom» u koju su ponovo ugurali Hrvatsku. Tim se zemljovidom diče izdajničke figure u Europskom domu, koje nam niječu pravo govora, misli i sastajanja! Predlažem svima koji mogu, da taj zemljovid dobro pogledaju, da dobro razmisle, pa da takvoj Evropi kažemo: Hvala, NE!

**Jure KNEZOVIĆ**  
**predsjednik Hrvatskog društva**  
**političkih zatvorenika**

# PREDSTAVA RAČANIJADE NA OVČARI

Malo što čovjeka veseli kao svakodnevna demonstracija poštivanja trodiobe vlasti i, osobito, neovisnosti hrvatskoga pravosuđa. S riječi se prelazi na djela, *udarnički* i ponosno, jer – *nema odmora dok traje obmana*. U naglašavanju tih vrijednota prednjače Ivica pl. Račan od Kumrovca i njegovi adlatusi, veliki sinovi naših naroda i narodnosti, sve stasiti ljudi koji zrače mudrošću, optimizmom i živošću (baš živošću i vedrinom kao Milorad Pu-povac i Stanka Saraja, glasnogovornica zagrebačke policije, zajedno). Nikad se oni ne će upustiti u vršenje pritiska na sud, nikad ne će komentirati tijek određenih postupaka, niti će se odvažiti na nekompetentno, najčešće polupismeno (pravnički posve nepismeno) ocjenjivanje nepravomoćnih presuda. Ne će tzv. vlada – uistinu namjesništvo ovećeg “sreza” na Zapadnom Balkanu – diskriminirati i šikanirati neke kategorije građana, niti će se osvećivati političkim uznicima koji su svoja prava pokušali izboriti pred sudom.

Dosljedni u svojoj bezličnosti, ne će se glavni likovi *Račanijade*, za koje tek nedorasli zlobnici tvrde kako će u povijest ući opjevani spjevom nalik *Govnaidi* (“...*vas si govnen, kneže usrani...*”), svojim poslodavcima dodvoravati upornim i sustavnim stigmatiziranjem Domovinskog rata, niti će se u izbornoj godini dosjetiti petparačkoga demagoškog trika s podizanjem optužnica protiv razbojnika poput Veljka Kadjevića. Ne će ni državno odvjetništvo u demokratskoj i pravnoj *Račanjadi* na zvižduk gospodara i palucanje biča pohrliti pod skute gornjogradskog namjesništva. Ne će tzv. neovisni mediji združno puhati u srbijanske rogove, priglivši odmah i nekritično ljupku priповijest o naporu novoga, postđindrijevskog Beograda, da se identificiraju i kazne počinitelji vukovarskog zločina. Ne će, dakle, tzv. hrvatski neovisni mediji odmah, mehanizmom “telefona iz usluge” koji je tako često rekvizit ilegalnih balkanskih bordela, na naslovnim stranicama objaviti fotografiju vukovarskoga krvnika Veselina Šljivančanina, s krupno tiskanim naslovom koji sugerira da su “uhićeni pravi zločinci s Ovčare”.

Ne će se tako Šljivančanina unaprijed proglašavati nevinim (jer to trentutno paše čistačima Augijevih štala na ušću Save u Dunav), kako bi se kriječica mogla svaliti na paravojne četničke skupine koje se onda može eliminirati poput posljednjih kriminalaca, na ulici, uz *jagnjeću čorbicu a la Belgrade*. Ne će se pitati kako su te četničke bande ne samo opstajale, nego i vladale Srbijom u doba demokratskoga, u Europi toliko obljubljenog Đindića kojega je – kako pokazuje njegova replika na inače budalastu Mesićevu izjavu o visini ratne štete – od kakvoga četničkog vojvode razlikovalo tek uredno izbrijano lice, pet-šest naučenih fraza i osjetno skuplje i elegantnije odijelo. Ne će se pitati koja je ona prava Srbija, Srbija s kojom želimo “normalizaciju odnosa” i “kulturnu suradnju” (a kulturna suradnja sa Srbijom svakako nije najlošiji vic koji se dade čuti!). Je li to Arkanova Srbija (ili možda Srbija njegove Cece i sličnih *pevaljki*)? Možda Koštuničina, sa strojnicom iznad Sarajeva? Đindićeva, ona koja uz europske talambase od Hrvatske traži ratne reparacije? Ili nova, postđindrijevska, ona koja političke i pravosudne probleme rješava hitcima na ulici i traži alibi za Ovčaru? Nadajmo se tek da ćemo odgovor na to pitanje doznati prije skoroga završnog čina *Račanijade*, jedne male prljave lokve na rubu hrvatske povijesti...

*Tomislav JONJIĆ*

## IZ SADRŽAJA

EUROPSKA MRKVA,  
HAAŠKA BATINA  
I HRVATSKI TOVAR . . . . . 2

*Egon Kraljević*

ONI NAS TUKU,  
A NAMA NEUGODNO. . . . . 5

*Kaja Pereković*

BRITANSKO IZVJEŠĆE O  
STRADANJU HRVATA U  
JUGOSLAVIJI (IV). . . . . 9

*Tomislav Jonjić*

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA  
I NEZAVISNA DRŽAVA  
HRVATSKA (IX.) . . . . . 12

*Ivan Gabelica*

STRADANJE KATOLIČKIH  
SVEĆENIKA I REDOVNIKA. . . . 15

*Tomislav Jonjić*

DESETI TRAVANJ 2003. . . . . 18

STRADANJE ŽITELJA  
OPĆINE CESTICA  
(KRIŽOVLJAN - CESTICA) U RATNO  
I PORATNO DOBA . . . . . 32

*Franjo Talan*

SLIČICE S GOLOG OTOKA . . . . 35

*Dinko Jonjić*

PROGON ZAGREBAČKIH  
SVEUČILIŠTARACA . . . . . 36

*Marijan Ćuvalo*

KRIVNJA BEZ KRAJA . . . . . 38

*Vera Očić-Veliki*

VELIKA OBMANA (II.) . . . . . 39

*Ivan Vukić*

KAKO SU ME U ZENICI  
ODGAJALI ZA ŠPIJUNA . . . . . 41

*s. Zvjezdana Vuk*

PREDĆIRILOMETODSKO  
PODRIJETLO GLAGOLICE I  
GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (25.)  
43

*Mato Marčinko*

# EUROPSKA MRKVA, HAAŠKA BATINA I HRVATSKI TOVAR

U zaglušućoj prohaškoj buci koju stvaraju domaći "medijski dobošari" (kako "poštene" hrvatske novinare duhovito nazva "večernjakovac" **Jajčinović**), teško se probijaju argumenti onih koji ne dijele njihovo oduševljenje Haagom. Zbog siline pritiska vladajućih medijsko-političkih struktura skoro da i u samoći vlastitog toka svijesti počinjemo osjećati nelagodu ako posumnjamo u dogme "hagologije".

Pravednost i nepristranost Haaga, jednak odnos tog suda prema svim stranama u sudskim postupcima trebali bi dakle biti dogme koje se ne smiju podvrgnuti kritičkom суду. Žestina kojom naša sredstva priopćavanja ometaju demokraciji svojstvenu javnu raspravu o судu u Haagu, te količina žuči koja se u senzacionalističko-neojugoslaven skim medijskim kampanjama izljeva na "unutarnjega" (tj. haaškog neprijatelja), višestruko su znakoviti. S jedne strane svjedoče o "feralizaciji" cjelokupnoga hrvatskog medijskog prostora, pojavi koja je faktički sve medije u Hrvatskoj pretvorila u poslušni zbor vladajuće koalicije, čime je aktualna vlast daleko nadmašila djelomični nadzor medija zbog kojeg je svojedobno žestoko bio napadan **Tuđman**. S druge strane, inozemno toleriranje nerijetko otvorene mržnje spram političkih protivnika koja kulja iz vlasti sklonih medija (a prihvaćanjem diktiranog trenda - osuvremenjenog jugoslavenstva, tj. liberalno-ljevog antihrvatstva - skloni su joj postali gotovo svi), upućuje na neprincipijelnu spregu domaćih političko-medijskih snaga i svjetskih političkih čimbenika koja datira iz vremena prije trećeg siječnja.

Takav odnos snaga na domaćoj medijskoj sceni omogućuje inkvizitorsku hajku na antihaške "elemente" koje smo svjedoci, a koja je potrebna da bi se, usmjeravanjem pažnje javnosti na pitanje "tko je za, a tko protiv Haaga", spriječilo postavljanje neugodnih pitanja o istinskom karakteru tog suda. Na sreću, odgovor na pitanje što je sud u Haagu i nije težak. Haaška praksa je do sada dala puno primjera iz kojih se mogu izvući prilično

Piše:

**Egon KRALJEVIĆ**

SLOBODNA DALMACIJA 8  
UTORAK, 31. ožujka 1992.

**IZVJEŠĆE AMNESTY INTERNATIONALA O ZLOČINIMA  
U RATNIM PODRUČJIMA BIVŠE JUGOSLAVIJE** 6

**ZA RATNE ZLOČINE  
MEĐUNARODNI SUD**

**Hrvatska Vlada predložila međunarodni sud za ratne zločine počinjene u Hrvatskoj — U Beogradu se predlaže komisija za ispitivanje ratnih zločina koja ne bi ispitivala ratne zločine počinjene nad - Hrvatima, kaže se u izvještaju A.I.**

Po Vasiliju Kovaču, on je bio jedan od rječnih zatvorenika koje nisu, barem do 7. siječnja 1992, tukli stražari, dobio je samo »nekoliko šamarice«. Sed mog sijenac otisao je do zahoda praćen stražarom. Na povratku u čeliju napalo ga je pet stražara i počelo udarati. Jedan drugi stražar pomogao mu je da uđe u čeliju gdje je ostao nepomično ležati. Sljedećeg dana osjetio je srčano smrtnje i privremeno je izgubio svijest. U svom isaku Vasilijs Kovač je naveo da su »neki stražari sudjelovali u svakom maltretiranju, neki samo kad su morali, a drugi nisu nikada tukli zatočenike«, naveye nekoliko stražara koji su s njim dobro postupali.

Dvadeset i sedmom siječnja 1992. on je prebačen u vojni logor u Kerestincu, u pregradu Zagreba. Nakon dolaska on i ostali zatvorenici morali su stati

vi sinovi biti ubijeni. U 14 sati iz grupe su izdvojeni Kovač i još neki zatvorenici koji nisu željeli biti zamijenjeni te je Kovač bio u prilici da o prije izrečenim prijetnjama obavijesti predstavnike Međunarodnog odbora Crvenog kriza, koji su nadzirali zamjenu zatvorenika. On je zatim odveden u Šibenik gdje je prenošio u zatvoru, ali je odnos bio korektan. Sljedećeg dana bio je suoden s predstavnikom JA koji ga je također nagovarao da ode u "Krajinu" i bio je očito nezadovoljan njegovim odbijanjem. Istoga dana on se vratio u Zagreb.

**Istraži i gonjenje ratnih zločina**  
Po jednom članku u britanskom »Guardianu« od 7. prosinca 1991. jugoslavenski vojni sud počeo je kazneni postupak protiv nepoznatog broja pri-

**Hrvatska je među prvima tražila osnutak međunarodnoga kaznenog suda**

jasni zaključci. No koliko je lako doći do traženog odgovora, toliko je teško suočiti se s njegovom težinom, jer haaški poučci ne ostavljaju puno manevarskog prostora bilo kojoj hrvatskoj politici.

## Sudjenja bosanskohercegovačkim Hrvatima - politički kontekst

Već procesi bosanskim Hrvatima dali su naslutiti u kojem će se smjeru razvijati haaška pragmatika. U tim je slučajevima prije svega zapanjujuća bila brzina kojom su podignute optužnice protiv najviših dužnosnika iz redova bosanskohercegovačkih Hrvata. U vrijeme dok je vukovarski krvnik iz 1991. **Šljivančanin** još uvijek bio obraz za neumrljana haaškim optužnicama, optužnice protiv **Blaškića**, **Kordića** i drugova već su bile na stolovima

tadašnje hrvatske vlade; u vrijeme dok se **Miloševića** naveliko smatralo poželjnim pregovaračem, bosanski su Hrvati bili uvjerljivo najbrojniji stanovnici Scheveningena... Osim njihova broja, od početka je oči bila i činjenica da su zatočeni Hrvati iz BiH i po svom položaju u civilnoj i vojnoj hijerarhiji, predstavljali sam vrh piramide tadašnjih hrvatskih vlasti u susjednoj zemlji. Ti su ljudi bili, a i danas su, među najviše pozicioniranim haaškim zatočenicima iz redova bilo kojeg od tri boanskohercegovačka naroda. Na kraju, lakoća s kojom je Haag prihvatio **Mesićevu** svjedočenje iz treće ruke, samo da bi mogao "dokazati" pojednostavljenu tezu o hrvatskoj agresiji na BiH, jasno je zaokružila politički koloplet oko slučajeva bosanskih Hrvata.

S Hrvatima je, najjednostavnije rečeno, trebalo početi haaška sudjenja koja su zamišljena kao produžena ruka, od ljeta 1995. iznova definirane međunarodne politike za prostor bivše Jugoslavije. Cilj te politike je, za razliku od dotadašnjeg uglavnom pasivnog održavanja srpskih osvajanja, bio po svaku cijenu sprječiti sasvim izgledan srpski vojni poraz u Bosni 1995. S druge strane, koristeći promjenu odnosa snaga nastalu nakon operacije *Oluje*, te ograničenih hrvatskih vojnih pobjeda u Bosni, željelo se što prije uspostaviti mir i novu političku ravnotežu regije. Posljedica toga je opstanak male "Velike Srbije" u obliku Republike Srpske, čime su ta tvorevina, kao i njezina stvoriteljica i zaštitnica Srbija, postale glavnim čimbenicima Daytonskog mira kao temelja nove, šire regionalne stabilnosti.

Kako je asimetrija Dayton - jedna zemlja, dva entiteta, tri naroda - uništavajuća po konstitutivnost bosanskohercegovačkih Hrvata (koji u takvu poretku nemaju ni zaštitu nacionalnog entiteta poput Srba, niti zaštitu koju brojnost nosi većinskom bošnjačkom narodu), to je jasno da je njih, kao stranu čiji su interesi stršali izvan gabarita tada potpisanih sporazuma, trebalo "estoko pri-epiti" i time prisiliti na prihvatanje stvarnosti daytonske Bosne. Zato su bosanskohercegovački Hrvati postali prvim objektima interesa Haaškog suda, odnosno međunarodne politike. Naravno, potpuno pacificiranje bosansko-

hercegova~kih Hrvata, jedinog od triju bosanskohercegova~kih naroda u potpunosti nezadovoljnog nametnutim rješenjima, bilo je moguće samo uz uvjet kriminaliziranja i steriliziranja ~itave tadašnje hrvatske dr`avne politike koja je, koliko je to u danim okolnostima mogla, stajala iza njih. U skladu s tim, hrvatska je strana umjesto priznanja za osloba|anje velikog dijela Bosne "nagra|ena" haaškim optu|nicama, a srpska strana je "ka`njena" o|uvanjem Republike Srpske.

Sve ove aktivnosti su u konačnici dovele do smjene vlasti u Hrvatskoj, i što je bio krajnji cilj, do radikalnog otklona od Tuđmanove politike u BiH. U određivanju karaktera poslijeratnih odnosa na ovom području koje je izvršila međunarodna zajednica, Hrvatska je ostala kratkih rukava - moralna je pristati na postojanje Republike Srpske, tvorevine čije istinsko središte nisu ni Banja Luka ni Pale, nego Beograd i koja samom činjenicom svog geopolitičkog postojanja, razdvajajući hrvatski sjever i jug, nameće Hrvatskoj doktrinu ograničenog suvereniteta i pojačanih veza sa svojim istočnim susjedstvom.

Završni korak ove operacije je bio političko vezivanje Hrvatske uz ovo (na očitim protuhrvatskim zasadama zasnovano) zapadnobalkansko područje: raznim regionalnim inicijativama Hrvatska je trajno osuđena na podržavanje stanja koje joj nije u interesu. Takvim rješenjem interesi međunarodnog projekta stabilnosti za ovaj dio svijeta izravno su suprostavljeni hrvatskim interesima, pa su ovi kao slabiji morali stradati. "Regija" (koju se sve češće piše velikim slovom) je postala trajnim izvorom hrvatske podređenosti, a asimetrična i spram bosanskohercegovačkih Hrvata tlačiteljska, arhitektura Dayton se prometnula u stabilnu stvarnost, činjenicu u odnosu spram koje se vrednuje vjerodostojnost čitave (ne samo vanjske) hrvatske politike.

Raščlanjujući sve što se u hrvatskoj politici dogodilo od 1995. naovamo, teško je ne uočiti odlučujuću ulogu koju je u oblikovanju ovdašnjih političkih zbivanja odigrao Haaški sud. On je, započinjući svoje djelovanje na slučajevima bosanskih Hrvata, u trenutcima dok su glavni redatelji rata i bezbrojnih "regionalnih" pokolja još bili uvaženi politički pregovarači, napisao novo poglavlje na temu bliskosti pojmova pravde i licemjerja. Konkretno ta su sudjenja pripremila teren za hrvatske "demokratske promjene" i uspostavu nove vlasti koja od 3. siječnja ubrzano i gotovo s veseljem, (a na radost svjetskih kolonizatora) radi u korist hrvatske štete.. Usputno, ali ne manje bitno, Haag je, svodeći raspad Jugoslavije na rat podjednako krihih balkanskih domorodaca, oprao i savjest zapadnih zemalja koje ili nisu učinile ništa na

zaustavljanju rata, ili su podupirući Srbe postale izravnim sudionicima masovnih zločina.

### Haaške metode

Procesi bosanskim Hrvatima su jasno pokazali osnovne elemente haaške metodologije rada. Kao prvo jasno je da je kriterij odabira optuženika određen prvenstveno političkim potrebama, a ne istinskom krivicom optuženika. Najjasnije je to pokazao slučaj **Kupreškića**, koji su prvostupanjskom presudom bili osuđeni na višegodišnju robiju, da bi drugostupanjskom presudom, koja se zasnivala na istim činjenicama kao i ona prvostupanjska, nakon par godina bili oslobođeni. Nelagodu povodom tog slučaja iskazala je i jedna američka sudkinja Haaškog suda, kazavši da su prvi procesi u Haagu bili ispod prosječne pravne razine zemalja civiliziranog svijeta. Naravno dotična gospoda je "zaboravila" pripomenuti da takav karakter prvih sudjenja u Haagu (a ona se većim dijelom odnose na bosanskohercegovačke Hrvate) nije bio slučajan, nego uvjetovan prethodno opisanim političkim razlozima.

Drugo, za potrebe politički motivirane optužnice, Haag se ne libi ni potpunog iskrivljavanja povijesnog konteksta u kojem su se pojedini zločini zbili. Npr u slučajevima bosanskohercegovačkih Hrvata se usprkos činjenicama (omjer snaga Armije BiH i HVO u srednjoj Bosni iznosio je 10 : 1; potpuno okruženje u kojem se HVO u srednjoj Bosni nalazio) sukob Bošnjaka i Hrvata tumačilo kao hrvatsku agresiju na muslimanske prostore. Iz istog se razloga minimiziralo muslimanske zločine nad Hrvatima, a razvodnjene istrage o njima - bošnjački osumnjičenici izlaze iz Scheveningen-a i prije nego zgriju svoje zatvoreničke positelje - pokrenute su tek kad je zaprijetila opasnost da očigledna haaška jednostranost počne štetiti interesima samog Suda kao i interesima njegovih medijskih apologeta.

Treće, kada je jedna politika označena kao zločinačka, puca se u sam njezin vrh. Budući da je hrvatska politika označena kao jedna od glavnih meta Haaškog suda, nije nikakvo čudo da su i hrvatske vojne operacije iz Domovinskog rata prikazane u svjetlu genocidnosti. Naravno, ne stoga što bi se u njima moglo naći elemenata planiranog zločina, nego stoga što postoji jaka politička potreba da se Hrvatskom, kao dijelom geopolitički

još uvijek nesređenog prostora, upravlja prema interesima održanja međunarodnog projekta stabilnosti za ovaj dio svijeta. A ima li za Hrvatsku boljeg sredstva za to od ponovnog nametanja, u prošlim vremenima do razine uvjetnog refleksa razvijenog, hrvatskog osjećaja krivnje?

### Haaški bumerang

Malograđanska je i sebična hrvatska javnost povodom sudjenja Blaškiću i Kordiću olako otpisala ne samo ovu dvojicu, nego i sve ostale bosanskohercegovačke Hrvate. Smatrali su to cijenom koju se mora platiti za ulazak u ubrzani vlak europskih integracija. Nedugo nakon toga cijena karte za Bruxelles je počela vrtoglavo rasti: došle su prve optužnice protiv generala HV-a. Na matricu haaških procesa bosanskohercegovačkim Hrvatima samo su stavljena nova imena, sve drugo je ostalo isto. Opet je negiran kontekst sukoba, ovaj put onog između Hrvata i Srba u Hrvatskoj. Istom metodologijom kojom je sukob očajnika - Bošnjaka i Hrvata oko ostataka Bosne - okarakteriziralo kao hrvatsku agresiju na BiH, haaško je Tužiteljstvo srpski napad na Hrvatsku proglašilo, u najboljem slučaju građanskim ratom, a u goroj inačici hrvatskim ratom za etničko čišćenje i protjerivanje Srba...

I sve to usprkos potpuno suprotnim tvrdnjama koje su u svojim knjigama naveli brojni vojni i politički sudionici nedavnoga velikosrpskog projekta, pa čak i suprotno tvrdnjama dojučerašnjih Miloševićevih bliskih suradnika koji, kao svjedoci optužbe, baš na haaškom sudjenju Miloševiću, za započinjanje rata i brojne zločine u Hrvatskoj teško terete svoga bivšeg šefa. Pored izvrstanja konteksta i ostali elementi haaške metodologije preuzeti su iz obrasca uvježbanog za vrijeme sudjenja bosanskim Hrvatima. Prije svega kvantitativna zastupljenost optuženika iz redova hrvatske vojske i policije je impo-



Četnički vojvoda Šešelj u društvu svojih krvavih suboraca



*Haaške zidine kao ilustracija hrvatske sadašnjice*

zantna. Do sada su optuženi Gotovina, Bobetko, Ademi. Da stvar bude absurdnija, Bobetko i Ademi su optuženi za isti zločin, onaj u Medačkom džepu, a kao osumnjičenik im je pridružen i Markač kojega se, između ostalog, sumnjiči i za tu operaciju. Dakle *tri čovjeka za jedan zločin!* Osim toga u svojstvu osumnjičenika za druge zločine spominju se još Korade i Domazet. Sve zajedno u svezi sa zločinima počinjenima s hrvatske strane spominje se (zasad) 6 imena. Kada bi ovakva temeljito postojala u pitanju haaških istraživača o nerazmjerno brojnijim zločinima srpske strane u Hrvatskoj (tj. kad bi se Srbe npr. optuživalo za višegodišnje prekomjerno bombardiranje čitave Hrvatske, kao što se Hrvate optužuje za "prekomjerno bombardiranje Knina" koje, uzgred budi rečeno, nije trajalo niti čitav jedan dan), onda za smještaj srpskih optuženika za rat u Hrvatskoj vjerojatno ne bi dostajala ni čitava Nizozemska.

No mi se suočavamo sa situacijom da su za sustav višegodišnjeg srpskog terora u Hrvatskoj do sada optuženi samo pokojni gradonačelnik okupiranog Vukovara Dokmanović, zatim Mrkić, Martić, Šljivančanin, Radić, Šešelj i Milošević, dakle za 15.000 mrtvih u Hrvatskoj odgovorno je sedam ljudi!? Ako mislite da podjednaki broj optuženika s obje strane sugerira želju za izjednačavanjem krivnje varate se: još je priličan broj viših časnika HV kao i političara zanimljiv Haagu u svojstvu osumnjičenika. To pak vrlo lako može rezultirati novim optužnicama zbog čega bi broj optuženih za rat u Hrvatskoj, na apsurdnoj vagi haaške pravde mogao pretegnuti na hrvatsku stranu!

Od broja optužnica protiv hrvatskih časnika još je zanimljivija njihova *kvalitativna usmjerenošć*. Dok su optužnice za zločine Srba u Hrvatskoj, s izuzetkom

Miloševića, usmjerene na terenske oficire ili ridikulozne političare Šešeljeva tipa (sitne ribe), dotle su optužnice za Hrvate adresirane na najvišu razinu, a najteža među njima pogoda generala Bobetka, negdašnjeg načelnika Glavnog stožera HV! Ne zaboravimo da je na obavijesni razgovor s haaškim istražiteljima išao i general Stipetić (donedavni načelnik), kao i to da na nastavak obavijesnih razgovora s Haagom čeka admirал Domazet, Stipetićev prethodnik na položaju načelnika GS HV! A što za to vrijeme rade njihovi beogradski kolege po položaju, oficiri JNA iz prvog ešalona te vojske, poput Kadrijevića, Adžića, Panića i drugih? Čitavo to društvo je, podsjećam, bilo vrlo aktivno u vrijeme masakra u Vukovaru ili kasnijih pokolja u Bosni, da i ne spominjem činjenicu da su ti ljudi kao vrhovni zapovjednici vojske zajedno s Miloševićem najodgovorniji za najveći zločin od svih: za hladnokrvno planiranje i započinjanje rata? Dakle, što se događa s njima? Apсолutno ništa, jer za sudenje njihovo "obrani Jugoslavije s predumišljajem", u visokim međunarodnim političkim krugovima do sada nije bilo političkog interesa.

#### Haag-Hrvatska-EU

Ako je iz dosada rečenog jasno da je Haaški sud sredstvo za nametanje integracije zapadnog Balkana i očuvanje na tim osnovama zamišljene regionalne stabilnosti, postavlja se pitanje kako objasnit i iznenadno zatopljavanje odnosa na relaciji Hrvatska-EU? Je li moguće da je Europa preko noći odustala od zapadnobalkanskog pristupa Hrvatskoj? Postoje dvije mogućnosti.

Prva opcija je da se radi o predizbornom daru Račanovoj koaliciji, daru koji će poput fatamorgane nestati onog trenutka kada prođu izbori. Pri tome izborni rezultat

(eventualna pobeda lijeve koalicije) ne može nikako utjecati na nastavak medenog mjeseca Hrvatske i EU, jer se ne radi o iskrenoj promjeni europskog držanja spram Hrvatske, nego tek o predizbornom triku za održanje na vlasti onih koji u Hrvatskoj dobro provode smjernice tuđe politike. Da je tvrdo zapadnobalkansko gledište u Bruxellesu još itekako živo, govori nedavna izjava Javiera Solane. Ovaj je otvoreno rekao da bi samostalan ulazak Hrvatske u Europu mogao imati pogubne posljedice po regionalnu ravnotežu ovog područja. U ovakvom scenariju Europski bi, dakle, jedino bilo bitno izboriti se za novi mandat "svojih" ljudi u Hrvatskoj, nakon čega bi se odmah vratila na pozicije jasno definirane Solaninom izjavom. Kao povod za pozitibornu promjenu retorike spram Hrvatske moglo bi poslužiti bilo što: od "nesučradnje" s Haaškim sudom do nesretne sudbine nekog srpskog povratnika.....

Druga mogućnost je da stratezi EU smatraju glavne smjernice zapadnobalkanskog pristupa već u toj mjeri čvrsto utemeljenim, da ih ni eventualni samostalan ulazak Hrvatske u EU ne može poremetiti. Dakle pretpostavlja se da će Hrvatska i nakon ulaska u Uniju poslušno nastaviti slijediti smjernice regionalne politike koje joj nimalo ne idu u prilog. Iako je ova varijanta povoljnija od prethodne koja nas je kanila *fizički* zatvoriti u regionalni okvir, i ona je daleko od političkog raspleta poželjnog za Hrvatsku. Po njoj, doduše, postajemo dio Europe, ali samo po cijenu očuvanja ponizačujućeg (i svakodnevno erodirajućeg) položaja u regiji. Taj položaj prije svega podrazumijeva nastavak ignoriranja tragedije bosanskohercegovačkih Hrvata, jedinog dijela hrvatskog naroda kojemu i dan-danas prijeti opasnost faktičnog nestanka. Ako ne iz ljudskih i moralnih razloga, taj bi proces hrvatsku javnost trebao uzneniriti zbog konkrenih posljedica koje može imati po sigurnost Republike Hrvatske. Hrvatska mora shvatiti da bez zadovoljavajućeg rješavanja problema u našem susjedstvu, tj. bez uvažavanja hrvatskih interesa u "regiji" (tj. Bosni i Hercegovini), ne može biti trajne stabilnosti ni Hrvatske, a ni ovog područja. A to onda znači da ni eventualni samostalan ulazak Hrvatske u EU ne bi uklonio prijetnju koju Hrvatskoj predstavlja neodrživo i geopolitički nesređeno jugoistočno susjedstvo i sustav regionalne stabilnosti koji se temelji na rastakanju hrvatstva u susjednoj zemlji. □

# ONI NAS TUKU, A NAMA NEUGODNO...

Upravo je riječi iz naslova izgovorila Dorica Nikolić, saborska zastupnica HSLS-a. Opravdano, jer mlakost današnje vlasti dopušta da po Hrvatskoj tko god hoće nabacuje blato i pljuje po najsvjetijim osjećajima onih koji u srcu nose Hrvatsku, a za nju su žrtvovali mladost i krv prolili za njezinu, našu slobodu. **Račane i Mesiću**, dokle? Dokle će se ispred lica naše javnosti vitlati crvenom krpom, kao što toreadori ispred razjarenih bikova crvenim suknom pojačavaju nagon za borbom. Zašto nas smatraju nekim ludama koje ne znaju što žele?

Znaju oni dobro da su svi iskreni i pravi rodoljubi vrlo žalosi i osjećamo kako ova vlast uporno prijeti Haagom. Viču kao maloj djeci: Ako niste dobri i zadovoljni kako ovi "naši" sudovi presude, mogli bismo vas poslati u Haag, pa čete tamo vidjeti boga svoga. Kako ne vidite da mi vama samo želimo dobro kad vas osudi naš sud npr. u Rijeci. Pa, bili ste na prvima crtama u obrani Domovine sa srcem punim ljubavi za Hrvatsku, počinili ste zločin jer ste oteli priliku da pobjede onima koji su ovamo došli bradati da sačuvaju Jugoslaviju. Vi ste sprječili da tu vašu Hrvatsku stisnu oko zagrebačke katedrale.

General Norac, Orešković i Grandić, branitelji Gospića zasluzili su čak i smrt,

**Piše:**

**Kaja PEREKOVIC**

jer tako hoće Šešelj i Milošević. Štrbac je prikupio dovoljno lažnih optužbi i vješto - kako to znaju samo Bizantinci - puzavo ih podastro velikoj i smjelo tužiteljici haaškog suda, **Carli del Ponte**, da treba sve hrvatske generale i oslobođitelje drastično kazniti, jer su se drznuli srušiti mirnu i prosperitetnu Jugoslaviju, odnosno sprječiti Srbiju da zauzme sve "svoje" krajeve, o kojima i danas u čelijama cvjetne Nizozemske sanja golobradi četnički vojvoda Šešelj.

Ovi naši, koji su dobili vlast, od naivnog naroda mekog srca rasprodaju ne samo srebro već i zlato ispaćene Hrvatske. Trguju u bescijenje sa svakim tko pokaže bilo koju stranu valutu, dijeli se zemlja i more, a da im pravi branitelji ne smetaju strpani su u zatvore, bolnice ili u mišje rupe. Ako se "osakačeni" branitelji jave i prosvjeduju zbog nepravednih presuda, što ih je izrekla sudkinja, koja kao da je to učinila po zadatku (možda i mimo svoje volje), onda ih napadaju. Ma, zaista ima pravo gospodin premijer, kad veli da

možemo mi sami osuditi svoje ratne zločince. Zašto bismo ih slali u Haag? Bože, kako je velikodušan!

Znatižljiva sam tko će suditi Bushu i njegovim generalima koji ratuju u suverenom Iraku? Možda će ipak najtežu krivicu doživjeti Iračani što se opiru agresoru u samoobrani. A nafta tako zanosno miriši! Vrag je uznemirio srca gramzivaca svih boja koji zvečaju novcima i silom oružja donose smrt nevinim ljudima pod parolom humanosti. Prijed godinu i mi smo na vlastitoj koži osjetili ljubav bradatih kad su svijet uvjerali da nas žele zaštititi (od nas samih), jer da ne znamo da nam je bolje u zagrljaju "bratstva i jedinstva". I oni rekoše i kad ruše naše gradove i sela, ako ubijaju goloruke ljude, oni to čine zbog naše sreće, jer - što će nam Hrvatska kad imamo Jugoslaviju. I danas curi iz tog poderanog kotla uvjerenje i optužba, da smo zločinci i razbijajući dobre države u kojoj je bilo blagostanje (za Srbe). Žalosno je što tokom posljednjeg vremena sve više dižu glavu nostalgičari za propalom državom. Još uvjek pokušavaju nametnuti svoje opredjeljenje za "bratstvo i jedinstvo". Dokle će se većini nametati partijski posluh?!

## Izjava za javnost Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj u svezi s presudom u Rijeci

### Čin je neodvojiv od uzroka i okolnosti

U povodu nepravomoćne presude Županijskog suda u Rijeci trajici iz tzv. gospičke skupine, koja je donesena uoči Blagovještosti, smatramo potrebnim progovoriti, žečeći u prvom redu odgovoriti na brojne upite hrvatskih branitelja kao i onih koji u ovom trenutku s pravom očekuju glas i očitovanje Vojnog ordinarijata. Ne žečeći ulaziti u prosudbu spomenute presude niti dovoditi u pitanje autonomiju sudbene vlasti, čini nam se najprimjerijenim podsetiti na načela koja su u svojoj izjavi iznijeli hrvatski biskupi, okupljeni na svojem redovnom sjedanju u Krku od 20. do 23. listopada 2002. Jer, kao i tada tako se i u sadašnjem trenutku "očituje visok stupanj jedinstva u pogledu objektivne istine o obrambenom ratu našega naroda, zaštiti dostojanstva njegovih branitelja i onih koji su najzасlužniji za njegovu slobodu".

U tom smislu želimo ponovno istaknuti, kako je spomenuta Izjava naglasila, da je u prosuđivanju obrambenih djelovanja međunarodno priznate države Republike Hrvatske potrebno imati na umu cjelovitu viziju ratnih zbiranja. Naime, ratna događanja na teritoriju naše države ne smiju se izdvajati iz njihova povjesnog konteksta, niti se smiju promatrati posljedice neovisno o njihovim uzrocima. Jer na taj način se ne može doći do objektivne istine, koja jedina oslobađa (usp. Iv 8,32).

Istaknuli smo u spomenutoj Izjavi da pojedina djela nisu potuno izolirani čini bez veze s uzrocima i okolnostima. Naime, nakon proglašenja hrvatske države i njezina međunarodnog priznanja bila je dužnost i pravo svakog građanina braniti njezin integritet i suverenitet. "To znači da se za pravedni pristup i ispravni odnos prema ratnim događajima, a u želji da svatko odgovara za vlastita djela, traži promatranje svakog pojedinog čina u kontekstu rata, njegovih uzroka i posljedica." U tom smislu treba osobito imati na umu da "pojedinac koji se brani nalazi se, i subjektivno i objektivno, u različitim okolnostima od onoga koji napada. Ako se to u međunarodnim i domaćim sudovima zaboravlja ili ne uzima dovoljno u obzir, stječe se dojam

izjednačavanja žrtve i agresora. To je neprihvatljivo jer, između ostalog, stvara nepovjerenje, kako prema državnim, tako i prema međunarodnim institucijama."

Osim što je nužno i pravedno da svi sudovi, domaći i međunarodni, imaju i pedagošku svrhu: da se onoga koji nanosi zlo u njegovim nakanama obeshrabri, potrebno je u izgrađivanju mira voditi računa o zadovoljenju pravde. Jer nedostatak "pravednog pristupa širi medu građanima osjećaje nemoći, besperspektivnosti i izgubljenosti..."

Takvo ozračje ne pogoduje suživotu, dijalogu i praštanju, niti zajedništvu koje je u stanju drugoga prihvati i svakome oprostiti. To nikako ne može biti dobro polazište za ostvarenje ciljeva koje je sebi postavila i međunarodna zajednica", pa je zato potrebno izbjegavati sve što može izazvati zabrinutost i sumnju da neki postupci "ne opravdavaju očekivanja kako će nakon rata doći do objektivne istine o njemu i o stradanju u našoj Domovini".

Na kraju, želimo izraziti svoje slaganje s izjavom biskupa gospičko-senjskog mons. Mile Bogovića, koji među ostalim napominje kako se na optuženičku klupu stavljaju branitelji Gospića prije nego njegovi napadači, te izražavamo žalost što izgleda da se inzistira na traženju i kažnjavanju najprije onih koji su branili našu zemlju i svoje obitelji. Inzistirajući da je potrebno kazniti sve koji su počinili zločine, nakon što im je krivnja dokazana u pravednom i objektivnom sudskom postupku, napominjemo da se suđenjem samo hrvatskim braniteljima, dok se zaboravlja na prave zločince, upravo tim zločincima i njihovim inspiratorima daje "zeleno svjetlo" da se ne trebaju bojati posljedica i da će i dalje ostati zaštićeni. A time se ujedno onemogućuje Hrvatskoj da pomogne svijetu u obrani pravde, istine i slobode, ukazujući na stvarne izvore zla i njihovo ponavljanje.

**Mons. Juraj Jezerinac  
vojni ordinarij**

# UMJESTO ISPLATE NAKNADA NEPRAVDE I KAOS

Godinama je HDPZ obrađivao isplate naknada bivšim političkim uznicima, vodeći strogo računa da se ne bi dogodilo odstupanje od, "biološkog reda" isplate, kojega je prihvatala većina političkih uznika. Nakon bolne izmjene Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika ostala je još ta nada, da će oni kojima je Bog darovao još koji dan ipak

*Piše:*

**Jure KNEZOVIĆ**

dobiti tu gorku, u suzama, znoju i krvi zaslženu kunu.

Umjesto uhodana i prihvaćena reda pojavio se uz nemirujući nered preko redne i kaotične isplate naknade. Protivno samoj odluci Vlade (kako se iz

faksimila Odluke i sami možete uvjeriti) počela je isplata "po abecedi". Kratko iza tih izjava ustanovilo se da ni abeceda nije pravilo, nego je samo izgovor iza kojega se očito krije zlobnija namjera, nego što sam politički uznik mogaše zamisliti: namjera izazivanja svađe među bivšim političkim uznicima, jer se zavist uz zlobni šapat lako budi. Netko je pronio glas da su za taj kaos kriva vodstva podružnica, koja imaju mogućnost odlučivanja komu treba prije isplatiti. Iako to nije istina i ni prije nisu mogli ostaje gorčina među žrtvama komunističke diktature. S druge pak strane čuju priče da se Vlada osvećuje onima koji su podnijeli tužbe. Fina Vlada!

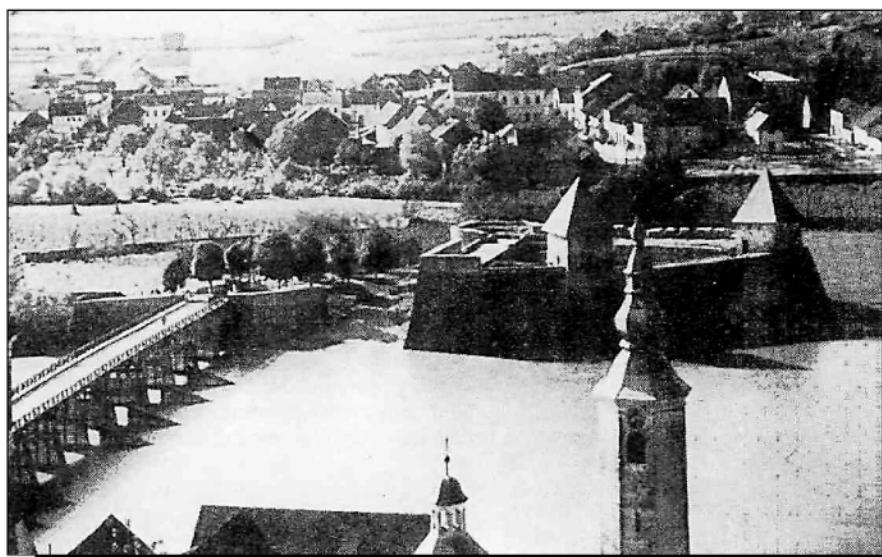
## POZIV Dodite u što većem broju

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika obilježava svake godine Dan hrvatskih političkih uznika u mjestima koji su nekada bili u vlasništvu Zrinskih ili Frankopana. Prošle godine, suprotno volji SDP-ovske gradske vlasti, dan pogibije naših uzora proslavili smo u Gradu Ozlju.

Proslavu u Hrvatskoj Kostajnici na prostoru Staroga grada, vlasnicima kojeg su bili i Frankopani i Zrinski, zbog četnčke okupacije nismo mogli održati u prošlim godinama. Sada je moguće, pa vas pozivam da ove godine povedete svoje prijatelje i rodbinu na obale hladne Une gdje ćemo zajednički osjetiti ljubav ispačenog naroda u Hrvatskoj Kostajnici.

Sv. Misa zadušnica za Zrinskog i Frankopana i za sve koji su svoje živote položili za slobodu Hrvatske služit će se u Župnoj crkvi u Hrv. Kostajnici s početkom u 11:00 sati. Nakon sv. Mise prelazimo preko mosta na prostor oko Staroga grada gdje nastavljamo zajedničko druženje uz prigodan program i zakusku.

**Za pobliže informacije obratite se svojoj Podružnici.**



*Kostajnički Stari grad prije rata - pogled s brda Djeda*

### Poziv političkim uznicima

Administrativnoj komisiji obraćala se Središnjica i Podružnice tražeći da se primjenjuje uhodani i prihvaćeni "biološki red". Odgovor je bio, da zbog poteškoća tehničke naravi i mjesecnog iznosa proračunskih sredstava nisu do sada bili u mogućnosti postupiti po Odluci Vlade, ali da je sada tehnička prepreka uklonjena i do sredine svibnja trebaju svi rođeni do 1925. godine dobiti rješenja o isplati 3. i 4. obroka naknade za dane provedene u zatvoru.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika poziva sve žive političke uznike rođene do 1925. godine da se javе svojim podružnicama ili Središnjicama, ako do 15. svibnja 2003. ne dobiju rješenja o isplati naknade 3. i 4. obroka naknade.

HDPZ apelira na svoje članove da se ne daju zavesti spletakima kojima je namjera posvađati političke zatvorenike. Budite i dalje puni razumjevanja za svoga supatnika, koji ako i dobije rješenje prije vas nije sigurno za to osobno odgovoran. Javite se svojoj podružnici, mi ćemo vam reći tko je odgovoran. □



VLADA REPUBLIKE HRVATSKE  
Administrativna komisija

Na temelju članka 11. stavka 3. i članka 24. stavka 1. Poslovnika Vlade Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 107/2000-pročišćeni tekst i 24/2001) i članka 11., a u vezi s člankom 5. stavkom 3. Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, br. 34/95 - pročišćeni tekst, 164/98 i 109/2001), Administrativna komisija Vlade Republike Hrvatske, na sjednici održanoj dana 3. siječnja 2003. godine, donijela je

## O D L U K U

### O MJERILIMA ZA ISPLATU NAKNADE BIVŠIM POLITIČKIM ZATVORENICIMA U 2003. GODINI

#### Članak 1.

Ovom Odlukom se utvrđuju mjerila za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima sukladno Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika i Naputku o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (Narodne novine, broj 18/2001), u 2003. godini.

#### Članak 2.

Bivši politički zatvorenik ima pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kune.

Ako je osoba iz stavka 1. ovog članka umrla, pravo na naknadu ima bračni drug.

Naknada iz stavka 1. ovog članka isplaćuje se u obročima od 1/4 (25%) od ukupnog iznosa naknade, a ovisno o osiguranim sredstvima u državnom proračunu.

#### Članak 3.

Isplata naknade vrši se na temelju rješenja Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske.

#### Članak 4.

Državnim proračunom Republike Hrvatske za 2003. godinu (Narodne novine, broj 154/2002) na poziciji Ministarstva rada i socijalne skrbi - naknade bivšim političkim zatvorenicima - osigurano je 45.450.514,00 kuna iz kojeg iznosa će se tijekom 2003. godine isplaćivati naknada za dane provedene u zatvoru odnosno pritvoru.

#### Članak 5.

Isplata naknade iz članka 2. ove Odluke, vršit će se prema sljedećim mjerilima:

a) III. i IV. obrok naknade živim bivšim političkim zatvorenicima, prema starosnoj dobi i to rođenih zaključno do 1935. godine;

b) I. i II. obrok naknade živim bivšim političkim zatvorenicima, bez obzira na godine starosti (propušteni);

c) I. obrok naknade udovici (udovcu) bivšeg političkog zatvorenika, bez obzira na godine starosti;

d) II. obrok naknade udovici (udovcu) bivšeg političkog zatvorenika, prema starosnoj dobi i to rođenih zaključno do 1920. godine;

Isplata naknade prema mjerilima utvrđenim u stavku 1. ovog članka vršit će se ovisno o visini osiguranih sredstava u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2003. godinu, za tu namjenu.

#### Članak 6.

Danom stupanja na snagu ove Odluke prestaje važiti Odluka o mjerilima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima u 2002. godini, donijeta na sjednici Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske, od 6. veljače 2002. godine.

#### Članak 7.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja, a primjenjuje se od 1. siječnja 2003. godine.



Klasa : 140-09/03-01/01

Urbroj: 50304/4-03-0Ø

Zagreb, 3. siječnja 2003.

## Pisma hrvatskim ratnicima 1943.

Pisma leže  
na malenu stolu.

Zvezde trepću  
sa visine gore.

Crne misli  
noćima te more.

Iz daljine  
tutnjava odzvanja.

Iskre letе...  
Ćutiš miris gara.  
Srebrnasta bukva  
u tišini sniva.

Ratnik se odmara.  
Teški ranac  
ispod glave stavlja.

U duhu se  
s majkom, ocem  
i s dragima pozdravlja.

Teče rijeka,  
crvena od krvi.  
Ratnik šapće:  
"Tko će od nas prvi?"

Jutro!  
Sunce!  
Jabuka u cvatu.  
A svi mi smo  
ponovno u ratu.  
Lica gore  
i sjaju se oči.  
U nadi se čeka  
u samoći.

**Višnja Sever**

## BÔG, KUMPÂRE

... Ljubi Pavšeču

Bôg, kumpâre - Bôg,  
jer teško je ča drûgo rčci  
ka mrtvi zvân  
Trsátun zvęći.

To ňpako vrîme  
dôđe i okène najlepši cvît  
lumín zapáli  
i sûze bliščéče izmâmi.

Zb ngun Lj ubo  
zb ngun kumpâre  
n če  biti s am  
Polih mnija  e st nbun biti  
d okle b ude  u m ru  
s nji s n jati.

P esnik je  mra  
m re pl  e u Kostr ni  
c eli Kvarner  
u pl  iku b ure se b eli,  
a skr  e    p u:  
"B og Lj ubo - B og."

**Tomislav Mari ić  
Kukliji anin**

# USUSRET DANU HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA

Nadam se da će se sve podružnice odazvati na dan pogibije Zrinskog i Frankopana i doći u Hrvatsku Kostajnicu. Susreti uvijek raduju, a posebno kad su na plećima duge godine življena. Svima nam dani izmiču i sve smo bliži danu, "kam za vazda gre se" – kako kaže mudra poslovica.

U vremenu otkad imamo ovu koaličijsku vlast naša je udruga u teškim financijskim teškoćama. Za rad prošle godine, a pogotovo ove nismo dobili ni lipe. Naš predsjednik **Jure Knežević** i Izvršni odbor muku muče da naš list izlazi. Za putovanja po podružnicama nema novaca. Vijeće se rijetko sastaje, prilike sile da se sve uglavnom dogovara pismeno, što nije dobro, jer je osobni kontakt nenadoknadiv. Zbog toga mislim da je apsolutno potrebno da se bar na dan kad častimo naše političke uzore nađemo na zajedničkoj proslavi. Mislim da ste uočili kako se iz broja u broj našeg lista objavljuju imena darovatelja. Molim kao vaša bivša predsjednica, da se svaki onaj koji primi konačnu isplatu za svoju robiju sjeti kako toga ne bi bilo da nismo upornim zahtjevima postigli i izborili.

Vaša zahvala je najbolja ako svojim prilogom potpomognete Središnjicu da do kraja ispunji onu zadaću što ste svojim izborom na zadnjem Saboru Društva prihvatali. Ovo shvatite kao vapaj i ljubav za vaš HDPZ.

## HRVATSKE OSUĐENICE, POZOR !

Pismom su obaviještene mnoge bivše političke osuđenice da se prikuplja građa za knjigu "Svjedočenje i stradanje žena u Titovim logorima". Ovim putem još jednom molimo da se javite svojim svjedočenjem.

Svoje zapise odmah pošaljite u Središnjicu HDPZ-a, ili izravno na adresu K. Pereković, Diljska 7, 10 040 Zagreb, tel: 01/2859-139. Smatrajte ovo vrlo žurnim. Vaš prilog je osobno svjedočenje o žrtvi koju ste dale za Hrvatsku. Želimo knjigu objaviti do jeseni. U jednom od sljedećih brojeva ovog lista ponudit ćemo obrazac za pretplatu u obročima.

*Kaja Pereković*

VOJNI SUD U ZAGREBU  
I. E. br. 199/72.  
Dana 4. IX 1972.

### U I M E N A V O D A I

Vojni sud u Zagrebu, u veću sastavljenom od sudije pukovnika pravne službe Fumić Mr. Ivana, kao predsjednika veća, te sudija: porotnika pomoćnika Gregec ing. Vinka i zastavnika Jovović Zdravka, kao članova veća, uz sudjelovanje Vojsković Nevenke, kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv PEJIĆ RADONIĆA, vojnici zagrada, u krivičnom delu iz čl. 118. st. 1. EZ, optuženog optužničicom Vojnog tužioca pri VP 7250 Zagreb I VP. br. 160/72. od 11. IV 1972., održao je dana 4. septembra 1972. Glavni javni pretvor u prisutstvu optuženog i njegovih branica: porotnika pravne službe Veseličić Milana i advokata Gnjidić Ernesta, te zastupnika optužbe pukovnika pravne službe Alinićić Milana, pa je istog dana doneo i u prisustvu stranaka objedio slediće:

P R E Z U M U

Opt. PEJIĆ RADONIĆ, vojnik VP 2480/5 Ljajbljana, sin Mile i Dušan K. r. Kolar, rođen 29.IV 1952. u Čapljini, sa boravištem u Pri-

g/ za Zrinjskog i Radića istakao da su to najveće vođe hrvatskog naroda, navodeći da su to oni Radići koje su Srbi poklali u Beogradu, zatim izjavio da bi Hrvatska kao republika morala biti odvojena, da bi samostalna hrvatska bolje prolazila ekonomski i imala više finansijskih sredstava koja dolaze od turizma, a da nisu te sredstva idu u Srbiju i ostale republike, te rekao: "Možda sam ja vidovit čovek, znam da će se Hrvatske odvojiti i do tog vremena ne ćemo dugo čekati";

- 3 -

čime je učinio krivično delo neprijateljske propagande iz čl. 118. st. 1. EZ,

pa ga sud, na osnovu čl. 118. stav 1. EZ i člana 28. T

o s u d j u j e

na KAZNU STROGOG ZATVORA u trejenju od 2/dve / godine.

Na osnovu čl. 45. st. 1. EZ u izrečenoj kaznu uraženava mu se vreme provedeno u privoru od 21. II 1972. pa dalje.

Na osnovu čl. 91. st. 4. ZKP oslobođa se od dužnosti naknade troškova krivičnog postupka u iznosu od 3.395,20 dinara.

Zapisničar:  
Vojsković Nevenka

Predešnici veća:  
Pukovnik pravne službe  
Fumić Mr. Ivan

## POTPORA POLITIČKOM ZATVORENIKU

Od zaključenja posljednjeg broja, naš su mjesecnik svojim dragovoljnim prilozima poduprli:

Stanko Svečak, Zagreb	500,00 kn
Edvard Bižal, Zagreb	350,00 kn
Mihael Bičak, Čakovec	100,00 kn
Milka Alić, Zagreb	300,00 kn
Emilija Kutleša, Zagreb	100,00 kn
Ivana Dobrinić, Zagreb	100,00 kn
Ladislav Hajba, Koprivnica	1.000,00 kn
Ivan Talan, Koprivnica	100,00 kn
Marija Hajba, Koprivnica	300,00 kn
Marija Pučaj, Zagreb	300,00 kn
Marija Medimurec, Virovitica	300,00 kn
Anica i Branko Cugovčan, Virovitica	300,00 kn
Ilija Budimir, Cres	250,00 kn
Ivo Kovačić, Zagreb	100,00 kn
<b>UKUPNO:</b>	<b>4.230,00 kn</b>

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti.

# BRITANSKO IZVJEŠĆE O STRADANJU HRVATA U JUGOSLAVIJI (IV.)

## KRALJ ALEKSANDAR JE DIJELITI SUDBINU SVOJE POLITIKE!

Izraz "narodno jedinstvo", međutim, nije ništa nego eufemizam za velikosrpsku politiku. U ime "narodnog jedinstva" organ predsjednika Skupštine, **Vukićevića**, "Jedinstvo" pozivalo je na umorstvo **Stjepana Radića**. U ime "narodnog jedinstva" **Puniša Račić** je pucao na hrvatske izaslanike i umorio Stjepana Radića. Radi očuvanja "narodnog jedinstva" kralj Aleksandar je uspostavio apsolutistički režim 6. siječnja 1929. i, pozivajući se na isto načelo, uradio sve da bi u toku posljednje dvije godine uništo hrvatski nacionalni život i posebice javni život u Hrvatskoj. Radi ostvarenja tog idealna nije okljevao u Hrvatsku uvesti režim dotad primjenjivan u Makedoniji. Zbog toga je današnji hrvatski nacionalni voda, **dr. Maček**, iako nevin, uhićen i držan šest mjeseci; zbog toga su agenti diktatorskog režima brutalno mučili neke Hrvate da bi izvukli optužbe protiv dr. Mačeka i na taj način Radićeva nasljednika prognali iz javnog života. Stotine Hrvata je, u ime "narodnog jedinstva" osuđeno na smrtne i na teške vremenske kazne, a sada Ustav od 3. rujna nema druge svrhe do ostvarenja toga "narodnog jedinstva".

Ustav sve ovlasti prepušta središnjoj administraciji. A ta sila - središnja administracija – ležat će opet pretežno u kraljevim rukama. U mjeri u kojoj on prepušta vlast zakonodavnom tijelu, on se i po ustavu osigurava da tim tijelom dominiraju elementi odani njegovoj politici.

Ustav uglavljuje podjelu državu na banovine, a ove su tako razgraničene da cijepaju hrvatske zemlje i dodjeljuju ih različitim banovinama. Štoviše, banovine su tako razgraničene da Srbi, iako čine tek dvije petine pučanstva države, čine apsolutnu većinu u šest od devet banovina. Nadalje, ustav čini djelatnost "autonomnih" banovinskih organa u potpunosti ovisnom o središnjoj vlasti.

Kralj Aleksandar kani nastaviti svoje napore uz pomoć ljudi koji su i dosad kolaborirali s njim. Oslanjajući se na te ljudе, on da će nastojati, kako kaže u Us-

*Priredio:*

**Tomislav JONJIĆ**

tavu "izvršavati djelo narodne i državne politike na širokoj bazi neposredne suradnje s narodom." Hoće li uspjeti u tim novim nastojanjima?

Beogradski dopisnik "Le Tempsa", poznat po bliskim vezama s današnjim jugoslavenskim režimom, prije tjedan ili tako nešto, u svom je izvještaju napisao da je "kralj Aleksandar daleko od izvršenja svoje zadaće." Toj bismo točnoj opservaciji dodali da je nikad ne će izvršiti. Nema te snage koja bi mogla uništiti političko ustrojstvo hrvatskog



Aleksandar Karađorđević

naroda, organiziranog od strane besmrtnog vođe Stjepana Radića, i koja bi mogla suzbiti njegovu borbu za slobodu, još manje one koja bi mogla uništiti hrvatski narod i na njegovim ruševinama podići Veliku Srbiju.

*Kralj Aleksandar je otvoreno preuzeo izvršenje svesrpske politike kad je uveo diktaturu, vežući tako vlastitu sudbinu*

sa sudbinom svoje politike.<sup>1</sup> Aktom od 3. rujna još jednom je dokazao da je osobno potpuno odan izvršenju te politike.

Zbog toga će najvjerojatnije dijeliti i njezinu sudbinu.

Ovo su najvažnije činjenice koje proizlaze iz komentara povodom donošenja ustava od 3. rujna 1931. ("Croatia", 10. rujna 1931.)

### Izborni zakon kako ga Hrvati vide

Kralj je Aleksandar 10. rujna 1931. promulgirao izborni zakon za biranje narodnih poslanika. Ovdje navodimo osnovne odredbe tog zakona:

Kandidatura za biranje poslanika je važeća samo ako se kandidatovo ime pojavi na izbornim listama u čitavoj državi (glava V. zakona). Svaka lista mora navesti nositelja liste i toliko okružnih<sup>2</sup> kandidata, koliko ima okružnih kotara u državi i glavnih gradova banovina. (čl. 18. i 21.) Kandidaturu nositelja liste mora podržati šezdeset potpisa birača svakog kotara u državi i svakoga glavnog grada banovina. K tome, nositelj liste mora za svakoga kotarskog kandidata raspolažati s dvije stotine potpisa dobivenih od birača u njegovu kotaru. (čl. 18. i 21.) Lista kandidata treba biti podnešena Vrhovnom судu u Beogradu radi odobrenja (čl. 17), a sud će kao nevažeću odbaciti svaku listu koja ne sadrži kandidata za svaki kotar ili ne ispunjava uvjet od dvije stotine i šezdeset potpisa potpore polučene u svakom kotaru (čl. 24).

Izborni zakon posebice naglašuje da je glasovanje javno (čl. 15. i 47.).

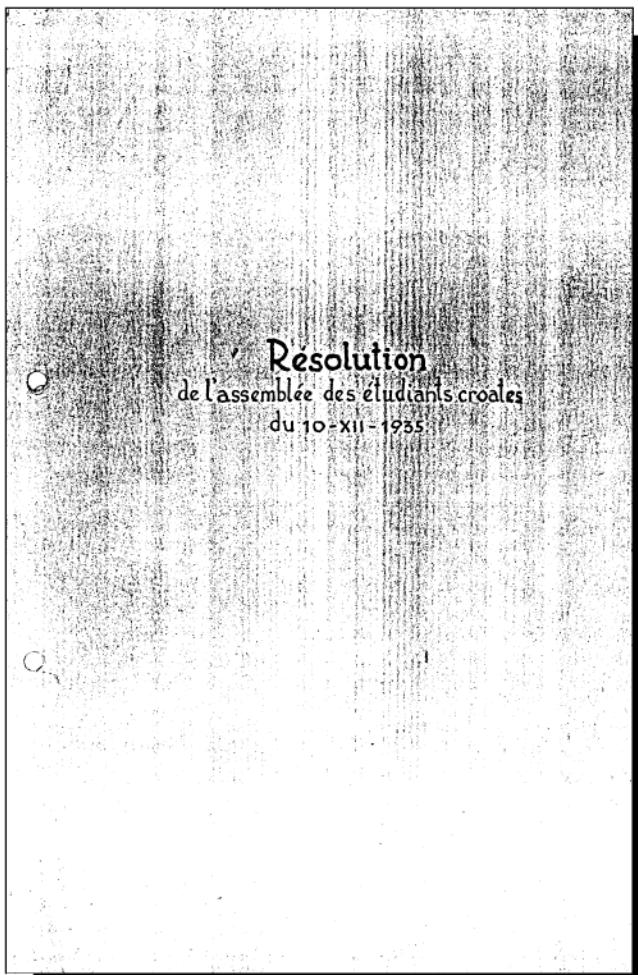
Nakon izbora, poslanička mjesta će se dijeliti po sljedećem kriteriju:

Lista koja je polučila relativnu većinu, dobiva dvije trećine poslaničkih mjesta. Bez obzira na broj glasova dobivenih u Srbiji, Hrvatskoj itd. dobiva dvije trećine mjesta u Srbiji, Hrvatskoj itd.<sup>3</sup> Preostala trećina mjesta bit će podijeljena na sve ostale liste koje su polučile više od pedeset tisuća glasova. Ako je

<sup>1</sup> Podvu-eno u izvorniku.

<sup>2</sup> Engl. district, za srpski "srez".





Rezolucija hrvatskih sveučilištaraca iz 1935.

(glava I.). Društva koja su imenom, svrhom i statutom protivna propisima Ustava, zabranjena su. Ovo se odnosi i na tjelovježbene udruge formirane na vjerskome, nacionalnom ili regionalnom temelju (čl. 4.)".

Glede političkih organizacija, na njih se odnose specijalne odredbe. Zakon zabranjuje formiranje političkih stranaka ili drugih političkih udruženja utemeljenih na vjerskoj, nacionalnom ili regionalnoj osnovi. Također je zabranjeno osnivanje stranaka koje bi u programu imale reviziju Ustava koje je donio Kralj.

A da bi se stvorila bilo kakva politička organizacija, potrebna je postupiti ovako:

Nužno je da najmanje stotinu osoba za to pismeno zamoli ministra policije, prilažeći kopiju statuta političke stranke koju kane formirati, tražeći dopuštanje za formiranje takve stranke.

Ministar policije po zakonu nije ograničen rokom u kojem treba odgovoriti na taj zahtjev. Protiv njegove odluke nema priziva (čl. 13.).

Osnivači stranke, dobivši povoljan odgovor od ministra policije, mogu nastaviti formiranje stanke (čl. 13.). Svaka politička stranka mora imati vijeće od najmanje šest članova u svakome upravnom kotaru države (čl. 14.). Završivši organizaciju svoje stranke, osnivači se moraju opet obratiti ministru policije, s dokazima da je njihova stranka organizirana u skladu s čl. 14., te ga zamoliti za odobrenje daljnog postojanja stranke. Ministar policije ovu odluku o nastavljanju života stranke mora donijeti u roku od dva mjeseca. I ovdje nema prava priziva na ministrovu odluku (čl. 15.).

Sva udruženja, uključujući udruge i političke stranke, dužna su na zahtjev policije dostaviti popis članova i zapisnike sastanaka (čl. 6. i 9.). Policija ima

ovlaštenje suspendirati svaku njihovu odluku koja se protivi zakonu (čl. 10.).

Nadalje, ministar policije ima ovlaštenje raspustiti političku stranku ako utvrdi da su njezine aktivnosti općenito protivne zakonu. I ova odluka je besprizivna (čl. 16.).

Da bi se održao kakav skup, bilo na otvorenome, bilo u zatvorenoj prostoriji, potrebno je prethodno dobiti odobrenje policije. Ako policija ne odgovori na zahtjeve za odobrenje skupa 24 sata prije planiranog početka, presumiira se da je sastanak zabranjen (čl. 31.).

Policija ima ovlaštenje raspustiti svaki skup koji je u tijeku, ako utvrdi da je "protivan interesima države" (čl. 25.).

Samo one političke stranke čija je egzistencija potvrđena od strane ministra policije, imaju pravo održavati skupove bez prethodnog odobrenja (čl. 32.).

Hrvati se prisjećaju apsolutizma tiranina Bacha od 1850. do 1860. Ali Bachova regulativa redarstvenog zadi-

ranja u stvari organizacija i političkih zborova, bila je neznatna u usporedbi s ustavnim i legalnim dispozicijama kralja Aleksandra 1931. Bilo je ljudi u zapadnoj Europi koji su neposredno nakon rata pohvalno govorili o demokratskom duhu i liberalizmu kralja Aleksandra. Kako smo mogli vidjeti, ne treba boljeg dokaza za njegove "demokratičnosti" i "liberalizma" od Zakona o zboru i udrživanju, kojeg je stvorio i promulgirao 18. rujna 1931. ("Croatia", 1. listopada 1931.).

To su bile hrvatske optužbe na račun postojećega jugoslavenskog režima.

(svršetak u idućem broju)

## USKRSNUĆE!

*Došle su prve proljetne kiše.  
Usnula zemlja budi se, diše.  
Srca nam kucaju nemirno, jače.  
Trsova loza pupa i plače.  
Domovinu moju razapinju, muče,  
Dok čeka sa nama Uskrsnuće!*

Marija Kostanjevac

## HRVACKA MOJA

*Žalosna vrba nuz reko Dravo,  
vesela brazda nuz mirno Savo.  
Zrela maslina krej plavoga mora,  
vu srce posaćena, v joko zareščena.  
- Hrvacka moja!*

*Za tebe so se reči povedane,  
za te so popevke spopevane,  
se knige spisane, slike naslikane.  
Za zutra, fčera, denes - za zanavek.  
- Hrvacka moja!*

*Radi tebe je moja mladost  
vu tuđino zakopana.  
Čez kalvarijo, zate sem ostal  
čovek čistoga obraza.  
- Hrvacka moja!*

*Dok mislim na te, znam da sem tvoj,  
dok govorim za te, spremem sem na boj.  
Ti si sakidešna friška vest  
vu brižnom srcu mojem.  
- Hrvacka moja!*

*Makar sem vu svetu daleko od tebe,  
makar ti sakaj zdevlo.  
Ti živeš i govorиш, ti si moja mati.  
Ja sem tvoj sin, mi smo jedno življenje.  
- Hrvacka moja!*

Slavko ČAMBA

## HRVATSKA SELJAČKA STRANKA I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA (IX.) PODZEMNA DJELATNOST HRVATSKE SELJAČKE STRANKE

Za ove pregovore jugoslavenska izbježnička vlada bila je vrlo zainteresirana. To pokazuje pitanje, što ga je **Slobodan Jovanović** u lipnju 1942. postavio Dražu Mihailoviću, surađuje li "sa Mačekovim organizacijama" (232). Ti su pregovori nastavljeni u 1942. i 1943. godini. Sada su, osim predstavnika Hrvatske seljačke stranke, u njima sudjelovali i predstavnici skupine domobranih časnika, okupljene oko generala Prpića i pukovnika Babića. U Zagreb su tajno dolazili izaslanici Draže Mihailovića, a pregovore je s njima vodio u ime Hrvatske seljačke

*Piše:*

**Ivan GABELICA**

stranke dr. Ivanko Farolfi, a u ime skupine domobranih časnika pukovnik **Stjepan Mateša** (233). Jedan od sastanaka, na kojem su vođeni pregovori o suradnji, održan je u Zagrebu u prosincu 1942. Tada su s Farolfijem kao predstavnici četničkoga pokreta pregovarali **Jug Matijašić**, koji se predstavio šefom četničkoga štaba za Hrvatsku, i **Stanko**

**Tončić** (234). Kako ti pregovori nisu doveli do konkretnih rezultata, Košutić je u siječnju 1943. izvijestio Krnjevića u Londonu "o neuspjehu razgovora s delegatima Draže Mihajlovića i tražio upute, da li da se pregovori obnove i pod kojim uvjetima. Odgovora nije bilo" (235).

U to vrijeme Draža je već počeo gubiti bezuvjetnu britansku podršku. To se je odrazilo i na držanje Hrvatske seljačke stranke prema njemu, koje je postalo sve suzdržanje. To se pogotovo odnosi na njegove pravke u domovini. Četnici su od početka činili velika zvjerstva nad hrvatskim narodom, s kojim su ti pravci bili u svakodnevnom dodiru. Četnik je među Hrvatima bio sinonim za zločinca. O toj činjenici je i vodstvo Hrvatske seljačke stranke u domovini i te kako moralno voditi računa, bez obzira na svoja politička uvjerenja i ciljeve, kako se zaključenjem bilo kakvoga sporazuma s njima ne bi kompromitiralo. No, pregovori su se i dalje nastavljali. Dade se zaključiti, da su se vodili i u srpnju 1943. To proizlazi iz Farolfijeva izvješća posланогa Jakšekoviću krajem srpnja 1943. i iz Jakšekovićeva izvješća predstavnicima Hrvatske seljačke stranke u Londonu upućenog 8. kolovoza 1943., koje je rađeno na temelju obavijesti, što ju je vodstvo stranke u domovini pisalo 28. srpnja iste godine (236). Jedno izvješće partizanske obavještajne službe tvrdi, da je od sredine kolovoza 1943. u Zagrebu boravio predstavnik Draže Mihailovića i da se je "sastao s Ijudima iz HSS-a" (237). Dakle, i tada su se vodili pregovori o međusobnoj suradnji.

Prema **Fikreti Jelić-Butić**, postoji dokument o pregovorima Hrvatske seljačke stranke i četnika, pisan 13. rujna 1943., u kojem su sadržani prijedlozi pregovarača. Izaslanici četničkoga pokreta su predložili, da se izvrši "koordinacija svih napora na srpskoj i hrvatskoj strani u svrhu: da se što efikasnije sproveđe zajednička borba protiv okupatora i njihovih pomagača..." Zbog toga Hrvatska seljačka stranka treba priznati Vrhovnu komandu Jugoslavenske vojske u otadžbini, dakle Dražu Mihailovića i vodstvo četničkoga pokreta. Bila bi osnovana "Hrvatska nacionalna vojska (domobranstvo)", koja bi kao "dio jugoslavenske oružane sile" bila



**DR. ANTE PAVELIĆ**

## Aus dem Kampfe um den selbständigen Staat Kroatien

**Einige Dokumente und Bilder**

Verlegt bei Kroatischer Korrespondenz „Grič“, Wien, 1931

Pavelićeva knjiga iz 1931.

pod tom Vrhovnom komandom i "potpuno odvojena od domobranstva NDH sa Komandom smještenom eventualno u šumi". Hrvatska seljačka stranka bi imala zadaću, da uputi poziv časnicima da se stave pod tu komandu "i da preko svojih područnih organizacija mobilizira ljudstvo, koje će se staviti na raspoloženje ovoj komandi". Tako osnovana "Hrvatska vojska Jugoslavenske oružane snage" imala bi dužnost, "da na području Hrvatske u odlučnom času skrši otpor okupatora i njihovih pomagača, kako saveznici ne bi naišli na otpor pri svom nastupanju, te da na svom području preuzme vlast". Istdobno, Vrhovna komanda se "obvezuje, da Srpska vojska Jugoslavenske oružane sile neće preći granicu teritorije, na kojoj u tom času bude preuzela vlast Hrvatska vojska Jugoslavenske oružane sile". U dokumentu se nalazi priopćenje, iz kojega proizlazi, da se vodstvo Hrvatske seljačke stranke slaže s iznesenim prijedlogom. Ono ujedno naglašava, da je "u više navrata ranije pokušalo da dođe do koordinacije hrvatskih i srpskih nacionalnih akcija u borbi protiv okupatora". Prijedlog izaslanika četničkoga pokreta vodstvo Hrvatske seljačke stranke je dopunilo tako, da "komandi Hrvatske vojske podređuju se svi odredi nacionalni na njenom teritoriju, a koji stoje pod komandom V.K. (vrhovne komande-op.F. J.-B.), kao i svi četnici (u koliko nisu u službi okupatora)". Ako na to ne pristanu, moraju se "povući sa teritorija", na kojem je vlast preuzela Hrvatska vojska kao dio Jugoslavenske oružane sile. U protivnom s njima će se "postupati kao s neprijateljima". Hrvatska seljačka stranka je ujedno prihvatile zadaću, da uputi poziv hrvatskim časnicima, da se stave na raspolaganje komandi Hrvatske vojske Jugoslavenske oružane sile i da preko svojih područnih organizacija provodi mobilizaciju ljudstva u tu, stvarno, jugoslavensku vojsku(238).

Stanoviti susreti između četnika i Hrvatske seljačke stranke postojali su i u 1944. godini, ali su oni tada imali sporedno značenje. Naime, u ljeto 1944. Draža Mihailović je dr. Vladku Mačeku poslao pismo, "prema kojem bi tri nezavisne vojske (srpska, hrvarska i slovenska), koje bi do bile iste povlastice, bile stvorene da se bore en bloc protiv komunista". Ovo pismo je Mačeku prokrijumčareno u njegovu zatočeništvo, a on je odgovorio, da je

DR. MLADEN LORKOVIC

# KROATIENS KAMPF GEGEN DEN BOLSCHEWISMUS



*M. Lorković: Hrvatska u borbi protiv bolj{evizma (Zagreb, 1944.)*

prijedlog sadržan u pismu "došao prekasno", budući da su se zapadne demokracije "odlučno izjasnile u Titovu korist". Navodno je u to isto vrijeme i Đuka Kemfelja, nekadašnji zapovjednik Hrvatske seljačke i građanske zaštite preko Danila (Ota) Belanića, člana Hrvatske seljačke stranke, koji je ujedno bio Dražin emesar, uspostavio svezu s četnicima(239).

Podatci o sadržaju pregovora između Hrvatske seljačke stranke i četnika su oskudni. O tome nam više govori dokument od 13. rujna 1943., koji je iscrpnije naveden, i donekle pismo Ilike Trifunovića-Birčanina Draži Mihailoviću iz listopada 1942. i pismo Draže Mihailovića dr. Vladku Mačeku u ljeto 1944. Iz tih dokumenata se vidi, da je Draža Mihailović bio spremjan pristati na

određenu samoupravu Hrvatske u vjnim stvarima, ali pod uvjetom, da se hrvatska vojska stavi pod jugoslavensko odnosno pod njegovo osobno vrhovno zapovjedništvo. Na to su ga prisiljavale političke prilike, pogotovo u rujnu 1943. Postojala je, naime, Nezavisna Država Hrvatska s izgrađenom respektabilnom vojnom silom i državnim aparatom. Kapitulacijom Italije raskinuti su Rimski ugovori i Hrvatska je proglašila pri-pajanje svih područja u jadransko-priobalnom pojusu, dakle dijelova Dalmacije, dijelova Hrvatskog primorja i Istre, što joj ih je Italija nakon 1918. bila oduzela. U neka od tih područja već je ušla hrvatska vojska. To je podiglo političku i vojničku samosvijest hrvatskoga naroda. Ni Draža Mihailović nije mogao previdjeti ove činjenice i jed-



# PROGON KATOLIČKIH SVEĆENIKA I REDOVNIKA

**Uz knjigu dr. fra Stjepana Čove: FRA LEONARD BAJIĆ  
MUČENIK ZA VJERU I DOMOVINU**

U Drugome su svjetskom ratu borci za Jugoslaviju među glavne svoje protivnike svrstavali hrvatske katoličke svećenike. Dok su se četnici okomljavali na one svećenike i redovnike koji su naglašenije iskazivali svoju hrvatsku naodnu pripadnost, komunistički su partizani tim nacionalnim razlozima dodali još i ideološke. Uz veliki broj ubijenih svećenika, strahovit danak u krvi Crkva u Hrvata platila je i mnogim svojim svećenicima koji su 1945., pa i kasnije, prisilno napustili Domovinu. Kolikogod time domovinska Crkva osiromašila, toliko su dobine stotine tisuća hrvatskih prognanika, kojima hrvatski katolički svećenici, a kasnije i naše katoličke misije, postaju duhovnim žarištima i ognjištem na kojem se čuvalo hrvatski jezik i svijest o pripadnosti malomu, porobljenom, ali neslomljenom narodu.

Progoni Crkve nastavljeni su nesmanjenom žestinom i nakon pobjede komunista i diplomatskog priznanja nove komunističke vlade. Organizirani su desetci postupaka protiv biskupa i svećenika, pokrenute hajke radi zatvaranja samostana i sjemeništa. Zagrebačko suđenje nadbiskupu Stepincu dopunjeno je postupkom protiv franjevaca iz samostana Majke Božje Lurdske u zagrebačkoj Vrbanićevoj ulici. Presudom br. K-375/47 od 28. srpnja 1947. na smrtnu su kaznu osuđeni **Ivan Matošić, Ivica Salamon** te franjevcu spomenutog samostana **fra Serafin Rajić** i **fra Jerko Matej Vodanović**. Visoke su zatvorske kazne dobili franjevci **fra Petar Bukić, fra Josip Visković, fra Leonard Bajić** i **fra Petar Grabić**, te **Jolanda Bauer**. Presuda, utemeljena na lažnim dokazima, konstrukcijama i izjavama svjedoka dobivenima pod prisilom, potvrđena je presudom Vrhovnog suda u Zagrebu Kž-1730/47 od 13. kolovoza 1947.

Nedavno se, u nakladi makarskog časopisa *Služba Božja* pojavila knjiga **dr. fra Stjepana Čove** "Fra Leonard Bajić. Mučenik za vjeru i domovinu" (Split, 2003., 376 str.). Riječ je o znanstvenoj monografiji koja se bavi životom, radom i stradanjem jednog od osuđenika iz Vrbanićeve, fra Leonarda Bajića. Knjiga je podijeljena u pet dije-

*Piše:*

**Tomislav JONJIĆ**

lova. Prva četiri poglavlja posvećena su životu fra L. Bajića, koji je zbog svjesnog nemara zatvorskih vlasti umro u Staroj Gradiški 17. veljače 1948. i pokopan na zatvorskem groblju u Uskocima, ali mu se danas za grob ne zna. Posebnu pozornost pisac je upravio fra Leonardovu pedagoškom, pastoralnom i znanstveno-publicističkom radu, dok se peti dio knjige bavi isključivo njegovim stradanjem pod jugoslavenskim komunističkim režimom.

Knjigu su u Splitu 27. ožujka 2003. predstavili **prof. dr. Jure Brkan, prof.**



Fra Leonard Bajić

**dr. Luka Tomašević** i **Tomislav Jonjić**. Prigodom predstavljanja knjige, kojeg je u lijepo ispunjenoj Pinakoteci franjevačkog samostana Gospe od Zdravlja vodio **fra Šimun Bilokapić**, publici se obratio i sam auktor. Prva su se dva predstavljača primarno bavila fra Leonardovim pastoralnim radom i njegovim filozofskim spisima, ističući važnost kojeg je imao za daljnji razvitak teološke misli u Hrvata. O samome njegovu stradanju, zapravo o okolnostima tog stradanja, koje bi čitatelje ovog mjeseca mogli zanimati, govorio je T. Jonjić, sljedećim riječima:

"Narod koji ne poštuje svoje velikane, one koji su pali za njegovu slobodu i dostojanstvo, i ne zaslужuje slobodu. Fra Stjepan Čove se, evo, u ime svih nas, bar dijelom odužio pok. fra Leonardu Bajiću, objavljajući o njemu ovu vrijednu knjigu, koju večeras predstavljamo.

Fra Leonard Bajić jedan je od onih, kojima možemo zahvaliti što danas i ovdje postojimo kao narod. Poput tolikih drugih, stradao je zato što je bio Hrvat i što je bio katolički svećenik: dva razloga dovoljno jaka da se izgubi život na jugoslavenskim komunističkim vješalima ili u njihovim robijašnicama. I samo su posve neupućeni imali pravo s iznenadenjem svjedočiti tomu krvavom žravnju, koji je počeo mljeti već 1941./42. godine.

Uništenje religije i crkve je za komunizam nužna pretpostavka uništenja građanskoga i stvaranja komunističkog društva. Represija prema crkvama, a osobito prema Katoličkoj crkvi, sastavni je dio uspostave komunističkog poredka, pa je antiteizam, naročito mržnja na Katoličku crkvu standardni rezvizit komunističke propagande. Crkva je to odmah uočila, a katolički su pisci, svećenici i laici, bili među prima koji su znanstveno, staloženo i argumentirano ukazivali na pogubnost komunističke ideologije.

U Hrvatskoj je mržnja na Katoličku crkvu, pored ideološke, dobila i nacionalnu boju: Katoličkoj se crkvi predbacivalo da su njezini svećenici i redovnici zagovarali pravo hrvatskog naroda na državnu neovisnost, što je u očima jugoslavenskih komunista bilo zločin samo

po sebi. Arhivska dokumentacija pokazuje kako komunistički dužnosnici u zatvorenom krugu nisu tajili svojim drugovima, da rat neće okončati istjerivanjem Talijana i Nijemaca, nego uklanjanjem svih protivnika komunističkog pokreta, a među njima su, pored ustaša, na prvom mjestu HSS-ovci i kler. Vladimir Bakarić će u pismu mons. Svetozaru Rittigu 14. ožujka 1946. otvoreno nazvati svećenike "našim neprijateljima".

Iako o tome još nema sustavnih istraživanja, čini se da se partizanski teror, osobito onaj protiv utjecajnih svećenika, provodio u tri vala. Prvi je bio uži i "precizniji", te se događao u prvom dijelu rata, a usmjeren je na točno određene svećenike koji su za partizanski pokret bili posebno opasni. Drugi je val uslijedio nakon kapitulacije Italije i Teheranske konferencije, kad su svećenici bili brana novačenju pučanstva u partizanske redove. Treći je val uslijedio nakon partizanske ratne pobjede, kad su likvidacija svećenika i eliminiranje utjecaja Katoličke crkve postali potrebni radi instaliranja komunističkog poredka.

O istrebljivanju katoličkih svećenika šokantno, ali sasvim ilustrativno

svjedoči dopis jednog od prvaka partizanskog pokreta u Dalmaciji, Ante Jurjevića-Baje, kojim se on, ovjekovječujući svojku nepismenost, osvrće na partizanski ulazak u Dubrovnik: "Što se tiče narodnih neprijatelja do sada ih je otpremljeno što ovamo što onamo 60 među njima i 8 popova odnosno fratar... Mi smo nakon streljanja objavili plakatom ali dosad ne sve samo tek sutra izlazi jedan dio u javnost a potpisali smo sud komande područja jer drugoga nismo imali o ovome svemu dajte vaše mišljenje bilo kako bilo ubitih se mora a za one koji se kriju treba će učiniti sve da ih se uhvati jer tosu kapurioni..."

Bilo kako bilo, ubitih se mora... Razumljivo je da je katolička hijerarhija u Hrvatskoj takav razvitak smatrala krajnje nepovoljnim i u nacionalnom i u vjerskom pogledu, budući da su komunistički partizani u prethodnom razdoblju dali dovoljno dokaza da se neće okomititi samo na možebitne ratne zločince, pa čak ni samo na pripadnike ustaškog pokreta, nego da će se krvavo obračunati sa svim svojim ideološkim i političkim protivnicima. Sustavna represija prema intelektualcima, katoličkim svećenicima i muslimanskim

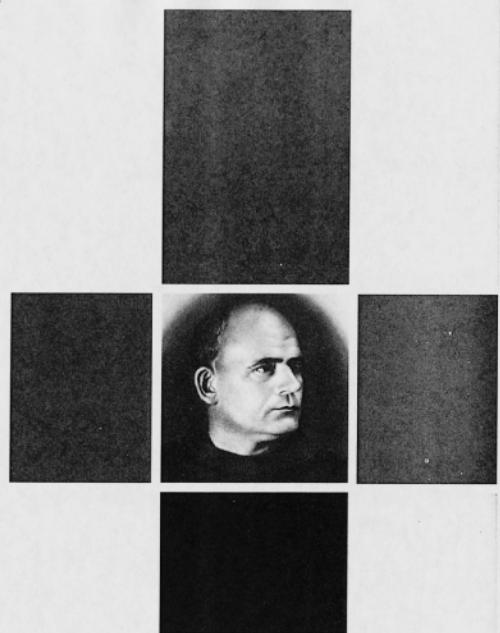
vjerskim službenicima, te pokolji poput onih na Daksi, u Širokome Brijegu, Makarskoj i drugdje, lažno prikazivani kao pravedna borba protiv vjerskih službenika koji su se tobože politički, pa i vojnički angažirali na strani "domaćih izdajica", silili su katolički episkopat da javno zauzme stajalište. To je učinjeno Poslanicom, koja je vjernicima upućena na završetku zasjedanja Poslovnog odbora Hrvatskoga katoličkog episkopata 24. ožujka 1945.

Njom biskupi reagiraju na "more neistina, laži i kleveta, što se sa svih strana smišljeno i proračunato siplju protiv našeg naroda". Bisk-

upi opovrgavaju klevetu da su crkveni poglavari sa svojim svećenstvom i vjernicima krivi za sadašnje krvavo razračunavanje, te podsjećaju na to kako je hrvatski narod u prvoj Jugoslaviji ponižavan i zlostavljan. I početkom novoga svjetskog rata, dok Hrvati još nisu imali oružja, nad njima su počinjani sustavni zločini, pa je nažalost došlo do prihvatanja borbe istim načinom. No, Crkva je uvijek nastajala ispuniti svoje poslanje, pa sada poziv za poštivanje zakonitosti šalje "i onima, koji su u posljednje vrieme počeli sustavnom promičbom razdraživati neodgovorne i zlu sklone pojedince i skupine, da pod izlikom suđenja 'ratnim zlocincima', smaknu što veći broj Hrvata, osobito svećenika i intelektualaca dobrih katolika". Kako je riječ o sustavnom klevetanju, ubijanju i mučenju hrvatskih katoličkih svećenika i vjernika, biskupi će imenovati "posebni odbor, koji će sve slučajevi izpitati, prikupiti sva dokazala, koja će se moći objektivno međunarodnom predstavničtvu, kad god zaželi, predložiti, da se vidi, na kojoj je strani istina, i da se vidi, kako je laž postala sredstvom jedne ideologije, koja se bori za gospodstvo sveta, makar je upravo izčezavajuća manjina u čitavom svetu, a u katoličkoj Hrvatskoj ne predstavlja, možemo reći, nikoga".

Istodobno biskupi podvlače, "da Hrvatski Narod kroz cielu svoju tisućutristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srdca želi i svakom drugom narodu. A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj Državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju Hrvatskoga Naroda. Nitko prema tome nema prava obtuživati bilo kojeg građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupe, zato što poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskoga Naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima".

Predsjednik Biskupskih konferencija u Zagrebu, zagrebački nadbiskup dr. A. Stepinac uputio je istog dana, 24. ožujka 1945. provincijalu Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja fra Petru Grabiću dopis kojim ga imenuje članom Odbora za ustanovljenje nevinosti umorenih svećenika i vjernika za područje splitsko-makarske biskupije. Godine 1945. taj će se Odbor naći pred nepre-



Fra Stjepan Čovo

## FRA LEONARD BAJIĆ

Naslovna stranica knjige dr. fra Stjepana Čove



*S predstavljanja knjige u Splitu*

mostivom zadaćom, jer će u idućih nekoliko mjeseci partizanski ubilački stroj pokositi više desetaka, ako ne i stotina tisuća ljudi. Zagrebački nadbiskup potužio se 2. lipnja 1946. mons. Josephu Hurleyu, novimenovanomu papinskom nunciju u Jugoslaviji kako se računa da su "brojne tisuće Hrvata strijeljane. Računa se da je oko 200.000 ljudi ubijenih".

Otrpilike u isto vrijeme kad zagrebački nadbiskup tek zaređenim svećenicima, među njima i kasnijemu svom nasljedniku, kardinalu Kuhariću, govori kako odlaze u "kravu kupelj", na drugom kraju Domovine, iz makarskog samostana fra Ante Antić piše svom provincijalu: "Čaša se Gospodnja puni. Moramo je ispiti. Gorka je to čaša, ali je pruža Otac koji nas ljubi i štedi dok nas teško pogoda radi naših i našega naroda grijeha. Molim vas, ne klonite nikada duhom, niti se smućujte, niti se dajte duhovno smesti. (...) Nećemo propasti, makar bilo još žrtava. Ne bojte se! Imajte veliko, silno, neograničeno pouzdanje i vedro gledajte u bolje i svetije dane..."

Iako je već tijekom rata bilo jasno da se i četnici i komunisti sustavno okomljuju na katoličke svećenike, trebala su proći desetljeća da se preciznije utvrde imena svećenika i redovnika koje su jugoslavenski komunisti ubili tijekom rata i nakon njega. Taj broj je,

prema nepotpunim podatcima, dosegao 287 ubijenih svećenika, 201 redovnika, 54 bogoslova, sjemeništara i laika iz raznih redovničkih zajednica, te 30 časnih sestara ili, ukupno, 601 žrtvu. Više stotina svećenika, redovnika i redovnica nakon rata je na političkim procesima osuđeno na teške zatvorske kazne.

U fondu Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, koji se čuva u HDA, postoji bilten od 145 stranica, s naslovom "Pregled osuđenih svećenika, časnih sestara i crkvenih funkcionera svih vjeroispovijesti na teritoriju NR Hrvatske od 1944. do 1951. godine". Prema tom biltenu, osuđeno je 206 rkt svećenika, 15 rkt bogoslova, 15 rkt časnih sestara, 3 gkt svećenika, 13 prav. svećenika, 1 pravoslavna monahinja, 1 evangelički vjerski službenik, 2 muslimanska, 7 adventističkih i 7 službenika Jehovinih svjedoka. U tom trenutku (1951.) se na izdržavanju kazne u KPD Stara Gradiška, Lepoglava i Požega nalazi 57 rkt svećenika, 9 rkt bogoslova, 3 rkt časne sestre i 1 pravoslavni svećenik. No, taj je popis zanimljiv po nečemu drugome. Na njemu se nalaze osuđeni i smaknuti svećenici (npr. dr. Dominik Barać, Kerubin Šegvić, Ismet Muftić, Filip Popp), ali mnogih smaknutih nema. To bi značilo da se priznaje kako su smaknuti bez suda.<sup>1</sup>

A oni koji su podvrgnuti suđenju – poput fra Leonarda Bajića i drugih franjevaca optuženih u sklopu nastojanja da se u općoj hajci na Katoličku crkvu zatvorili samostan Majke Božje Lurdske u Zagrebu – nisu imali suđenje u pravome smislu riječi. Sudovi koji su njima sudili zapravo su izvršna tijela partizansko-komunističke vlasti, ideološko-politička batina upravljena protiv hrvatskog naroda i Katoličke crkve. I ako dokumenti iz sudbenog postupka, koje fra Stjepan objavljuje u prilogu svoje knjige o ičemu govore, onda govore kako se ne smije suditi.

I bilo bi doista dragocjeno kad bi se na humanističkim fakultetima, osobito pravnima, u slobodnoj Hrvatskoj izučavanju ovih stravičnih pravnih karikatura posvetila primjerena pozornost. Možda bismo na taj način pripomogli da se potkreplju izljevi jugoslavenske i komunističke nostalгије, kojima smo, načinost, iz dana u dan svjedoci. Knjiga fra Stjepana Čove vrijedan je putokaz kako se to pojavi treba suprotstavljati... □

## Franjeva~ko dijete

(Anti fra Nikoli Biliću)

*ja sam dijete  
otaca franjevaca  
njihov duhovni sin  
i svaki put  
kad legnem  
na po-inak  
kraj uzglavlja mi  
sjedne  
jedan stari redovnik  
sine moj  
umorni  
i ve-era{nji }e ti  
san  
to-iti brige  
u ~a{u strpljenja  
spavaj  
moj sine  
to je cijena  
blagoslova*

*Mario Bilić*

<sup>1</sup> Hrvatski državni arhiv, Fond 310 – Komisija za odnose s vjerskim zajednicama, kut. 341. Služaj fra Leonarda Bajića u "biltenu" je opisan na str. 3.

# DESETI TRAVANJ 2003. – OPANČARSKOJ SABOTAŽI USPRKOS

Nekoliko tjedana prije svečane Deseotravanske akademije, organizatori (Hrvatska čista stranka prava i Hrvatsko društvo političkih zatvorenika)

nenti batinaškog režima i njegove prirepine su se preračunali: nazočni se nisu razišli nego su pred zaključanim vratima – bez ijednog izgreda –

započeli pjevati rodoljubne pjesme. Bilo je dirljivo gledati nemoćne starce kako se s mukom održavaju na strmu stubištu, ali prkosno pjevaju pjesme iz svoje i naše mladosti.

I upravo kad su se organizatori pripremali održati akademiju na stubištu i u predvorju, pamet je prevagnula i vrata su otvorena. Tek je, pred prepunom dvoranom, zastorom pokrivena zastava ujedinjene Europe. Htjelo se sugerirati kako je obilježavanje Desetog travnja u protimbi s idejom Europe. No, u doba desetotravanske Hrvatske naši su umjetnici uspješno izlagali u Veneciji i Berlinu, naši su glazbenici i glumci nastupali pred biranom europskom publikom, a hrvatski su nakladnici objavljivali desetke naslova i iz kultura i naroda koji su bili neskloni Osovini. Koju godinu kasnije došli su Račanovi i Mesićevi prednici: opančari i *abadžije*, kojima je traktor bio vrhunc poezije, a bravarski alat, srp i čekić simboli uništenja kulturne Europe. I te protuhe, ti šumski razbojnici i palikuće danas imaju hrabrosti postavljati se kao mjerila uljuđenosti i kulture!



*U prepunoj dvorani slušateljstvo pomno prati predavanje*

sklopili su ugovor o zakupu dvorane Europskog doma u Zagrebu, Jurišićeva br. 1. Ugovor sklopili i zakupninu unaprijed podmirili. No, da bi sve bilo u duhu *demokratije* u račanovsko-mesićevskoj Hrvatskoj, uvečer 8. travnja organizatori su obaviješteni da priredbu ne mogu održati, zbog neprikladnosti povoda i opasnosti od politički nekorektnih istupa.

Svi pokušaji uvjeravanja i potezanja argumenata zakonitosti i demokracije, ostali su uzalud. Zagovornici "pravne države" pokazali su kako zakon za njih ne vrijedi, ako im nije po volji. Blizu tri stotine ljudi uvečer 10. travnja oko 18 je sati zateklo zaključana vrata Europskog doma. U civiliziranoj državi o tome bi brujali mediji, u trećejanuarskoj Hrvatskoj se – šuti. No, ekspo-



*Predsjednik HCSP-a Luka Podrug pozdravlja prisutne*

# TEŽNJA ZA USPOSTAVOM PRAVNE DRŽAVE U NEZAVISNOJ DRŽAVI

Uvečer 10. travnja 2003. Hrvatska se dostojanstveno oduprla pokušaju novog poniženja. U sklopu prigodne akademije, koja je okrnjena za glazbeno-scenski dio, održana su sljedeća četiri predavanja, koja objavljujemo u cijelosti.

Političari i filozofi od davnine su raspravljavali, je li bolja vladavina ljudi ili vladavina zakona. To se pitanje postavlja do današnjega dana, U slučaju vladavine ljudi nositelji vlasti nisu vezani nikakvim zakonima nego vladaju po svojoj volji. Nasuprot tomu, vladavina zakona znači, da su nositelji vlasti, ali i oni kojima se vlada, vezani zakonom i ponašaju se u skladu sa zakonom. Danas je beznačajan broj onih, koji misle da je bolja vladavina ljudi. Prednost vladavine zakona sažeto je iznio Ciceron: "Svi smo robovi zakona zato da bismo mogli biti slobodni"(1). Država, u kojoj se vlada u skladu sa zakonom naziva se pravnom državom Samo u pravnoj državi su osigurana prava i slobode građana. Stoga zahtjev za pravnom državom ističu svi slobodarski i demokratski pokreti u svijetu. Ali i u pravnoj državi se može kriti diktatura. To se dogada onda, kada sami zakoni nisu u skladu s moralnim shvaćanjima i političkim težnjama naroda. Zato je dr. Ante Starčević svojstvo zakona priznavao samo onim propisima zakonodavne vlasti, koji su u skladu s moralom i narodnim običajima.

Cilj Hrvatskoga ustaškog pokreta je bio uspostava hrvatske državne nezavisnosti na cijelome hrvatskom povijesnom i narodnom prostoru i obrana te državne nezavisnosti nakon što ona bude uspostavljena. No, taj pokret je odmah u svojim početcima istaknuo i moralna načela u svomu djelovanju, što je, u stvari temelj pravne države. Pri svemu ovomu valja imati na umu, da je Ustaški pokret bio tajni, revolucionarni pokret, koji je djelovao u najstrožoj konspirativnosti; pa su i propisi o ponašanju njegovih članova uključivši i kazne za povredu tih propisa bili vrlo strogi. Ističući, između ostaloga, vrline, što ih svaki ustaša mora imati, u članku 13. "Službovnika ustaške vojske", donesenom nešto iz 1932., kaže se, da se u boju "mora ustaša boriti dostoјnim viteštvom naših pređa", a "tko robi ili pljačka, toga ima svaki njegov predpostavljeni na mjestu smaknuti"(2).

Moralni zahtjev istaknut je i u "Propisu o ustaškoj disciplini" iz 1932. U njegovoj 6. točki se propisuje: "Ustaška revolucionarna borba je svela borba potlačenog naroda za hrvatska narodna i ljudska prava. Svaki ustaša mora stoga, do skrajnih

Ivan GABELICA

granica čuvati čistoću te borbe, te se nikada u borbi ne smije ogrijesiti o tuđi nevin život ili o tuđe dobro. Oružje, koje nosi ustaša, ima služiti za uništenje neprijateljske sile i za" izvođenje prava hrvatskoga naroda, pa ga se s toga ne smije zlorabiti za udovoljavanje vlastitih hirova i užitaka bilo koje vrste"(3).

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj trebalo je u djelu provesti naprijed navedena moralna načela. Međutim, to su omeli mnogi događaji. Protiv nje je poveden totalan rat. Srpska nacionalna manjina je masovno bila protiv nje. Ostaci dobro naoružane jugoslavenske vojske i četnici su još prije njezina nastanka harali po hrvatskim pokrajinama i ubijali nevino hrvatsko stanovništvo. S tim su nastavili i nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske. Kasnije su se ovim zlodjelima pridružili komunisti. Hrvatska seljačka stranka je od početka opstruirala organiziranje hrvatske državne vlasti, ali nakon što se je i sama sredila vodila je promidžbeni rat protiv Nezavisne Države Hrvatske, suradivala je s četnicima i partizanima i tako rušila, nakon osam i pol stoljeća stvorenu, hrvatsku državu. Na ovakvo rušenje hrvatske države uslijedila je očekivana represija hrvatskih državnih vlasti, ali su se pojavile i skupine, koje su se otele nadzoru državne vlasti i na svoju ruku provodile odmazdu.

Prostor mi ne dopušta, da o ovim represivnim mjerama hrvatske državne vlasti rekнем nešto opširnije. Ali zbog svih izne-



Ivan Gabelica

senih razloga stvoren je kaos u državi. U ovakvim kaotičnim prilikama stradavali su i nevini ljudi. Mnoštvo dokaza potvrđuje istinitost ovih tvrdnji, a među njima i poslanica Hrvatskoga katoličkog episkopata od 24. ožujka 1945., u kojoj se, između ostalog, kaže: "Kada je pak i drugi svjetski rat pohodio naše krajeve (...) i dok još Hrvati nisu imali niti jedne puške u svojim rukama, već su neodgovorni neprijatelji izvršili pokolje nad hrvatskim pučanstvom u nekim mjestima navještajući zator i istrebljenje našem narodu. Poslije toga našli su se nažalost i među Hrvatima ljudi, koji su prihvatali borbu istim načinom". Prema toj poslanici, hrvatska strana je postupala u prekoračenju "nužne samoobrane"(4).

Vlasti Nezavisne Države Hrvatske donosile su niz mjera kako bi se smirilo stanje u državi i uspostavio pravni red i poredak. Poduzimale su odlučne korake za izgradnju pravne države, kojima se jamči mir i sigurnost gradana i štiti njihov imetak. Ali su donosile i zakonske odredbe, kojima se radi zaštite i opstanka države ograničavaju ljudska prava i slobode. No, to nije bila никакva posebnost Nezavisne Države Hrvatske, jer u sličnim prilikama takve mjere uvode sve države a u Drugom svjetskom ratu uvodile su ih i Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija. Mogućnost ograničavanja ljudskih prava i sloboda predviđena je i u Ustavu Republike Hrvatske.

Usporedo s provođenjem represivnih mjera išla je izgradnja pravne države. Izgrađen je pravosudni sustav. Radi kontrole zakonitosti upravnih akata postao je Upravni sud. U srpnju 1941. osnovan je Računarski dvor. "Računarski dvor je državna oblast, kojoj je dužnost da

**Z B O R N I K**  
 ZAKONA I NAREDA BÄ  
 NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE  
 IZDAJE ZAKONODAVNO POVJERENSTVO  
 GODINA I  
 ZAGREB 6. SRPNJA 1941.  
 BROJ 2

§ 1.

Na izdanju §-a, u zakonu odredbe broj LXVII/1942, p. 1941, od 8. svibnja 1942. propisan je sljedeći:

NAREDBA

o ustrojstvu i postavljanju službenog kod pozvaničarstva vlasti Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu.

§ 2.

Službeni predsjednik vlasti Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu, u skladu s ugovorenim načinom rada, u izdaji naredbe o postavljanju predsjednika vlasti Nezavisne Države Hrvatske, koji su uvezeni u §-u 2. stavku u Zakonu o Zakonodavstvu, p. 1941, od 8. svibnja 1941.

§ 3.

Predsjednik blagajne i poslovni poslužitelj se uključuju, a prema potrebi i obveznosti podlaže i brez potrebe obvezuju.

Društveni teljatori dolaze u glavnoj državnoj blagajni.

§ 4.

Blagajna ima svog uratitelja zapunja, upravitelja i poslužitelja.

§ 5.

Blagajna male izjaviti isplata samo omim obvezama, što se temelje u doznačenoj naredbi.

Blagajna vlasti mora sačuvati sve i prezine komu se donose, te ih mora koristiti za donosnike.

§ 6.

Blagajna vlasti predstavlja vlasti, gospodarsku vlasti i državnu vlast.

Blagajna vlasti predstavlja vlasti, gospodarsku vlasti i državnu vlast.

§ 7.

Blagajna vlasti predstavlja vlasti, gospodarsku vlasti i državnu vlast.

Blagajnički predstavnički poslužitelji, počasni predstavnici i državni poslužitelji, počasni predstavnici i državni poslužitelji.

§ 8.

Blagajnički predstavnički poslužitelji, počasni predstavnici i državni poslužitelji, počasni predstavnici i državni poslužitelji.

nadzire upotrebu materijalnih sredstava državnih, državom podupiranih i samoupravnih ustanova te da donosi odluke o naknadi štete"(5). Time se htjelo spriječiti korupciju u radu državnih tijela.

U prvim mjesecima života Nezavisne Države Hrvatske nije bio razgraničen djelokrug rada ustaških i državnih dužnosnika, pa su se prvi miješali u rad drugih. To je i razumljivo, jer državna vlast nije bila u dovoljnoj mjeri izgradena. No, ubrzo se je tomu stalo, ili barem pokušalo stati, na kraj. U tu svrhu donesena je početkom svibnja 1941. Odredba o zabrani miješanja ustaških povjerenika i stanova u djelokrug ministarstava(6). U mjesecu lipnju 1941. širile su se glasine, da će 28. lipnja 1941. uslijediti progoni pravoslavnog stanovništva. Želeći spriječiti takve glasine, Pavelić je izdao Izvanrednu zakonsku odredbu i zapovijed, kojom se određuje, "da će svatko, tko takve glasove širi, biti stavljen pred prijeki sud". Ali se ne zaustavlja samo na tomu. Određuje da će pred prijeki sud biti stavljen svatko, "tko bi uopće bilo kada izvršio bilo kakvo nasilje nad životom ili nad imovinom bilo koga državljanina ili pripadnika Nezavisne Države Hrvatske". Ujedno određuje, "da su svi dužnosnici ustaških organizacija i svi zapovjednici i podzapovjednici ustaške vojnica osobno odgovorni za svaki izgred", a svaki član "ustaške organizacije ili vojnica, koji bi se sam počinio krvicem takvog kažnjivog djela, bit će smjesta strijeljan po ustaškom судu". Ovako iste stroge odredbe upućene su i tijelima državne vlasti(7).

U izgradnji pravne države sigurno su najznačajnije i najkompletnije Pavelićeve smjernice, što ih je 30. lipnja 1941. dao velikim županima i ustaškim dužnosnicima. Takve smjernice, s takvim moralnim naglaskom, na ovim prostorima do danas nisu dadene. U njima se ističe, da je revolucionarno vrijeme prošlo i određuje, što je dužnost župana, dakle upravne vlasti, a što dužnost ustaških stožernika i logornika. Ponovljeno je, da se ustaški dužnosnici ne smiju miješati u rad velikih župana, jer oni nisu tijela državne vlasti. Sada je još podrobnije određeno stope djelokrug rada jednih a što drugih. Ustaški dužnosnici moraju pomagati rad državne vlasti. A prva i najvažnija dužnost državne vlasti, prema Pavelićevim smjernicama, jest "zaštititi slobodu, sigurnost života i sigurnost imovine svakog državljanina, i svakog onog tko u državi živi i u njoj se nalazi". Stavljući težište svoga izlaganja na zakonitost rada državne uprave, rekao je, da "sve što se u upravi u unutarnjem državnom i javnom životu događa i odvija, mora biti u potpunom skladu sa zakonima i mora biti vršeno po osobi, koja je po zakonu i moralno odgovorna. Svatko tko izvan toga vrši bilo kakvu vlast, taj vrši zločinstvo na državi i na narodu, ogrešuje se o temeljno načelo dužnosti, odgovornosti i spada pod

udar kaznenog zakona". Posebnu pažnju posvetio je zaštiti ljudskoga života, pa je naglasio, "da nitko nije gospodar tuđega života", pa prema tomu "nitko na svoju ruku, bio to državni činovnik bio to ustaški dužnosnik bilo koje vrste nema prava tudi život sam na svoju ruku mimo zakona i mimo zakonom predviđenog suda oduzeti, jer onim časom on se stavlja sam izvan zakona, jer počinja zločin" pa državna vlast "mora proti njemu postupati i postupat će kao protiv svakom zločincu koji tuđi život dira". Smrtna kazna zaprijećena je i zbog korupcije(8).

No, nije to zadnji put, da je Pavelić radi zaštite ljudskog života, ali i drugih ljudskih vrijednosti prijetio smrtnom kaznom.



Četnička i komunistička pobuna, u kojoj je pretežno sudjelovalo srpsko stanovništvo, zahvaćala je sve više maha, pa su poduzimane razne mjere, da se to stanovništvo smiri. Na jesen 1941. osnovano je Povjerenstvo za uspostavljanje javnog mira i poretka u velikim župama Krbava i Psat, sa sjedištem u Bihaću, Sana i Luka, sa sjedištem u Banjoj Luci, i Pliva i Rama, sa sjedištem u Jajcu. Zadaća je toga Povjerenstva "ispitati uzroke poremećenja javnog reda i poretka, te poduzeti potrebite mjere, da se zaštiti život i imovina pojedinaca i pučanstva uopće. Odrediti sve potrebno, da pučanstvo, bez razlike vjere, može nesmetano u svojim domovima živjeti i svoj rad obavljati. (...) Da se svakome zajamči i ispuni sigurnost imovine i života tko god se ne ogrešuje o postojeće zakone i da se privede po zakonu kazni, tko god samosvesno bilo kakvu vlast vrši..."(9) U skladu s odredbom o njegovu osnivanju, Povjerenstvo za uspostavu javnog reda i poretka izdalo je 24. studenog 1941. u Banjoj Luci proglaš pobunjenicima kojim jamči svima "koji polože oružje i mirno se vrate svojim kućama punu zaštiti zakonitih vlasti Nezavisne Države Hrvatske, kao i dalji slobodan i miran život."(10)

Kako su pobunjenici i dalje ustrajavali u pobuni, 16. travnja 1942. Pavelić je donio Odredbu za postupak prigodom podhvata (akcija) za čišćenje pobunjeničkih područja. Ta Odredba je puna humanih zapovijedi, a u njoj se posebno ističe toč. 14., koja glasi: "Zabranjuje se svaka samovoljna štetna djelatnost, kao : ubijanje, pljačka, krada, palež i ino uništavanje imovine. Tko god se u tom

pogledu ogriješi, ima biti stavljen pred prijeki sud i najstrože kažnen"(11).

U svrhu jačanja zakonitosti i ravnopravnosti građana u državi dana 23. veljače 1942. sazvan je Hrvatski državni sabor, a 3. travnja 1942. donesena je zakonska odredba, kojom se osniva Hrvatska pravoslavna crkva. Osnivanjem Hrvatske pravoslavne crkve pravoslavci su u ispolijedanju svoje vjere izjednačeni s drugim vjernicima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. A u poslanici Hrvatskom državnom saboru dr. Ante Pavelić ističe, da je dužnost narodnih zastupnika raditi, između ostalog, "da u zemljom zavlada zakon i pravo, i da se nitko u našem domu, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ne bude mogao na nepravdu potužiti"(12).

No, nije se u NDH samo prijetilo kaznama zbog kršenja ljudskih prava i sloboda. Te kazne su se ne samo izricale nego i izvršavale. O tomu govori i bi. Alojzije Stepinac u svojoj predstavci, što ju je poslao Paveliću, kao državnom poglavaru, 20. studenog 1941. Tu on kaže, da za pogreške, koje su se dogodile u državi ne krivi "Vladu Nezavisne Države Hrvatske. Ne želimo prikazati ove pogreške kao sistem nego kao čine neodgovornih činioca, koji si nisu bili svjesni svoje velike odgovornosti i posljedica". Govoreći o nasiljima, koja su se dogodila, naglašava: "Nitko ne može poricati, da su se dogodila strašna nasilja i okrutnosti, jer ste vi, Poglavnice, sami javno osudili nasilja raznih nazovi Ustaša, što više dali ih i strijeljati zbog izvršenih zločina. Zasljužuje svako priznanje vaša odlučnost, da u zemlji vlada pravda i red"(13). Takva strijeljanja su zaista postojala, pa primjera radi navodimo da su zbog nasilja, samovolje i protuzakonitog ponašanja na štetu tuđe imovine i života osudom ustaškog prijekog suda na smrt osuđeni i strijeljani ustaše Josip Smolčić, Smajil Jusić, Ivan Gržanić, Eugen Guić i drugi(14).

I u svim drugim slučajevima se je nastojalo, da se uspostavi pravda i red i jednakost građana pred zakonom. Radi kratkoće vremena nemoguće je navoditi sve primjere za to. Navest čuo sam dva. Godine 1944. anglo-američki zrakoplovi bombardirali su Kustošiju. Bilo je oštećeno više obiteljskih zgrada. Da smiri paniku, Pavelić je odredio, da se svim oštećenicima iz državne blagajne dade novac za popravak kuća. Među oštećenim kućama bila je i kuća oca Jurice Draušnika, istaknutog partizanskog dužnosnika. Ustaški tabor iz Kustošije prosvjedovao je što se daje novac za popravak kuće narodnog neprijatelja Draušnika. Luka Perinić, zadužen za te poslove, skanjivao se je na svoju ruku donijeti odluku o tomu, pa je izvjestio mjerodavnog ministra. No, ni ministar nije htio o tomu odlučiti, nego je pri prvoj svojoj audijenciji o tomu referirao Paveliću. Pavelić je naredio, da se novac za popravak kuće dade i ocu Jurice Draušnika, kao što se daje i svim ostalim

## GRANICE HRVATSKE DRŽAVE NAKON PADA ITALIJE

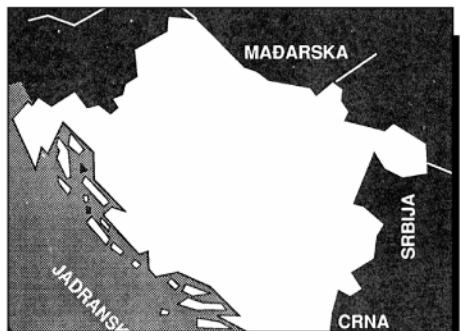
***Tomislav JONJIĆ***

oštećenicima. Drugi slučaj vezan je uz Derventu. Tamo je poginulo pet hranitelja obitelji, srpske narodnosti. One su zatražile da im se dade novčana pomoć. Predmet je opet trebao riješiti Luka Perinić, ali se je on i njegov ministar ponio na isti način kao i u predhodnom slučaju. Stvar je dakle došla pred Pavelića. Pavelić je pak, uz vlastoručni podpis, na njihovim molbama napisao: "Neka im se šalje mjeseca pomoć" (15).

Dakle, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj se nedvojbeno težilo za uspostavom pravne države. U znatnoj mjeri to je bilo i ostvareno. Represija se primjenjivala prema onima, koji su rušili državu. Ako su te represije zahvatile i nevine osobe, one se mogu pripisati ekscesima neodgovornih pojedinaca, protiv kojih je i sama državna vlast ustajala i kažnjavala ih. Zbog kaosa i nereda, izazvanog četničkom i partizanskom pobunom, postojanjem njemačke i talijanske vojske na hrvatskome državnom području i sabotažom Hrvatske seljačke stranke, ona te ekscese nije bila u stanju spriječiti pa su ti čimbenici i odgovorni za stanje, koje se u to vrijeme u Hrvatskoj zbivalo.

**Bilješke:**

1. Noberto Bobbio: Liberalizam i demokracija, esej: Vlast ljudi ili vlast zakona, Zagreb, 1992., str. 123.
2. Petar Požar: Ustaša - dokumenti o ustaškom pokretu, Zagreb, 1995., str. 50.
3. Isto, str. 51.
4. Ivan Mužić: Pavelić i Stepinac, Split, 1991., str. 157.
5. Narodne novine od 31. srpnja 1941., br. 90.
6. Narodne novine od 5. svibnja 1941., br. 19.
7. Narodne novine od 26. lipnja 1941., br. 60.
8. Poglavnikovi govorovi od 5. IV. 1941. do 12. X. 1941., Zagreb, 1941., str. 34.- 50.
9. Ivan Košutić: Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu, sv. L, Zagreb, 1992., str. 275.
10. Isto, str. 286.
11. Isto, str. 293.-295.
12. Petar Požar, nav. dj., str. 228. i 262.
13. Jure Krišto: Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.- 1945., sv. IL, Zagreb, 1998., str. 113.-118.
14. Tomislav Jonjić: Hrvatska vanjska politika 1939.-1942., Zagreb, 2000., str. 653.
15. Luka Perinić: Iz moje ladice - II., obj. u časopisu "Marulić", br. 4, Zagreb, 1995., str. 637.



U povijesti novog doba nema primjera obnove odnosno nastanka nove države bez teritorijalnih, političkih ili gospodarskih žrtava i ustupaka. I hrvatski se narod – do tad obespravljen i ponižen, bez vlastite vojske i diplomacije – u travnju 1941. našao pred izborom: defetistički i kukavički zatomiti svoju težnju za slobodom i državnom neovisnošću, i tako ujedno prepustiti da o njemu bez njega odlučuju u Berlinu, Rimu, Beogradu, Moskvi i Londonu, ili uspostaviti vlastitu, makar teritorijalno okrnjenu i vojnopolitičkim okružjem pritiješnjenu hrvatsku državu. Umjesto Jugoslavije, izabrana je Hrvatska. Da je taj izbor doista bio izbor u ime hrvatskog naroda, pokazuje travanjko oduševljenje Hrvata i skoro beskrvno preuzimanje vlasti.

No, to oduševljenje uskoro su pomutili nametnuti Rimski ugovori. Talijani su znali da bi se Hrvati, ako ih se ne zabavi unutarnjim teškoćama, ubrzo okrenuli prema rješavanju pitanja anektiranih područja. Talijanski obavještajci i fašistički pouzdanići stalno su upozoravali na to da Hrvati Rimske ugovore smatraju privremenom žrtvom. Hrvatski iridentizam kipi na svakom koraku. A kako se izrazio guverner anektiranog dijela Dalmacije, Giuseppe Bastianini, "prije će između Italije i Hrvatske govoriti topovi, nego što će Split postati hrvatski"! Talijanski imperializam je radi toga sustavno podhranjivao velikosrpske aspiracije i četničku pobunu. A ona je, kao što nam pokazuje akcija *Srbi na okup!*, izbila zato što srpska nacionalna misao nije prihvaćala ni hrvatsku autonomiju unutar Jugoslavije, a kamoli hrvatsku državu. Na krilima te pobune uskoro će, po nalogu Moskve, u rat protiv hrvatske države krenuti i komunisti. Ugrožena sa svih strana i od zapadnih Saveznika unaprijed, bez vlastite krvice osuđena na smrt, hrvatska se država upustila u legitiman, ali oistar i često nesmiljen sukob s četničko-partizanskim pobunom. Nametnuta je borba koja nije pogadala samo krvice. Jedan je visoki državni dužnosnik izjavio kako su i Hrvati postali prisiljeni pritom koristiti metode koje nas vraćaju 300 godina unatrag.

U takvoj situaciji službeni je Zagreb Njemačku doživljavao kao jedinog zaštitnika. U odnosu na ostale hrvatske susjede, Treći je Reich, naime, imao najmanje teritorijalnih prohtjeva na hrvatska područja, što je u nekim uskim krugovima legitimiralo otvorene pronjemačke, pa i pronačističke simpatije. Većini Hrvata ideološke



*Tomislav Jonjić*

se raspre bile potpuno nebitne. No, jednim je dijelom Berlin svoju ograničenu zaštitu izravno uvjetovao krupnim političkim i gospodarskim ustupcima. Drugim se dijelom na hrvatskoj strani mislilo kako će ta zaštita postati snažnija i djelotvornija, ako se Hrvatska prikloni Njemačkoj ne samo na razini ikonografije i simbolike, nego i solidariziranjem s naciističkim rasističkim mjerama.

Time je otvorena tužna i tragična stranica hrvatske povijesti. A ne će proći puno vremena da se u nepouzdanost saveza s nacionalsocijalističkom Njemačkom uvjere i njezini nekadašnji pristaše, koji će unatoč tomu svoju zabludu ispričavati ogradom koja je, uostalom, bila točna: ako joj je sudbina na strani Njemačke neizvjesna, neovisnu Hrvatsku na drugoj strani čeka samo smrt, u četničkoj ili boljševičkoj Jugoslaviji, svejedno.

Nada da bi ona mogla opstati pojačala se u ljeto 1943. U Italiji je fašistički režim bio na izdisaju. Savezničko iskrcavanje na Siciliji dovelo je do Mussolinijeva pada i uhićenja (25. srpnja 1943.). Njemački poslanik Siegfried Kasche odmah je iz Zagreba izvijestio da je ustaško vodstvo dosljedno protutalijansko i da se ustaški krugovi spremaju na oružanu akciju za oslobođenje Dalmacije. Pavelić je još početkom kolovoza – mjesec dana prije pada Italije – najavio dr. Oskaru Turini da će uskoro postati glavarom hrvatske uprave u Rijeci i dijelu Istre, jer predstoji oslobođenje tih krajeva.

Italija je kapitulirala 8. rujna 1943. Hrvatsko je državno vodstvo odmah,



pozvati na nekakve ranije preuzete Paveljeve obveze, pa mu je tek ostalo u znak prosvjeda ne odaslati poslanika u Zagreb.

Dva najkrupnija problema, s kojima se hrvatska vlast nakon kapitulacije Italije suočavala na području bivšega obalnog pojasa i anektiranog područja bila su teškoće s prehranom pučanstva i njemačka presizanja.

Sačuvano arhivsko gradivo pokazuje kako je težište djelatnosti Ministarstva za oslobođene krajeve i Glavnog ravnateljstva za prehranu bila prehrana pučanstva u primorskim dijelovima Hrvatske. Bilo je jasno kako nije posrijedi samo preživljavanje naroda, nego i postizanje nacionalnih političkih ciljeva, jer će oduševljenje naroda nakon oslobođenja splasnuti, zavlada li glad. Oslobođeni krajevi, isticalo se, nisu pasivni zbog objektivnih gospodarskih razloga, nego zbog nepovoljnih političkih prilika. U tu su svrhu Ministarstvu za oslobođene krajeve bile odobrene i tajne navjere na teret državne riznice.

Državne su vlasti gorivom i mazivom pomagale ribare i ribarske zadruge u Makarskoj, Crikvenici i Dubrovniku. Veće količine hrane, osobito žitarica koje su ubrane unutar Hrvatske, ili uvezene iz inozemstva, u južnu Hrvatsku počesto nije bilo moguće dostaviti zbog prometnih teškoća. Uz općeniti manjak željezničkih kompozicija, njih su uzrokovale partizanske diverzije na prometnicama i njemačke vojničke potrebe.

I u takvim teškim prilikama, hrvatske su državne vlasti nastojale svim silama obnoviti i učvrstiti nacionalni duh. Svjesni da se u školama sustavno radilo na tome "da (se) hrvatsku djecu pretvoriti u krvne neprijatelje njihovog hrvatskog naroda",

uložena su znatna sredstva da se za potrebe škola i za održavanje hrvatske narodne svijesti u oslobođenim područjima, a napose u Istri i na kvarnerskim otocima otkupe veće količine knjiga koje će se besplatno podijeliti. Također je odlučeno da se u svakom selu s dvadesetero neškolovane djeca otvoru pučka ili bar pomoćna pučka škola.

Odobravanje i suradnja na tom poslu došla je sa strane katoličkog svećenstva. Usporedno sa školskim, poduzimane su mjere za popravljanje crkvenih prilika. Unatoč nepovoljnom držanju njemačkih vojnih tijela, hrvatske su vlasti poduzele žurne korake kako bi se i svećenstvu iz oslobođenih a ranije anektiranih područja isplatila beriva. Razmišljalo se o otvaranju Rimokatoličkoga bogoslovnog fakulteta za primorsku Hrvatsku sa sjedištem u Splitu, a ministar Bulat podupire molbu Provincijalata franjevaca konvencionalaca, te pokušava diplomatskim putem i preko Krunoslava Draganovića u Vatikanu izboriti povratak samostana na kvarnerskim otocima hrvatskim redovnicima. Ministarstvo za oslobođene krajeve pozitivno odgovara na molbu Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja da se postradalim samostanima i župama u Dalmaciji dodijeli pomoć. Još ranije, Glavno ravnateljstvo za prehranu 2. rujna 1943. odobrilo je "za obskrbu učilišta Provincije Presv. Odkupitelja u Dalmaciji" veće količine živeža.

Vjerojatno ni glad te nerodne godine, a ni partizani ne bi onemogućili stabilizaciju hrvatske države, da opća svjetska situacija nije išla na ruku Saveznicima koji su opstanak hrvatske države bezuvjetno otklanjali. Lomači su svoju glavnju pristavljali i Nijemci. Berlinu nije bilo po volji nikakvo širenje hrvatske vlasti i

utjecaja. To su prvdali strahom od savezničke invazije u Dalmaciji te uvažavanjem osjetljivosti Talijana i novoformirane Mussolinijeve vlade. Gdjegod su mogli, podkapali su prestiž hrvatske države. Istodobno su nastavili koketirati s četnicima. Hrvatska je strana Nijemce podsjećala na protuhrvatsku, ali i protunjemačku djelatnost četnika, koji su u doslugu s Talijanima podrivali hrvatsku državu i bitno utjecali na nepovoljan politički razvoj u njoj. Ministar za oslobođene krajeve dao je nalog glavaru građanske uprave u Splitu da se sustavno prione prikupljanju podataka o progonima dalmatinskih Hrvata od 29. listopada 1918., a svakako i nakon 10. travnja 1941. U listopadu 1943. službeni je Zagreb verbalnom notom negodovao zbog toga što niže rangirane njemačke službe Boku Kotorsku ne tretiraju kao hrvatsko državno područje. Za službeni je Zagreb Boka bila dio Hrvatske.

Na njemačke tvrdnje da Hrvati nisu u stanju sami držati red u novooslobodenim krajevima, ustrajno se uzvraćalo kako je u mjestima koje su preuzele hrvatske vlasti smanjen partizanski utjecaj. U mnogim slučajevima bilo je i povrataka partizana iz šume, jer su ljudi u partizane odlazili radi otpora talijanskoj okupaciji. No, Nijemci su branili svoje, a ne hrvatske interese. U nizu slučajeva upuštali su se u uhićenja Hrvata, koje su optuživali za komunizam.

Nisu njemački vojnici rijetko zatečeni u nasilju i pljački. Glavarstvo građanske uprave u Splitu u ožujku 1944. izvješće kako se Nijemci ponašaju bahato i odbijaju plaćati trošarine, što ozbiljno ugrožava prestiž hrvatskih vlasti. I Ured ravnatelja promišbe pri Predsjedništvu vlade izvješćivao je početkom ožujka 1944. o postupcima njemačke posade u okolini Makarske. Župsko je oružničko zapovjedništvo Velike župe Cetina 14. rujna 1944. izvješćivalo o ponovljenim savezničkim napadajima na Makarsku, ali o i njemačkim vojnicima koji su zatečeni u pljačkanju pučanstva. Pokušaj hrvatskih vlasti da ih se kazni, ostao je ograničenog dosegaa. Njemački su vojnici u Makarskoj zatečeni pri pokušaju pljačke i 3. listopada 1944., javljaju hrvatske oružničke vlasti.

Sve je to podkapalo autoritet vlasti i pripomoglo splaćavanju radosti zbog prestanka talijanske okupacije. Zbog neprijateljstva Saveznika, za Hrvatsku savez s Njemačkom objektivno nije imao alternative. Taj je savez nažalost istodobno bio kamen o vratu mlade hrvatske države. Nju osim Hrvata nitko nije želio ni prihvaćao, a njezin će skor slom dovesti do pokolja nezapamćenog u povijesti...



Prvi naraštaj mladih hrvatskih vojnika i dojnsnika u mimohodu na zagrebačkim ulicama

# ORUŽANE SNAGE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je kao država nastala u okolnostima Drugoga svjetskog rata te napada osovinskih sila na Kraljevinu Jugoslaviju u travnju 1941., nakon puča generala Simovića 27. ožujka, jer je ugrožavala desni bok njemačkih vojnih planova na jugoistoku (planirani napad na Grčku) i na istoku (napad na SSSR).

Druga okolnost, koja se mogla ostvariti samo pod pretpostavkom potonjega, dakle odluke o napadu i razbijanju Jugoslavije, bila je težnja i djelovanje radikalnih nacionalističkih krugova okupljenih prije svega oko ustaške organizacije, ili po njezinu službenom nazivu Ustaša - Hrvatska revolucionarna organizacija (UHRO), koja je djelovala u emigraciji (Italija) i čija je težnja bila stvaranje nezavisne hrvatske države. To se, po njihovu mišljenju, moglo ostvariti također razbijanjem Jugoslavije, te su u tom smislu djelovali uskladeno s politikom Mussolinijeve Italije, koja im je pružila utočište.

Nijemci su do uoči samog puča podržavali cjevitost Jugoslavije, ali su i oni u interesu što bržeg dovršetka rata s Jugoslavijom prihvatali hrvatsku samostalnost. Ne htjući prepustiti Talijanima potpunu prednost na ovim prostorima, a pošto su podnijeli glavni teret rata s jugoslavenskom vojskom orijentirali su se na proustaške krugove u Hrvatskoj okupljene oko Slavka Kvaternika, staroga austrougarskog časnika, koji su bili neskloni Talijanima. Tako je došlo do proglašenja Hrvatske Države (10. travnja 1941. od Slavka Kvaternika). Međutim, u ime Ante Pavelića kao Poglavnika, jer se interes glavnoga ratnog saveznika, Italije, nije mogao ignorirati.

Pavelić, po mišljenju Nijemaca "talijanski čovjek", došao je u Zagreb 15. travnja, a dan kasnije imenovana je i prva vlada države, koja se od tada zvala Nezavisna Država Hrvatska.

Suparništvo Nijemaca i Talijana nastavilo se za cijelo vrijeme do sloma Italije (u rujnu 1943.), što se i te kako odrazilo na život te države općenito, a posebno što nas ovdje najviše i zanima, na razvitak njezinih oružanih snaga.

**Oružane snage** NDH službeno su se počele stvarati istodobno s njezinim proglašenjem, a u osnovi već i prije u emigraciji (ustaški vojni logori u Italiji i Madžarskoj). One su se dijelile sukladno praksi osovinskih partnera na regularnu, državnu vojsku i stranačku vojsku. U slučaju tadašnje hrvatske države radilo se o Domobranstvu kao regularnoj vojsci i Ustaškoj vojnici kao vojsci Ustaškog pokreta. Uz to, kao poseban dio, bilo je Oružništvo, nastalo od bivše žandarmerije, koje je u

početku bilo u sklopu Domobranstva, a poslije Ustaške vojnica.

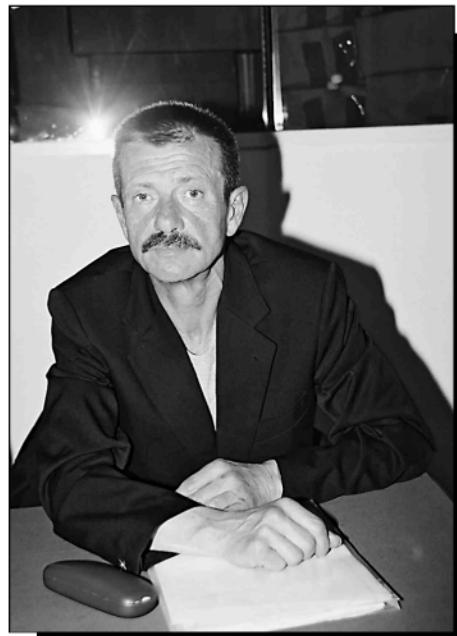
Izgradnja Domobranstva započela je odmah po proglašenju NDH, a ono je trebalo sačinjavati glavnu njezine vojne sile, na temelju novačenja i vojačenja, odnosno opće vojne obveze njenih građana. To se odnosilo na "rasno čiste Hrvate" katoličke, grkokatoličke i muslimanske vjere, a isključeni su bili pravoslavni Srbi i pogotovo Židovi. Domobranstvo se kao i sve vojske dijelilo na vidove i rodove. Vidovi su bili kopnene snage, zrakoplovstvo i mornarica. Dok su kopnene snage Domobranstva bile glavni i pretežiti dio, zrakoplovstvo je bilo jedva razvijeno, a mornarica zapravo nije ni postojala.

Vrhovno zapovjedno i upravno tijelo Domobranstva (a formalno i cjelokupnih oružanih snaga) bilo je najprije Ministarstvo Hrvatskog Domobranstva, poslije nazvano Ministarstvo Domobranstva (MINDOM), a od 1943. Ministarstvo oružanih snaga (MINORS). Razvitak i Domobranstva i cjelokupnih oružanih snaga (postrojbi i ustanova) obično se dijeli na četiri razdoblja. Je li se radilo o razvitku u smislu kretanja k boljem, vrlo je upitno. Iako je postojala tendencija stalnog usavršavanja Domobranstva i ostalih dijelova oružanih snaga u ustrojbenom smislu i djelotvornosti, ima i dosta elemenata za stajalište da je posrijedi bio proces slabljenja, pa čak i rastrojstva. U svakom slučaju, svako od tih razdoblja imalo je određena obilježja i bilo uvjetovano zahtjevima i čimbenicima i unutrašnje i vanjske prirode.

Prvi i po mom mišljenju osnovni čimbenik bila je prisutnost njemačke i talijanske vojske te njihovo različito gledanje na razvitak oružanih snaga NDH. Drugo, na taj proces treba gledati i sa stajališta općih ratnih uvjeta, odnosno vođenja operacija na europskim i drugim ratištima, ali i ratnih događanja na prostorima NDH (četnički pokret s jedne strane i partizanski tzv. narodnooslobodilački pokret s druge). Nijemcima je bilo u interesu što više oslobođiti svoje divizije za ratovanje na istoku, te su u tom smislu, najprije ograničeno, a zatim sve više, u početku podržavali razvitak prije svega Domobranstva i Oružništva koje bi bilo jamstvo pacificiranja dijela europskog jugoistoka. U tom smislu tekao je i razvitak Domobranstva u pogledu vojno teritorijalne organizacije i organizacije postrojbi, prije svega kopnene vojske. To je pratio i razvitak ustanova zapovjedanja, odnosno Ministarstva, koje se razvijalo u smislu sve specifičnije podjele na odjele i odsjeke.

Država je bila u početku podijeljena na divizijska područja s pukovnjicama kao postrojbama, kojih je bilo ustrojeno šesnaest. To je bilo ovisno o raspoloživom naoružanju i

**Dr. Damir JUG**



Dr. sc. Damir Jug

opremi koje su osiguravali prije svega Nijemci. Do ljeta 1941. taj proces bio je vrlo brz i uspešan, a nastavljen je i poslije stvaranjem divizija (6) i zborova (3), u sklopu tri zborna područja. Treba napomenuti daje NDH od početka bila podijeljena i na dva područja vojnog utjecaja: njemačkog i talijanskog (crta podjele kretala se od sjeveroistoka prema jugoistoku dijeleći NDH na dva otprilike ista dijela). Dio prostora Dalmacije okupirali su Talijani, a na ostalom dijelu obale i unutrašnjosti prostirala se II. demilitarizirana zona i do crte njemačkog vojnog utjecaja III. (talijanska) zona. Na tim područjima, na jugu je bila stacionirana II. Armata, poslije nazvana Supersloda, s oko 20 divizija (!), a Nijemci su sjeverno u početku imali samo 2 divizije, i to slabije kvalitete (718. i 714. pješačku diviziju).

Početni razvitak Domobranstva i Ustaške vojnica bio je vezan uz područje njemačkog utjecaja, a talijanske vojne vlasti ometale su, čak i onemogućavale taj razvitak. Pogotovo se to odnosilo na ustaške postrojbe koje su u II. zoni bile potpuno onemogućavane. Ta talijanska politika bila je dio politike nadmetanja s Nijemcima, ali je bila i reakcija na protutalijansko držanje vojnog vrha Domobranstva na čelu s ministrom i vojskovodom (maršalom) Slavkom Kvaternikom.

Njemačka vojna politika, odnosno interes u NDH, bio je prije svega održanje komunikacije prema Grčkoj te važnih izvora sirovina.

Treće, na proces razvitka oružanih snaga NDH utjecao je vrlo bitno građanski rat, odnosno ustanak koji je bio pokrenut protiv okupatora, kako su nazivali Nijemci i Talijane, i protiv NDH kao njihovih saveznika, ali i protiv NDH kao takve. Taj rat, odnosno ustanak, pokrenule su skupine koje su rukovodili različiti politički i ideološki razlozi, iako ih je u početku bilo teško lučiti jer su djelovali zajedno. No s vremenom je došlo do razlaza i konfrontacije. Partizani

su vodili rat protiv "fašističkih okupatora" i njihovih saveznika (NDH), i svoj su pokret nazivali Narodnooslobodilačkim (NOP) i bili vođeni od komunista. Drugi, četnici, bili su "vojska u otadžbini" i predstavljali su velikosrpsku opciju jugoslavenskog dvora i vlade koji su izbjegli zapadnim Saveznicima.

Ove potonje, kao čimbenika destabiliziranja NDH i kao snagu u borbi protiv partizana, naročito su podržavali i naoružavali Talijani u II. i III. zoni. Razvitkom građanskog rata od ljeta 1941. vojska NDH, poglavito Domobranstvo sa svojom tromom i nepokretnom divizijskom organizacijom nije ga uspjelo obuzdati, što je s jedne strane izazvalo njemačko nezadovoljstvo zbog potrebe angažiranja svojih novih divizija, a s druge nametnula potrebu nove reorganizacije vojske NDH. Ukupno su tijekom postojanja NDH provedene tri takve reorganizacije. Kako se razvijao građanski rat, a i sve nepovoljnije stanje Nijemaca na svjetskim ratištima, tako su te reorganizacije sve manje prestajale biti rezultatom neke dublje promišljene konцепcije i planiranja, a više prilagodba ili odgovor na zahtjeve koje su nametala ratna zbijavanja.

Istdobno s tim promjenama mijenjali su se i čelni ljudi oružanih snaga -ministri. Prva "žrtva" vojnog neuspjeha, ali i unutarnjih sukoba i intriga, bio je prvi ministar Domobranstva vojskovoda Slavko Kvaternik, nakon kojega je ulogu ministra u ime Poglavnika preuzeo general Vilko Begić. Kad je nakon njega Ministarstvo bilo preimenovano u Ministarstvo oružanih snaga, ministrom je postao general Miroslav F. Navratil, poslije njega ustaški pukovnik (i krilnik) Ante Vokić do tzv. "puča Vokić-Lorković" u kolovozu 1944. kad vojsku kao objedinjenu (HOS) preuzima sam Ante Pavelić i njegov Glavni stan (GSP).

Cetvrti, također važan uzrok koji je djelovao na procese u oružanim snagama NDH bio je stalni antagonizam i animozitet ustaških i domobranksih vojnih krugova, odnosno Ustaške vojnica i Domobranstva. Ustaška vojnica je u početku bila tretirana kao "pomoćna snaga", ali je s vremenom, a uz podršku samog Pavelića, bila nametnuta kao glavna i jedina oružana sila NDH. Težilo se, naime, "pustašenju" cijele vojske NDH. S druge strane, Domobranstvo, koje je okupljalo stručno vojno osoblje, podržavali su predstavnici Wehrmacha na ovim prostorima, pa su se uz podporu ministra Navratila čak bavili mišljom o ukidanju Ustaške vojnica u interesu "jedinstvene hrvatske vojske" koja bi bila predstavljena Domobranstvom. Zbog žilavog otpora ustaških krugova ta konceptacija je propala, a s njom i ministar Navratil Žamijenio ga je ustaša Ante Vokić, od kojega se očekivalo vođenje vojske u ustaškom smislu, ali on je ponajprije rukovođen izvjesnošću da je rat izgubljen, htio okrenuti vojsku, a time i državu, na stranu zapadnih Saveznika. Kako s



Hrvatski zrakoplovci

ustaškom vojskom to nije išlo, on je kanio stvoriti također jedinstvenu i jaku vojsku koja bi u određenom trenutku mogla udariti Nijemcima "u leđa" i bila bi objedinjena pod Domobranstvom kao Saveznicima prihvativom vojskom (neustaški karakter, vezanost uz HSS i sl.). Međutim, zbog otpora samog Pavelića, a i zbog objektivne nemogućnosti provedbe tog plana "puča" u tim prilikama kad su Nijemci, pogotovo nakon kapitulacije Italije bili posebno osjetljivi, pogotovo na daljnja unutarnja slabljenja, taj plan, a i sam krilnik Vokić su propali, te se nakon toga NDH kretala putem jedinoga preostaloga njemačkog saveznika, koji su konačno prihvatili i vojsku NDH kao ustašku, što je bilo ostvareno objedinjavanjem u "Hrvatske oružane snage" pošto je sam Pavelić preuzeo osobno zapovijedanje vojskom.

I u samom Domobranstvu bilo je animoziteta između starih austrougarskih časnika i bivših časnika kraljevske jugoslavenske vojske koji su bili i mlađi i upućeniji u probleme suvremene vojne organizacije i vođenje rata. Ali sve do jeseni 1942. u vrijeme ministra S. Kvaternika austrougarski časnici, zastarjelih shvaćanja, bili su "podobniji" te promicani, povlašteni i postavljeni na najviše vojne položaje. Logika vođenja rata dovela je do promjena, najprije personalnih, a onda i organizacijskih. Divizije su postupno ukidane, a kao postrojbe adekvatnije za gerilski tip ratovanja osnivani su zdrugovi (brigade), najprije gorski, a onda i lovački te ostalih tipova (pješački, posadni itd.).

Taj proces odgovarao je trećem razdoblju i drugoj reorganizaciji oružanih snaga NDH. Ukinute su do ljeta 1943. divizije (osim 6.) i zborovi (korpusi), a ostala su jedino zborna područja.

Tada Nijemci postupno preuzimaju potpunu inicijativu u vođenju rata i upravljanju domobranskim postrojbama, prije svih onim najkvalitetnijim, gorskim i

lovačkim zdrugovima. Osnivaju također od Hrvata novaka putem izobrazbe u Njemačkoj u sklopu Wehrmacht-a, dakle njemačke vojske, legionarske divizije (369., 373. i 392.), koje bi umjesto čisto njemačkih postrojbi preuzele glavni teret rata u Hrvatskoj i Bosni. To su učinili ponajprije zato što nisu imali povjerenja u, unutarnjim sukobima razjedinjenu vojsku NDH i njene zapovjednike, a drugo da bi izbjegli prigovore Talijana da naoružavaju vojsku hrvatske države i time im oduzimaju ionako slab utjecaj na nju.

Od tada hrvatske oružane snage, poglavito Domobranstvo i Oružništvo, gube samostalnost te postaju pomoćna, slabo opremljena i popunjavana vojska. Oružništvo je gotovo marginalizirano dolaskom i osnivanjem SS policije. Ustaška vojska, odnosno Ustaška vojnica, razvijala se još iz vremena emigracije. Bila je samostalna i stvarno, iako ne i formalno neovisna o vrhovnim vojnim ustanovama zapovijedanja - Ministarstvu. Imala je najprije svoj samostalni stožer, a poslije je bio plan ustrojavanja Zapovjedništva Ustaške vojnica, jer je tu vladala dezorganizacija i samovolja pojedinih zapovjednika ("rasova"). Iako je to Zapovjedništvo (ZUVOJ) kao protuteža Ministarstvu Domobranstva bilo i ustrojeno, brzo je ukinuto (u ljetu 1943.) zbog nemogućnosti obuzdanja i podčinjavanja redovitoj vojnoj uspravnici (hijerarhiji) pojedinih zapovjednika, koji su imali "svoje" postrojbe i u svim poslovima se obraćali izravno Poglavniku.

Ustaška vojnica dijelila se na tri posebna dijela: Ustašku vojnicu u užem smislu, Poglavnikov tjelesni zdrug (prvo bojnu) i paravojne ustaške postrojbe poznate pod nazivima "divlji ustaše" i "seoske straže", koje su organizirali i naoružavali ustaški dužnosnici na terenu.

Postrojbe su se razvijale od satnija, bojni, do zdrugova. Opća značajka svih njih bila je da su djelovali na određenom području, zato su se zvali stajaci zdrugovi. I PTS je bio stajača postrojba, koja se razvila do zbara, i obavljala je službu osiguranja Poglavnika i važnijih objekata veći dio vremena. Sljedeće obilježje bilo je nedostatak stručnog osoblja, časnika, koji su uzimani iz Domobranstva, a koji su od ustaških predstavnika omalovažavani i šikanirani.

Uzroke te neorganiziranosti Ustaške vojnica vidim ponajprije u načinu funkcioniранja političkog sustava u NDH (povlaštenost ustaša i isticanje autoritarnosti kao vrijednosti), a zatim u tome što su ustaše - emigranti koji su se u vojnim logorima do 1934. izobražavali kao vojske, nakon toga postali de facto zatvoreni te je time i razvitak ustaške vojne organizacije bio zaustavljen. Poslije su, uoči samog dolaska u Hrvatsku, bili na brzinu prikupljeni i ustrojeni u satnije i bojne. Nenaviknutost

na vojnički red i te kako je utjecala na kasnije teškoće vezane uz vojničko ponašanje i djelovanje pojedinaca i ustaških postrojbi.

Ne može se reći da nije bilo u vojničkom smislu dobrih i uspješnih zapovjednika, dapače, ali općenito su do samoga kraja navedeni problemi ostali vezani uz ustaške postrojbe. Ako bismo neke postrojbe mogli istaknuti, onda je to svakako bio PTS, u kojega je ulagano mnogo, ali i neki od stajačih zdrugova.

Na samom kraju rata, potkraj 1944. i početkom 1945. u uvjetima općeg povlačenja Nijemaca, odnosno izvlačenja njihovih snaga iz Grčke, došlo je do treće reorganizacije oružanih snaga NDH. Tada su već određeni prostori NDH bili u rukama partizana, a sjeverno od Drave nadirala je Crvena armija. Trebalo je stvoriti, bolje reći improvizirati postrojbe

koje bi bile u stanju i samostalno držati obranu na određenim područjima i tako zaštićivati povlačenje.

U tom smislu, opet pred zahtjevom ratne zbilje, bile su osnovane hrvatske divizije s elitnom udarnom divizijom. One, njih 18, bile su prvo u sklopu zbornih područja, a na kraju u sklopu pet ustaških zborova. Takvo stanje bilo je uoči samoga kraja travnja i tijekom povlačenja u svibnju 1945. Prema nekim izvorima u trenutku povlačenja bilo je više od 240.000 ljudi u "Hrvatskim oružanim snagama", iako su podaci o broju pripadnika pojedinih dijelova oružanih snaga tijekom cijelog razdoblja prilično nepouzdani, jer pune formacijske popunjenoosti nikad nije ni bilo, a nisu se slagali ni podaci kojima se službeno operiralo s onima na terenu.

Na kraju, treba spomenuti i postrojbe koje su, ili na zahtjev ili na sugestiju Nijemaca ili na inicijativu vodstva NDH (koju su Nijemci prihvatali), bile ustrojene te poslane na istočno bojište. To su "Hrvatske legionarske postrojbe", kopnene vojske, zrakoplovstva i mornarice, koje su se borile ili u sklopu njemačkih ili talijanskih divizija na istočnom ratištu. Od njih su se neke osobito istaknule kao: pojačana 369. pukovnija i lovačko jato Zrakoplovne legije. Iako su se te legionarske postrojbe borile u sklopu savezničkih postrojbi, bile su formalno pod zapovjedništvom MINDOM-a i MNORS-a, bile su dio oružanih snaga NDH. Njih treba dijeliti od legionarskih divizija koje su kao dio Wehrmacht ili Waffen SS-a bile zapravo dio njemačke vojske.

### POSTROJBE ORUŽANIH SNAGA NDH KRAJEM 1944.

DIVIZIJA	ZDRUGOVİ	NOVI NAZIV ZDRUGA	BOJNE	TOPNIČKE POSTROJBE	ZAPOVJ. DIVIZIJE	MJESTO STOŽERA	PODRUČJE DЈELATNOSTI	SPADA
I. hrvatska udarna	U POSTROJAVANJU							
2. hrvatska	Zagrebački posadni zdrug Zagrebački ustaški posadni zdrug XV. ustaški zdrug	20. (zagrebački) pješački zdrug XX. (zagrebački) ustaški zdrug XV. ustaški zdrug	I., II., III., IV. I., II., III., IV., V. stražarska i posadna bojna V. Gorica V/X, VI/X, VII/X i dok. X, III. dok. obkoparska	I. bitnica I bitnica, stožer top. sklopa i I bitnica Šr. šk. Varaždin	general Gre-gurić	Zagreb	Ivančica - Krapina - drž. granica na z. - Samobor -Kliniča selo - Kravarsko -Turopolje - Sesvete - Kašina Zlatar	I. zborno područje
3. hrvatska	3. lovački zdrug II. ustaški zdrug XIII. ustaški zdrug	8. lovački zdrug II. ustaški zdrug XIII. ustaški zdrug	I/5, II/5, III/5, I/8, II/8 II., III., IV., VII. VI / II. / I/ posadna bojna Vinkovci /II./ posad. bojna Županja, /III:/ posad. bojna Đakovo	top. sklop 2 bitnice I bitnica	general Mifek	Vinkovci	V.Ž. Vuka - Baranja - Čađavica - Čačinci - Lev. Varoš - Vrpolje - Babina Greda - Sava	II. Zborno područje
4. hrvatska	4. lovački zdrug VIII. ustaški zdrug 4. pješački zdrug	7. lovački zdrug VIII. ustaški zdrug 14. pješački zdrug	I/13,II/13,I/7,II/7 II., III., IV. posadna bojna Glina I., II., III.	top. sklop 2 bitnica 2 bitnice	general Nar-delli	Dvor na Uni	Turopolje-Lekenik-Glina-Žirovac - Mrazovac - Rače-Japra - Majkić - ž.s. Dragotina - Bobovac n/S - Lonja - Sava	I. zborno područje
5. hrvatska	V. ustaški zdrug II. posadni zdrug	V. ustaški zdrug II. pješački zdrug	I., II., III., IV., V. II/X posadna bojna Bjelovar I., II., IV.	I gorska bitnica I bitnica	ustaški pukovnik Bo-ban	Bjelovar	Drava - Ladbreg - Križevci - Čazma - Moslavacka g. - Grubišno Polje - Virovitica	I. zborno područje
6. hrvatska	X. ustaški zdrug 5. posadni zdrug	X. ustaški zdrug 15. pješački zdrug	I/X, IV/X, posadna bojna Kotor Varoš i V/II I/5, II/5, III/5, IV/5, III/8. lov. pukovnije	2 bitnice top. sklopa 2 bitnice	general Metikoš	Banja Luka	Pakrac - Garešnica - Voloder - Sunja - Dubica - Prijedor - i Krupa - Kotor Varoš - Hrvaćani - Vrbas - Medari - Dragalić	II. Zborno područje
7. hrvatska	I. gorski zdrug 4. gorski zdrug	I. gorski zdrug 4. gorski zdrug	I/I, II/I, II/5, III/5 I/4. II/4, III /4, IV/4	top. sklop 2 bitnice top. sklop 2 bitnice	general Perić	N. Kapela Brod -- Kutjevo - Velika -B- atrina Pakrac (isključno) - Medari -Sava	Brod - Kutjevo - Velika - Pakrac (isključno) - Medari -Sava	II. Zborno područje
8. hrvatska	I. ustaški zdrug XI. ustaški zdrug 8. posadni zdrug	I. ustaški zdrug XI. ustaški zdrug 18. pješački zdrug	II., III., IV. i pos. Sarajevo /I./ I., II., IV., V. I., III., IV., V., VI., VII.. IX.	2 1/2 bitnice	general Do-manik	Sarajevo	Javor pl. - Krivaja Nemila -Travnik - G. Vakuf - Krešev - Bjelašnica - Foča	II. Zborno područje

## OBLJETNICE

DIVIZIJA	ZDRUGOVI	NOVI NAZIV ZDRUGA	BOJNE	TOPNIČKE POSTROJBE	ZAPOVJ. DIVIZIJE	MJESTO STOŽERA	PODRUČJE DJELATNOSTI	SPADA
9. hrvatska	2. gorski zdrug VI. ustaški zdrug IX. ustaški zdrug	2. gorski zdrug VI. ustaški zdrug X. ustaški zdrug	I/2, II/2, III/2, I/9, II/9 I/V I., III., IV., VIII/8 p.z., II/9 p.z.	top. sklop 2 b I bitnica I bitnica	general Zorn	Mostar Bjeljina - Vranića Kupres III. - Livno - Sinj - Split - Obala zborno - ist. granica do Foče područje	Bjelašnica - Vranica - Kupres - Livno - Sinj - Split - Obala - ist. granica do Foče	III. Zborno područje
10. hrvatska	2. lovački zdrug VII. ustaški zdrug VIII. ustaški zdrug	10. lovački zdrug VII. ustaški zdrug	I/10, II/10, I/I, II/I II., III., IV., V., VI. ustaški zdrug (ostaci) I., V., I. jurišna kao izvidačka	top. sklop 2 bit.	general Tomović	Skočaj	Pecigrad - Bužim - Otoka - Paklanka - Smetica - Šator pl. Svilaja - Trogir - Zadar - Gračac -- Korenica - Drežnik	I. zborno područje
11. hrvatska	IV. ustaški zdrug XVIII. ustaški zdrug novi)	V. ustaški zdrug XVIII. ustaški zdrug	I., II., III., IV. Posadne bojne: Otočac (I.), Brinje (II.), Senj (III.), Lovinac (IV:), stožer zdruga Otočac	2 bitnice	ustaški pukovnik Rukavina Jucođ	Gospic	Novi - Drežnica Plaški - Plitvička jezera Bunić Udbina - Lovinac - St. Grad	I. borno područje
12. hrvatska	3. posadni zdrug XII. ustaški zdrug 10. posadni zdrug	13. posadni zdrug XII. ustaški zdrug 3. gorski zdrug	I., III. I., II., IV., V., VI., VII., VIII. pos. b. 10 bojni razne jačino /milicija/ i II. doknadna obkoparska	I bitnica	pukovnik Česarić	Brčko	Sava - Bosna do Modrice - Gračanica - Bukovi - Krijava r. - Krivaja - Drinjaca - Drina	II. zborno područje
13. hrvatska	III. ustaški zdrug 2. posadni zdrug XVII. ustaški zdrug (novi)	III. ustaški zdrug I2. pješački zdrug XVII. ustaški zdrug	I., II., III., IV. I., II., III. posadne bojne: Ogulin (I.), Vrbovsko (II.), Sušak (III.), Rječica (IV.), Ozalj (V.), Jur. (VII., Karlovac VII.)	I bitnica I bitnica	ustaški pukovnik Rolf	Karlovac	Klinča selo - Živodina - dril granica do Sušak-Novi (isključno) - Modruš - Slunj - Vrnograč - Topusko - Pisarovina	I. zborno područje
14. hrvatska	XIV. ustaški zdrug	XIV. ustaški zdrug 19. pješački zdrug	I. ustaška žestra bojna, II. doknadna žestra bojna (II.), Moslavačka posadna bojna (III.) IV., V., VI., VII., VIII., IX., X.		zapovjednik hrv. stožera za vezu kod njemačkog osig. željez. pukovnik Šotola	Brod	Željeznička pruga Zagreb - Zemun	II. zborno područje
15. hrvatska	XVI. ustaški zdrug (novi) 6. posadni zdrug	XVI. ustaški zdrug 16. pješački zdrug	ustaška posadna bojna Brod (I.), II. žestra (II.), ustaška posadna bojna Derventa (III.) I/6, III/6, IV/6, pos XVI. i XVII. žestra		general Čudina	Doboj	Željeznička pruga Brod Sarajevo	II. zborno područje

## POLITIČKI I VOJNIČKI SLOM NDH

Tema koju sam preuzeo obraditi za ovaj skup iz više je razloga vrlo složena i specifična. Radi se o događajima od prije skoro šest desetljeća u kojima je čitavi hrvatski narod bio izložen jugokomunističkom masakru i koji su kao nijedan povijesni događaj još uvjek nazočni u svijesti hrvatskoga naroda. O njoj je puno pisano u emigraciji, uglavnom na osnovi svjedočanstava i sjećanja. Neki preživjeli iz vodstva NDH-a nisu dali svoja svjedočanstva ili su neobjavljenia ako postoje, odnosno nepoznata su. Pobjednici su te događaje opisivali onako kako je njima odgovaralo. Na mnoga pitanja u svezi s političkim i vojničkim odlukama vodstva NDH, u svezi s njezinim vojnim postrojbama, kao i u svezi sa sudbinama velikoga mnoštva pučanstva, odgovor daju činjenice i događaji onako kako su se dogadali.

Sva ta saznanja povlače nova pitanja. U ovom izlaganju zadržat ću se na prikazivanju teme u cjelini. Za ovu prigodu koristio

***Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ***

sam skoro svu literaturu o Bleiburškoj tragediji, objavljenu u emigraciji i nakon nastanka nezavisne Republike Hrvatske te na tu temu objavljenu literaturu i dokumentaciju koju je stvarao pobjednik. Da bi se sve to lakše shvatilo, potrebitno je podsjetiti se na opće prilike i događaje koji su se pred krajem II. svjetskog rata dogadali u Europi, a posebno u jugoistočnoj Europi.

Na opće stanje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u početku 1945. kroz četiri godine ratovanja i ukupnoga stradanja, utjecale su političke i ratne prilike u Europi, posebno u njezinu jugoistočnom dijelu pred nastupajućim protuosovinskim savezničkim snagama na svim ratištima: u Italiji od lipnja 1943., u Normandiji od lipnja i u južnoj Francuskoj od kolovoza



*Dr. sc. Andelko Mijatović*

1944., opće napredovanje savezničkih snaga u zapadnoj Europi od jeseni 1944., koje su koncem godine već bile u Belgiji i Francuskoj na njemačkim granicama, a u Italiji na domaku Padske nizine te na istoku napredovanje sovjetske Crvene armije kroz Bjelorusiju i Ukrajinu 1943.-1944., od ljeta 1944. kroz Rumunjsku i Bugarsku, a od jeseni 1944. kroz Transilvaniju, Madžarsku i područje bivše monarhističke Jugoslavije, sve do Beograda, do Češke i Slovačke i Istočne Pruske. Na opće stanje u NDH osobito je utjecao raspad njemačke fronte u Grčkoj i povlačenje njemačkih armija skupine E kroz Makedoniju, Albaniju, Kosovu, Crnu Goru i područje NDH prema Zagrebu i dalje kroz Sloveniju prema Austriji i Njemačkoj.

Sva ta zbijanja pratili su i neki protuosovinski politički događaji — sastanci/konferencije savezničkih čelnika u Moskvi u listopadu 1943. (Moskovska konferencija), u Teheranu u prosincu 1943. (Teheranska konferencija), u Jalti u veljači 1945., i drugi, na kojima su dogovorani planovi o završetku rata i odredbe predstojećega mirovnog ugovora, posebno što se tiče odnosa prema izbjeglicama, a što je bilo vrlo sudobno i po hrvatski narod 1945.

Sve to pridonosilo je političkim i ratnim prilikama i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj koje se područje sužavalо i smanjivalо posebno od jeseni 1944. Do konca 1944. partizanske su snage, odnosno snage NOVJ, uz pomoć istočnih saveznika, osvojile veći dio Srbije, Makedoniju, Crnu Goru, a na području Nezavisne Države Hrvatske, uz područja koja su već od prije bila pod komunističko-partizanskom kontrolom, partizanske su snage obilno pomognute od zapadnih saveznika u materijalnim sredstvima, naoružanju i zrakoplovstvu, osvojili obalni dio Južne Hrvatske, pojedina mjesta u unutrašnjosti, jugoistočne i jugozapadne dijelove Bosne i Hercegovine. Pod kontrolom su partizanske snage držale i znatan dio Slovenije.

Iz svega što se zna, može se zaključiti, da je i hrvatsko vodstvo razmatralo okolnosti u kojima se našla NDH i da je razmišljalo po uzoru na druge njemačke europske saveznike o poduzimanju određenih koraka radi spašavanja države i političkog programa koji je zastupalo. Otklonom programa približavanja zapadnim saveznicima koji su vodili ministri Lorković i Vokić vod-

stvo je NDH potvrdilo svoju dosljednost u savezništvu s Njemačkom, očito u okolnostima kad se nije bilo sigurno bi li se uspjelo u otporu njemačkim oružanim snagama i bi li saveznici na čiju se stranu pomišljalo prijeći prihvatali NDH s obzirom na to da su prihvatali kraljevsku jugoslavensku vladu i obilno pomagali partizanski pokret. Početak 1945. uz Njemačku je od njezinih važnijih europskih saveznika dočekala jedino NDH; Italija je kapitulirala u rujnu 1943., Rumunjska u kolovozu 1944., Bugarska i Finska u rujnu 1944., Madžarska u prosincu 1944. Sredinom ožujka 1945. na njemačko-sovjetsku frontu koji se protezala rijekom Odrom-slovačkim Rudnim planinama-Estergom-Blatnim jezerom, uz i kroz područje NDH, nastavljao se Dravom (od Donjega Miholjca do njezina ušća, zatim Dunavom do sela Mohova, te rijekom Bosut prema ušću Drine, pa dalje crom Bijeljina-Brčko-Doboj-Sarajevo-Banja Luka-Bosanski Novi-Bihać-Gospic-Karlobag, uz hrvatsko i na hrvatskom području dužine 1500 kilometara.

Hrvatske oružane snage su u tijeku jeseni 1944., preustrojene i popunjene, imale ukupno 258.100 pripadnika, od čega 70.000 u pozadinskoj službi, 235.100 pripadnika pod hrvatskim zapovjedništvom od čega 171.100 boraca, te pod njemačkim zapovjedništvom 23.000, od čega 18.000 izvan područja NDH. U proljeće 1945. godine, pred konačni obračun i slom NDH-a, svi ti odnosi sigurno su bili manji i Hrvatske oružane snage slabije, nedovoljno naoružane i bez ikakve opskrbe od veljače 1945.

Završetku operacija Drugoga svjetskog rata na području bivše monarhističke Jugoslavije u proljeće 1945., uz opće napredovanje protuosovinskih saveznika na svim bojištima, prethodila je i reorganizacija partizanskih snaga, NOVJ, u početku 1945. preimenovane u Jugoslavensku armiju, a za konačni obračun s protivnikom — njemačkim, hrvatskim, raznim četničkim snagama i slovenskim domobranima - ustrojene su četiri armije, I., II., III. i IV. armija, ukupne jačine 287.000 boraca, u većini naoružane najsuvremenijim naoružanjem, a koje će pomagati i druge partizanske snage, sovjetska Crvena armija i Bugarska narodna armija. Na sastancima u Beogradu: 24. veljače vrhovnoga komandanta Jugoslavenske armije maršala Josipa Broza Tita i zapovjednika savezničkih snaga u Italiji feldmaršala Harolda Alexandra (Herolda Aleksandera) i koncem ožujka Tita i zapovjednika četiri jugoslavenskih armija stvoren je plan tih operacija. Po tom planu trebalo je probiti hrvatsko-njemačku obranu u Srijemu te desnim krilom napredovati uz Dravu, kroz Slavoniju, i uz Savu prema Koruškoj, a lijevim krilom od Sjeverne Dalmacije i Like napredovati uzduž jadranske obale prema Rijeci i Trstu. Da bi se privuklo protivničke snage, IV. Jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Petra Drapšina iz sjeverne Dalmacije i Like je od 20. ožujka

do sredine travnja u tzv. ličko-primorskoj operaciji probila njemačko-hrvatsku obranu u Lici, zauzela Bihać, Karlobag, Gospić, Pag, Otočac, Senj, Ogulin, Rab, Novi i Crikvenicu. I

Istdobno su jugoslavenske snage 28. ožujka napale Sarajevo i osvojile ga 6. travnja, a hrvatsko-njemačke oružane snage prisilile na povlačenje prema Brodu te do 12. travnja jugoslavenske su snage osvojile Bijeljinu, zatim čitavu Semberiju, te Brčko, Orašje i Bosanski Samac, forsirale Savu i zauzele položaje između Save i Vrbanje, nasuprot Županji i Gradištu, gdje su se spojile s divizijama tzv. bosutsko-operativne skupine. Druga Jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Koče Popovića je 5. travnja počela od Tuzle nastupati dolinom rijeke Spreče, presjekla je povlačenje njemačko-hrvatskih oružanih snaga dolinom Bosne, zauzela Doboj 17. travnja, nastupajući dalje kroz Posavinu prema Slavonskom Brodu. Njemačko-hrvatsku obranu na Srijemskom frontu probila je Prva jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Peke Dapčevića 12. travnja, nastupajući dalje prema Vukovaru, Vinkovcima, Županji i Slavonskom Brodu. Noću 11./12. travnja Treća Jugoslavenska armija pod zapovjedništvom generala Koste Nada kod Osijeka je forsirala Dravu, ali je bila odbačena, te je sljedeće noći opet forsirala Dravu i Dunav, napredujući uzduž Drave, potom zauzimajući Osijek, Donji Miholjac, Našice, Viroviticu (25. travnja) i dalje. Druga Jugoslavenska armija je 19. travnja zauzela Bosanski Brod i 20. travnja forsirala je Savu, 23. travnja zauzela je Bosansku Gradišku, napredujući dalje prema Pounju.

U tim presudnim trenutcima po održanje NDH, radi uspješnije obrane došlo je i do preustrojavanja Hrvatskih oružanih snaga koje su grupirane u pet zborova (korpusa): I. zbor pod zapovjedništvom generala Ante Moškova, s operativnim područjem Varaždin-Koprivnica; II. zbor pod zapovjedništvom generala Vjekoslava Luburića, s operativnim djelovanjem Sunja-Sisak-Petrinja; III. zbor pod zapovjedništvom generala Artura Gustovića, s operativnim područjem djelovanja oko Ivanićgrada; IV. zbor pod zapovjedništvom generala Josipa Metzgera s područjem djelovanja oko Đvora na Uni i V. zbor pod zapovjedništvom generala Ivana Herenčića s područjem djelovanja Karlovac-Gospic.

Dan nakon probijanja Srijemskog fronta i forsiranja Drave i Dunava, 13. travnja 1945., opće je napredovanje saveznika i na europskim ratištima. Toga dana snage zapadnih saveznika prešle su rijeku Labu, a sovjetske su snage ušle u Beč. Sve je to utjelalo na zbijanja na preostalom području Nezavisne Države Hrvatske. Pred nastupajućim jugoslavenskim armijama njemačko-hrvatsko zapovjedništvo nastojalo je uspostaviti nove obrambene položaje na istočnim obroncima Bilogore (Drava-Stari Gradac-Radotić-Zrinska-Grubišno



Grob oko 260 hrvatskih vojnika poginulih u bitci za Krašić 1. siječnja

Polje)-rijeka Ilova i donji tok Une (Vukovje-Jasenovac), pod operativnim zapovjedništvom 21. njemačkog korpusa. Budući da je njemačko zapovjedništvo svoje u to vrijeme jake snage — 718. lovačku diviziju, 13. Handžar-diviziju i 1. pješačku diviziju premjestilo na madžarsko bojište — obrana u Hrvatskoj ostala je na Hrvatskim oružanim snagama i na njemačkim oružanim snagama skupine E, koje su povućene iz Grčke i koje su zbog iscrpljenosti i bez teškoga naoružanja, zapravo, bile neupotrebljive. U daljim borbama jugoslavenske su snage 25. travnja forsirale Illovu i napredovale prema Ivanić-gradu, zatim probile njemačko-hrvatske obrambene položaje između Drave i Bilogore, od Grubišna Polja napredovale prema Banovoj Jarugi te Posavinom i Pounjem i dalje.

U početku svibnja 1945. na posljednjim njemačko-hrvatskim obrambenim položajima, na tzv. Zvonimirovoj liniji: Karlovac-Dugo Selo-Vrbovec-Križevci-Koprivnica-Drava, gdje su se dalje vezali na položaje Druge njemačke tenkowske armije u Madžarskoj kraj Nagykanyizse, gdje je štitila nalazišta nafte, raspoređene su bile: u okolici i južno od Koprivnice i dalje njemačka 11. zrakoplovna, 22. pješačka divizija, hrvatski 1. zbor, njemački XXI. planinski zbor i 181. divizija, III. i II. hrvatski zbor, njemačka 41. divizija, njemački XV. planinski zbor, 107. lovačka divizija, 7. SS-divizija i 372. hrvatsko-legionarska divizija te hrvatski IV. i V. zbor. Oko Rijeke nalazio se 97. njemački korpus s dvije pješačke hrvatske legionarske divizije i nešto pripadnika njemačkoga zrakoplovstva i mornarice, opkoljene već 29. travnja.

Svakako pod utjecajem prikazanih ratnih prilika u Hrvatskoj, praćenih općim povlačenjem njemačkih postrojbi, nedostatkom streljiva, naoružanja i svega drugoga potrebnog za ratna djelovanja, ali i pod utjecajem ratnih zbijanja u samoj Njemačkoj — 25. travnja opkoljen je Berlin, 30. travnja Hitler je izveo samoubojstvo, isti dan njemački zapovjednik za Jugoistok general Löhr najavio je hrvatskom vodstvu povlačenje njemačkih snaga iz Hrvatske na borbene položaje Maribor-Celje, političko i vojno vodstvo NDH, na čelu s poglavnikom dr. Antonom Pavelićem, 1. svibnja 1945. razmatra mogućnost povlačenja hrvatskih državnih institucija, Hrvatskih oružanih snaga i hrvatskoga pučanstva u Istru i da se uputi poziv zapadnim saveznicima da za posljedu Hrvatsku.

Kad je 2. svibnja general Löhr saznao da su se tih dana u Caserti sa savezničkim predstavnicima vodili pregovori o predaji njemačke vojske u Italiji što je trebalo stupiti na snagu upravo taj dan i pred sve većini partizanskim nadiranjem prema Karlovcu, isti je dan obavijestio poglavnika Pavelića o nemogućnosti obrane Zagreba i o povlačenju njemačkih postrojbi prema Sloveniji i Austriji. U takvima prilikama

Vlada NDH je na noćnoj sjednici 3./4. svibnja odlučila uputiti Memorandum zapadnim saveznicima, odnosno glavnom zapovjedniku Haroldu Alexanderu u, Caserti, s pozivom da savezničke snage uđu u Hrvatsku. Jedan primjerak Memoranduma u jutarnjim satima 4. svibnja upućen je s dva mala zrakoplova kojima su upravljala tri zarobljena pilota i jedan zastavnik HOS-a prevoditelj. Drugi primjerak Memoranduma u popodnevnim satima zrakoplovom do Klagenfurta, a odatle automobilom do zapovjedništva britanske Osme armije blizu Venecije odnio je član hrvatske državne vlade ministar Vjekoslav Vrančić s kapetanom bojnog broda Androm Vrkljanom. Ta su oba pokušaja ostala bez ikakva učinka. Pokušaj dr. Vladimira Košaka, po Pavelićevim uputama, da se 4. svibnja u Flensburgu pridruži ministru vanjskih poslova grofu Schwerin-Krosigku u pregovorima sa zapadnim saveznicima i da zastupa interes NDH ostali su bezuspješni.

Međutim kad je isti dan general Löhr obavijestio glavni stožer HOS-a o povlačenju njemačkih snaga prema Sloveniji i Austriji i Vlada NDH-a, u Pavelićevu nazočnosti lako su zadnjih mjeseci poduzimane određene pripreme za obranu Zagreba, odustala je 5. svibnja 1945. od toga i donijela je odluku o povlačenju Hrvatskih oružanih snaga, hrvatskih državnih institucija i hrvatskoga pučanstva prema Sloveniji i dalje u Korušku, prema Klagenfurta, misleći da će ih tamo prihvatići zapadni saveznici i da će uskoro, što je onda izgledalo vrlo mogućim zbog ideoloških razlika i razmimoilaženja između zapadnih i istočnih saveznika koji su svugde nastupali dosta brutalno i uvodeći komunizam u osvojenim područjima, pa će se vodstvo NDH s vojskom i izbjeglim pučanstvom ubrzo vratiti u domovinu kao saveznički zapadnih saveznika u tom novom ratnom sukobu i oslobođiti Hrvatsku od jugo-komunista.

Potrebno je napomenuti da su još ranije izvedene određene pripreme radi izvlačenja ugroženih obitelji na područje Austrije i da su takve obitelji i ratna siročad izmješteni u Korušku prije općega povlačenja. U tom programu za Vladu NDH-a bilo je predviđen smještaj u mjestu St. Andro sjeverno od Lawamündu. O povlačenju kroz Sloveniju hrvatsko je državno izaslanstvo 3. svibnja sklopilo sporazum s predstavnicima tek proglašene «Narodne Države Slovenije».

Cetvrtu je Jugoslavenska armija do 29. travnja okružila Rijeku i nastavila nastupati prema Trsta smjerom Ilirska Bistrica-Divača-Trst koji je osvojila u borbama 1.-3. svibnja. Odatile je, radi presijecanja odstupnice njemačkim armijama koje su se povlačile prema Koruškoj i dalje u Njemačku, isti dan upućen motorizirani odred JA prema Koruškoj smjerom Ajdovščina-Gorica-Tolmin-Krangska Gora-Vilah(Beljak)-Klagenfurt (Celovec), gdje se je trebalo povezati s Trećom Jugoslavenskom armijom koja je nastupala uz Dravu. U dal-

jim borbama jugoslavenske su snage do 30. travnja kroz Liku stigle do Karlovca, 4. svibnja osvojile su Kutinu, a 5. svibnja osvojile su Koprivnicu, Čazmu, Bjelovar, Sisak i Petrinju. Do toga dana, dakle 5. svibnja, teritorij NDH sveden je na područje koje je obuhvaćalo Varaždin, Varaždinske Toplice, Ludbreg, Križevce, Krapinu, Ivanić-grad, Zagreb, Samobor, Karlovac. U skladu s Vladinom odlukom o povlačenju i svima su dane zapovijedi i poruke da se povlače kroz Celje u Austriju. Isti dan počelo je povlačenje pozadinskih i pričuvnih službi. Vlada NDH-a, s visokim državnim funkcionarima, s crkvjenim dostojarstvenicima i s predstvincima kulturnoga života na put je krenula 6. svibnja, kroz Dravograd prema Klagenfurther prošla je 7. svibnja. Vladi u Koruškoj trebao se je pridružiti i poglavnik Pavelić koji je Nove Dvore kraj Zaprešića napustio u 18,15 sati 7. svibnja.

U noći 7./8. svibnja generalpukovnik Lühr telefonski je izvijestio Pavelića u Rogoškoj Slatini o njemačkoj bezuvjetnoj kapitulaciji i prepustanju mu vrhovnoga operativnog zapovjedništva nad Hrvatskim oružanim snagama. Pod utjecajem novih zbivanja, isti je dan, tj. 8. svibnja, na sjednici Glavnog stana u Rogoškoj Slatini odlučeno i svim postrojbama HOS-a zapovjedeno da se povlače, po vlastitom nahodenu, prema Sloveniji i prema Koruškoj i da se predaju samo savezničkim postrojbama.

Smjer povlačenja Hrvatskih oružanih snaga, Vlade NDH-a i hrvatskoga pučanstva kretao se prometnicama: Zagreb-Rogatec-Celje(116 km) i Zagreb-Zidani Most-Celje(157 km) pod zapovjedništvom generala Josipa Metzgera II., III. i IV: zbor; Varaždin-Rogatec-Celje(106 km) pod zapovjedništvom generala Ante Moškova — I. zbor i Karlovac-Samobor-Zidani Most-Celje(124 km) pod zapovjedništvom generala Ive Herenčića — V. zbor. Zaštitnice povlačenja bile su: sjeverne kolone 5. divizija pod zapovjedništvom generala Bobana, srednje i južne kolone dijelovi III. zbora i 3. divizija III. zbora pod zapovjedništvom generala Peričića.

Od Celja hrvatska izbjeglička kolona kretala se, uglavnom, u dva smjera prema Dravogradu i prema Mariboru. Posljednje hrvatske postrojbe Karlovac su napustile 7. svibnja, a Zagreb su napustile 8. svibnja, ali su se još 9. svibnja vodile žestoke borbe s partizanima sjeveroistočno od Zagreba i po Zagrebačkoj gori. Zalaznica toga hrvatskog povlačenja, u Celje je stigla 9. i 10. svibnja. Pri prolazu kroz Židani most hrvatsku su laznicu napali slovenski partizani, ali su ih odbacile postrojbe HOS-a. Te su postrojbe, uz velike gubitke, osiguravale i dalje povlačenje hrvatske kolone koje se glavnina, oko 150.000 vojnika i civila, 9. svibnja, nalazi u Celju, gdje je na "periferiji grada bila izložena partizanskim napadima. Budući da su isti dan Nijemci u Celju kapitulirali pred partizanima, to je otežalo probijanje hrvatskoj izbjegličkoj koloni kroz celjsku dolinu i

dalje. U Celju su 9. svibnja o slobodnom prolazu kroz Sloveniju s tamošnjim partizanskim civilnim i vojnim vodstvom pregovarali hrvatski generali Herenčić, Servatzy, Tomašević, Metikoš i pukovnik Crjen, i dr. o čemu je potpisana i ugovor.

Budući da je izgubljena veza s glavnim zapovjedništvom hrvatske kolone u povlačenju, u Celju je u koloni od 190-200.000 hrvatskih vojnika i civilnoga pučanstva formirano novo zapovjedništvo s generalom Ivanom Herenčićem i vojničkim vijećem koje su činili nazočni generali i glavnostozerni časnici. Dok ta kolona iz Celja kreće 10. svibnja prema Slovenjgradecu i Dravogradu, izložena stalnim partizanskim napadima i velikim gubicima. Isti dan III. Jugoslavenska armija osvojila je Maribor, zarobila 50-60.000 Hrvatskih vojnika i civila i tu presjekla hrvatskim izbjeglicama odstupnicu prema Austriji. Tada se već u okolini Klagenfurta nalazilo 50.000 Hrvata, 20.000 ih se je nalazilo na putu od Dravograda prema Klagenfurtu, poglavnik Pavelić je već bio u blizini Judenburga u Austriji koju su uz zapadne saveznike zaposjedali i Rusi, a Korošku zaposjedali jugoslavenski partizani koji će se dati u lov na hrvatske izbjeglice.

Glavnina kolone iz Celja pred Dravograd je stigla 11. svibnja. Isti su dan u Guštanju (Ravne na Koroškem) hrvatski izaslanici, predvođeni generalom Štancerom, sa slovenskim partizanima pregovarali o prolazu prema Poljanama i Bleiburgu. I u Dravogradu su 11. i 12. svibnja hrvatski izaslanici vodili pregovore s bugarskim i partizanskim zapovjednicima o prolazu kroz Dravograd, ali također bez uspjeha. Zapovjedništvo Hrvatskih oružanih snaga na sektoru Koroške i Štajerske uputilo je 13. svibnja memorandum saveznicima, tražeći zaštitu za 200.000 hrvatskih vojnika i pola milijuna hrvatskoga pučanstva, pristaša crnogorskoga separatista dr. Sekula Drljevića. Noću od 12. na 13. svibnja zatvoreni su dravogradski mostovi u potpunosti i Hrvatima je upućen ultimatum s pozivom na predaju do 10 sati 13. svibnja. Nakon isteka ultimatuma, partizanske su snage napale hrvatske postrojbe i borbe su se vodile svim oružjima i oruđima.

Isti dan, 13. svibnja, podvečer, 8. hrvatska divizija pod zapovjedništvom pukovnika Frane Sudara dva je puta osvojila dravogradskе mostove, potisnula protivnika na lijevu dravsku obalu, čak po operativnom dnevniku 40. slavonske divizije i istjerala iz grada, ali tada su u borbu stupile bugarske postrojbe topništvom i u pomoć pristigla iz Maribora partizanska Omladinska brigada, ugrozila položaje hrvatskih postrojbi i prisilila ih na povlačenje. Budući da su slovenske partizanske snage i pripadnici 51. vojvodanske divizije priječili put hrvatskoj koloni preko Ravna i Prevalja prema Bleiburgu, hrvatske su postrojbe, predvođene generalom Bobanom, razbile 14. svibnja taj partizanski obruc, prešle današnju austrijsko-slovensku granicu i isti

dan, s velikim brojem hrvatskoga pučanstva, stigle na polje pred Bleiburgom. Tu su im dalje napredovanje zapriječile postrojbe 38. britanske brigade Petog korpusa Osme savezničke armije pod zapovjedništvom generala Patricka Scotta.

Pregovori o predaji hrvatske izbjegličke kolone britanskim postrojbama započeti su u mjestu Hrustu 14. svibnja, nastavljeni isti dan u Bleiburgu, a završeni su s teškim posljedicama po hrvatsku vojsku i pučanstvo pregovorima 15. svibnja 1945. u obližnjem dvorcu grofa Thurna. Iako su hrvatski pregovarači general Herenčić, general Servatzy i pukovnik Crjen nastojali uvjeriti britanskoga generala Scotta u opravdanost i nužnost prihvaćanja hrvatskih izbjeglica, svi njihovi argumenti bili su uzaludni, nego su jednostavno u drugom dijelu pregovora bili prepusteni volji dvojice partizanskih pregovarača — pukovnicima Miljanu Basti, komesaru 51. vojvodanske divizije, i Ivanu Kovačiću, zapovjedniku slovenske partizanske 14. divizije, koji su Hrvatima ostavili svega jedan sat na raspolaganju da bi se mogli pripremiti za organiziranu predaju jugoslavenskim partizanima. Petnaest minuta nakon toga roka počet će pucati. Još im je i britanski general ponudio oružanu pomoć. Pokušaj hrvatskih pregovarača da rok predaje produže za 24 sata, general Scott predlagao je dva sata, ali bez uspjeha.

Kakve su se tada na bleiburškom polju dogadale drame — osobne, obiteljske i nacionalne — teško je opisati i predočiti, svakako najstrašnije što ih jedno ljudsko biće može doživjeti. Nakon saznanja da se moraju predati protivniku s kojim su četiri godine ratovale, pojedine skupine elitnih hrvatskih postrojbi odlučile su se na probor preko Karavanki, dublje u Austriju, što je mnogima i uspjelo. Predaja oružanih snaga NDH i izbjegloga pučanstva na bleiburškom polju počela je iza 16 sati 15. svibnja, nakon što su bili izloženi partizanskoj unakrsnoj vatri s okolnih brežuljaka, i dovršena je 16. svibnja, kad su svi zarobljeni, u pješačkim kolonama ili pak željeznicom usmjereni i vraćeni u Jugoslaviju, zatim velikim dijelom masakrirani u Sloveniji ili pak u velikim skupinama upućeni, bez hrane i vode, dugim i dalekim ubrzanim marševima kroz Sloveniju i diljem Hrvatske prema rumunjskoj granici, prema Bosni i Hercegovini, Srbiji, Makedoniji, Kosovu i Crnoj Gori, izloženi likvidacijama na najbezobzirnije i najokrutnije načine. Ista sudbina zadesila je i većinu onih koji su uspjeli prije uspostave blokade probiti se u Korošku, ali su ih britanske snage, obično pod izgovorom da ih šalju u Italiju, izručile jugoslavenskim partizanima.

Pojedine postrojbe i veće i manje skupine Hrvatskih oružanih snaga probijat će se kroz Hrvatsku i Sloveniju, s više ili manje uspjeha i sljedećih dana i mjeseci. Neki pojedinci i skupine pružali su otpor komunističkoj vlasti i više godina. Jedna od

tih skupina, oko 10.000 boraca iz Posavine i Slavonije, predvođena braćom Ivanom i Petrom Rajkovačićem, odlučila je ne povlačiti se prema Zagrebu, nego je 19. travnja 1945. zaposjela obrambene položaje na ušću Bosne u Savu pretvorivši Odžak i okolna 24 sela i zaseoka u jedno obrambeno uporište koje se je održalo, unatoč napadima najelitnijih brigada Jugoslavenske armije s topništvom, tenkovima i zrakoplovstvom, sve do 25. svibnja, 16 dana nakon što je službeno završio II. svjetski rat u čitavoj Evropi.

Politički slom Nezavisne Države Hrvatske počinje trenutkom kada njezino političko vodstvo i političke institucije napuštaju državni teritorij, nastupa trenutkom uhićenja hrvatske vlade u Koroškoj i prestankom djelovanja u potpunosti njezinih državnih institucija, a njezin vojnički slom, bez obzira na junaštvo pojedinaca i skupina nastupio je na bleiburškom polju kada je glavnina Hrvatskih oružanih snaga kao institucija prisiljena na predaju. Budući da su postrojbe HOS-a skoro na čitavom putu kroz Sloveniju probijali se pod bombardom, potrebno je naglasiti, da je stradanje i zarobljavanje tih postrojbi i civilnoga pučanstva odvijalo se na čitavom tom putu, neke su kolone nastupale prema Austriji i sretali kolone zarobljenih pred Dravogradom, na Bleiburskom polju i drugdje

Iako su pripadnici NOVJ, odnosno jugoslavenske armije i komunističke vlasti, činile zločine nad svim svojim stvarnim i mogućim protivnicima u tijeku Drugoga svjetskog rata, u pobjedonosnom napredovanju u proljeće 1945. i nakon zarobljavanja vojnih i civilnih pripadnika hrvatskoga naroda oko sredine svibnja, upravo to zarobljavanje i bezobzirno likvidiranje velikoga mnoštva pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i civilnoga pučanstva u kolonama smrti od Bleiburga do istočnih i južnih jugoslavenskih granica, u svijesti hrvatskoga čovjeka posebno je pridonjelo pojmu Bleiburga (u hrvatskom narodu prije to se odnosilo na Sloveniju gdje su izvedene najstrašnije i najveće likvidacije zarobljenika) kao pojmu zločina prema hrvatskom narodu, kao simbolu najstrašnjeg hrvatskoga stradanja, simbolu masovne fizičke i političke i svake druge likvidacije hrvatskoga naroda općenito. Pobjednik je u proljeće i ljeto 1945. u logore strpao sve one koji su ostali kod svojih domova i koji nisu imali razloga bježati, provjeravao ih, uključivao ih u zarobljeničke ili u novoformirane kolone i upućivao na marševe smrti, od najjužnijih hrvatskih područja do Zagreba, od zapadnih do istočnih hrvatskih područja, pri čemu je većina stradala. Sudbina stradanja hrvatskoga naroda 1945. u pobjedničkoj komunističkoj Jugoslaviji nije se mogla izbjegći.



# PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XIV.)

**967. ĐURIĆ, Dragica** (Antun) - rođ. 23.04.1926. u Cerniku. Osuđ. 1950. presudom Vojnog suda Split po KZ čl.303, na 3 g. i 6 mjes. zatvora.

**968. ĐURIĆ, Ilonka** (Stjepan) - rođ. 01.01.1901. u Vukovaru. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

**969. ĐURIĆ, Manda** (Emerik) - rođ. 01.01.1901. u Nijemcima. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda XII Udarne Div. JA po ZPND čl.3.t.14. na 12 god. zatvora.

**970. ĐURIĆ, Terezija** (Franjo) - rođ. 01.01.1922. u Gundincima. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 118. na 13 g. i 6 mjes. zatvora.

**971. ĐURKAN, Katica** (Ignjac) - rođ. 23.09.1909. u Koprivenici. Osuđ. 1945. presudom Kot. bjelovarskoga voj. područja po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

**972. ĐURNJEVAC, Ana** (Mato) - rođ. U.04.1910. u Graberju. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.

**973. ĐUROVIĆ, Mara** (Antun) - rođ. 01.01.1900. u Brodskoj Varoši, Sl. Brod. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3 t.14. na 1 god. zatvora.

**974. ĐUROVIĆ, Vera** (Mate) - rođ. 01.12.1923. u Brodskoj Varoši. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3. t.1. na 5 god. zatvora.

**975. EDJED, Petar** (Josip) - rođ. 21.01.1912. u Laslovu. Osuđ. 1946. presudom O.S. Osijek po ZKPND čl.3.t.3. na 4 god. zatvora.

**976. EGER, Greta** (Ivan) - rođ. 15.05.1902. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZKPND 3. t. 3. na 5 god. zatvora.

**977. EHL, Elizabeta** (Georg) - rođ. 19.03.1901. u Varaždinu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13. t. 2. i 3. na 10 god. zatvora.

**978. EMAN, Alica** (Stjepan) - rođ. 29.09.1921. u Bjelovaru. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZKPND čl. 3. t. 14. i čl. 8. na 1 god. zatvora.

**979. ENDES, Kata** (Stjepan) - rođ. 01.01.1913. u Bošnjacima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZKPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

**980. ENDLICHER, Ema** (Josip) - rođ. 01.01.1897. u Beču. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14 na 2 god. zatvora.

**981. ENGLMAN, Ana** (Mato) - rođ. 01.01.1895. u Kuncicima, Požega. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZKPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

**982. ERGOVIĆ, Emilia** (Milan) - rođ. 29.09.1925. u Pleternici. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

**974 ERŠATIĆ, Marica** (Franjo) - rođ. 13.06.1927. u Baljevini. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Požega po ZKPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

**983. EVAČIĆ, Ana** (Ausustin) - rođ. 26.09.1897. u Rijeci. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Bjelovar po ZKPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

*Priredio:*

*Jure KNEZOVIĆ*

**984. FABIJAN, Terezija** (Mate) - rođ. 15.10.1899. u Sv. Trojstvu, Virovitica. Osuđ. 1950. presudom Vrhovnog suda NRH U Zagrebu po ZKPND čl. 3. t. 8. na 2 god. zatvora.

**985. FABIJAN, Terezija** (Stevo) - rođ. 06.05.1909. u Blagoredovcima, Daruvar. Osuđ. 1952. presudom Kot. suda Pakrac zbog klevete države na 1 god. zatvora.

**986. FABIJANČIĆ, Josip** (Ivan) - rođ. 05.10.1952. u Marijancima. Osuđ. 1974. presudom Opć. suda Donji Miholjac po čl. 119/3 na 45 dana zatvora.

**987. FAČKO, Slava** (Dragutin) - rođ. 20.06.1906. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom V. S. Komande grada Zagreba po ZKPND čl.3.t.7. na 6 god. zatvora.

**988. FAJDETIĆ, Marija** (Andrija) - rođ. 12.11.1921. u Petrinji. Osuđ. 1945. presudom Voj. suda bihaćkog područja po ZKPND čl.3.t.14. na 11 god. zatvora.

**989. FAJDIC, Marica** (Stjepan) - rođ. 14.12.1928. u Novoj Gradiški. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZKPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

**990. FALER, Marija** (Vjekoslav) - rođ. 20.07.1955. u Đakovu. Osuđ. 1977. presudom Okr. suda Osijek po LL8/1 I 3 na 2 god. 6 mjes. zatvora.

**991. FARLIN, Roza** (Ivan) - rođ. 23.08.1922. na otoku Virje. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZKPND čl.3.t.14. na 7 god. zatvora.

**992. FASLER, Agneza** (Ivan) - rođ. 20.01.1911. u Vukovaru. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Zagreb po ZKPND čl.3.t.3. na 3 god. zatvora.

**993. FASTAČ, Verena** (Stjepan) - rođ. 03.01.1898. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Okr. nar. suda Gospić po ZKPND čl. 3. t. 9. i 10. čl. 11. na 20 god. zatvora.

**994. FATOVIĆ, Elda** (Marijan) - rođ. 21.01.1935. u Zadar. Osuđ. 1954. presudom Kotarskog suda Postojna po KZ čl. 303. st. 1. i 2. na 6 mjes. zatvora.

**995. FEDERBER, Ružica** (Dragutin) - rođ. 01.01.1919. u Ogulinu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda kordunskog područja po UVS čl.14, na 3 god. zatvora.

**996. FEGER, Magda** (Mihajlo) - rođ. 09.01.1907. u Borovo. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Osijek po ZKPND čl. 9. t. 1. na 14 mjes. zatvora.

**997. FEHERVARI, Nada** (Stjepan) - rođ. 02.03.1929. u Vukovaru. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZKPND čl.9.t.2. na 1 god. zatvora.

**998. FEJEŠ, Amalija** (Josip) - rođ. 06.11.1896. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Zagreb po ZKPND čl.3.t.3. na 5 god. zatvora.

**999. FEKET, Marija** (Mato) - rođ. 27.07.1909. u Đurđenovcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Slatina po UVS čl. 14. na 3 god. zatvora.

**1000. FEKEŽA, Marija** (Dragutin) - rođ. 28.02.1922. u Klanjecu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZKPND čl. 3. toč. 7. na 5 god. zatvora.

**1001. FELGER, EDUARD** - rođ. 13.02.1919. u Osijeku. Osuđ. presudom Okružnoga narodnog suda Osijek zbog služenja u neprijateljskoj vojsci na 2 god. zatvora.

*(nastavit će se)*

# STRADANJE ŽITELJA OPĆINE CESTICA (KRIŽOVLJAN – CESTICA) U RATNO I PORATNO DOBA

Ujutro, 10 srpnja po nas je došao jedan vojnik, vodnik; vezali su nam straga ruke žicom, svakoga posebno, te po dva zajedno, pa su nas tako vezane u pratnji još šest vojnika naoružanih automatskim puškama otjerali na vlak koji nas je odvezao u Bjelovar, u Filipović-vojarnu. Tu nas je dočekao vojni tužitelj **Vinko Keler**, tužitelj V. udarne divizije, a komandir zatvora bio je neki Crnogorac. Kad nas je primio, odmah pred nama naredio je komandiru zatvora da nas nitko ne dira, da strogo odgovara za nas, te ako po noći tko što treba, vodu ili što drugo, da nam stražari moraju dati, pa i cigaretu zapušiti, što u Varaždinu nije bio slučaj. Sjećam se da je taj tužitelj ujutro došao kod nas u ćeliju i sjeo s nama na pod i rekao: "Ne bojte se, sve će biti u redu." I počeo nas hrabriti, ali mi smo se svejedno bojali, što je on i primijetio. Hrana je bila odlična u odnosu na Varaždin, tj. vojnička i sve se to okrenulo na bolje. On nas je često posjećivao u ćeliji, skoro svaki dan. Kad je bila optužnica, gotova donio ju je u ćeliju i pročitao, bio nam je kao otac. Prilikom suđenja kao tužitelj tražio je što blažu kaznu, s obzirom na to da smo još mladi i da ćemo još koristiti ovoj državi, dok je naš branilac **Milan Pavlović** tražio kaznu po zakonu (?!), tako da se za nas zauzimao tužitelj, a branitelj je bio protiv nas!

Nakon suđenja koje je bilo 14. kolovoza 1947., Antun Tenko dobio je 4 godine robe, Ivan Ivančić i Ivan Golubić po dvije, Josip Korotaj 18 mjeseci, a meni su odrezali 12 mjeseci strogog zatvora. Uz kaznu zatvora bilo je obvezan dodatak, gubitak građanskih i političkih prava. Opremljeni smo u Lepoglavlju, najprije u karantenu, 14 dana, gdje je vladao strogi režim tako da nismo smjeli ni razgovarati. Poslije smo smješteni u novu zgradu, u četvrti odjel.

## Lepoglavski doček i "tretman" zatočenika

U karanteni nas je bilo mnogo, i jednog dana nas je posjetio upravitelj zatvora, **Josip Špiranec**. To je bio vrlo neugodan čovjek, što smo odmah vidjeli prilikom posjeta u karanteni, a osjetili smo kasnije u kaznionici. On nas je ispitivao zbog čega je tko u zatvoru, a mi bismo u strahu odgovarali. Sjećam se da je jednom tako pitao jednoga starijeg osuđenika, kojeg smo svi zvali **Jole**, prezimena mu se ne sjećam, "Zašto si ti, Jole, u zatvoru?" Ovaj mu je odgovorio. "Krao sam slaninu. -

**Piše:**

**Franjo TALAN**



*Ubijeni svećenik Ivan Mađarić,  
križovljanski župnik*

Zašto si krai slaninu, Jole? – Odgovorio je. – Jer sam bio gladan. Špiranec mu je tada rekao. Pa nisi trebao krasti!? A Jole odgovori. – Pa, ja nemam novaca, a bio sam gladan. Ti ne trebaš krasti, jer imaš novac i nas ovdje još zajebavaš."

Nakon tog razgovora upravitelj više nije ispitivao tko je zbog čega u zatvoru. Poslije, iza tog razgovora, bili smo raspoređeni po odjelima, mi na 4. odjel, 4. krilo, a Jole pokraj nas u sobu, sasvim sam. Oko pola noći nastalo je lutanje u susjednoj sobi, pa smo se i mi prestrašili. Što je to sad, pitali smo se. Ujutro je k nama došao komandir odjela, milicajac, otvorio je sobu i naredio nam da Jolu obučemo, jer se objesio i moramo ga metnuti u ljes i pripremiti za pokop. Bila je to njegova osveta za slaninu. To što je rekao Špirancu u karanteni, a on to nije zaboravio. Tako je Jole završio.

Komandir 4 odjela, 4 krila nove zgrade u Lepoglavlju bio je dosta strog, neugodan i nemilostiv. A uvijek je psovao «jebem ti nedelju». Vrijeme je prolazilo, te je gajkar (zatvorenik koji je hodao po hodniku i tako se smio kretati) i redar **Jura** odslužio kaznu i otišao kući. Nedugo iza toga je komandir došao u našu ćeliju i upitao: -

Tko je tu Mijo Ivančić? - U ćeliji je nastao muk, već smo pomislio na nešto najgore. Pravio sam se da nisam razumio pitanje i nisam se javio. Ponovio je pitanje, pa sam se morao javiti. (Kad bi on ili koji milicajac otvorio vrata, morali smo svi skočiti gore i stajati mirno, kao kolci. Tako sam i tada stajao mirno.) On me promatrao i mjerio pogledom gore-dolje, lijevo-desno, i tako nekoliko puta. A ti si taj! Pritom je nekoliko puta opsovao nedjelju. "Nedelju ti", izlazi van. Uhvatio me veliki strah, kako sam se bojao. Jer kada vas je koji prozvao i izveo, niste bili sigurni hoćete li se vratiti ili ne. Mnogi zatvorenici naprosto su nestali. On mi je naredio da uđem u njegovu kancelariju. I dalje sam se jako bojao, mislio sam, sad će doći po mene i odvesti me na pogubljenje No, ovaj put bilo je drugačije. Primijetio je da se bojam pa mi je rekao da se ne bojam i počeo me ispitivati. Koliko imaš škole? Znaš li pisati i čitati. I na kraju sam se morao potpisati i na latinici i na čirilici. Nakon što je proučio potpise, rekao mi je, da će biti redar 4. odjela, 4. krila zatvora u Lepoglavlju. Nakon toga sjeo sam, pa mi je rastumačio naredbu što sve moram raditi. Na kraju me upitao jesam li razmio. Kad sam odgovorio potvrđno, razgovor je završen.

## "Napredovanje" u uzničkom centru Lepoglavlja

Moja nova dužnost sastojala se u sljedećem. Ujutro kad se komandir digao, morao sam ga čekati spremam kod vrata ćelije; kad je stražar otvorio ćeliju i izveo me vani, počele su moje redovne nove dužnosti. Prvo sam morao ići u kuhinju po kruh za robijaše te sam ga uz pomoć četiri robijaša razdijelio medu zatvorenicima odjela. Nakon toga slijedilo je otvaranje ćelija i iznošenje kibli, jer je svaki robijaš imao svoju kiblu. Ja sam samo otvarao vrata, a robijaši su već po ustaljenom rasporedu iznosili kible i odmah zatvarali vrata ćelija. Onda je trebalo pustiti one koji bi išli u školu. Zatim je ujutro bila mrtva šetnja, tj. bez ijedne riječi, glave okrenute dolje s pogledom u zemlju, a ruke su trebale biti na ledima. Nakon toga došao je ručak i popodne slobodna šetnja, za koje smo smjeli potihno razgovarati i popušti po koju cigaretu.

S druge strane, dolje uz zida bilo je šetaliste koje je koristio naš nadbiskup Alojzije Stepinac, tako da smo ga vidjeli svaki dan. Kućni red visio je na zidu ispod

kojeg je bio potpisani ministar drug Aleksandar Ranković, koji je bio dosta strog, a stražari su bilo još stroži. Osobito sam Špiranec. Tako, ako je tko kod njega morao na "raport", sigurno gaje čekalo 14 dana samice. Više ti ne mogu dati, a manje ne ću, Jura! - znao je reći. Svaki robijaš je bio za njega "Jura". U Lepoglavi mi politički osuđenici nismo ništa radili, a u zatvoru je bilo puno Slavonaca i općenito poljoprivrednika, obično starijih ljudi. Bili su u zatvoru jer nisu mogli predati «viškove» koje je država odredila, a bili su na udaru države, jer su ih smatrali za kulake.

S obzirom na to da sam bio gajkar (tako su robijaši zvali «redare», jer su se smjeli kretati po hodniku), vidiš sam svašta, te mi se posebno usjekla u sjećanje patnja koju su proživiljavali ti starci u zatvoru. Kada bih im predavao paket, znao sam ih pitati zašto su tu: Odgovorili bi: Nije zemlja rodila, nije Bog dao, pa ni mi nismo mogli dati, jer nismo imali te su nas zatvorili.

### "Udarnici" su dobivali najbolju hranu

Početkom 1948. počeli se nas robijaše slati na gradnju pruge, u Lonjsko polje i u Gorski Kotar. Ja sam išao u Gorski Kotar, čini mi se u veljači. Radili smo na rušenju na području Mrzle Vodice-Lokve-Risnjak-Jelenjak, rušili smo stabla i izradivali željezničke pragove za majčicu Rusiju, tako su barem rekli, jer su pragovi bili nešto duži nego ih koristi naša željezница. Ovdje je bilo puno robijaša, pa se tako sjećam Josipa Novaka i Franje Borka iz Hrašćana u Medimurju, mojih kolega s kojima se više puta sastanem.

U zatvoru u Lepoglavi u jednoj sobi koja je bila namijenjena jednomu robijašu, bilo nas je po šest. Kreveti su bili od drveta na tri kata, a u krevetima 6 daščica širine 10 centimetara. Možete si misliti kako se spavalо. Kruh je bio kukuruzni, jedan hljeb težine 1 kilograma, što se dijelilo na četiri robijaša. Osim toga dobivali bismo neko varivo, toplu vodu i nekoliko zrna graha. Kako sam u kuhinju podizao hrani i dijelio je zatvorenicima po čelijama, točno znam kako se hranilo. Jednom sam rekao kuharu da je to malo hrane, da s tim ne mogu nahraniti tolike ljude, na što je on odgovorio: "A što ti ja tu mogu?" Uzeo je kantu i u nju natočio vodu koju je onda ulio u kacu, promiješao i rekao: "Evo, sad će biti dosta za sve!"

Ne sjećam se da se barem jednom u ono vrijeme jelo zapržilo na masti ili ulju. Jednom tjedno, ne sjećam se više je li to bio

četvrtak ili nedjelja, nismo dobivali večere, valjda da se ne bismo previše udebljali, ugojili? Postojala je tzv. A hrana i G, koju su dobivali radnici robijaši, a posebno hrana pripremala se za «udarnike», oni su dobivali najbolju hranu.

### Povratak na "slobodu", glad i poljoprivredni viškovi

Pred kraj odsluženja kazne vratio sam se natrag u zatvor, 14 dana prije puštanja, u karantenu. Iz zatvora sam pušten 8. travnja 1948. u deset sati. Po povratku kući, gdje je život u ono doba bio veoma težak, došao sam samo na trošak, bio je problem prehraniti još jedna usta. Iz zatvora sam došao jako slab, u otpusnici mi je pisalo, lice blijedo, nos šiljast, a nisam se mogao ni snaći u novonastaloj situaciji. Za seljaka su bili određeni veliki "viškovi", koji se nisu mogli podmiriti. Zbog viškova na proljeće smo nekako uspjeli zasijati nešto kukuruza. Nisam se mogao zaposliti. Ljeto je brzo prošlo i na jesen smo pobrali ljetinu, kukuruz. Nije dugo prošlo od pospremanja ljetine, a predstavnici "narodne vlasti" došli su nam u dvorište, i to kamionom po prisilni višak. Vozač je bio domaći čovjek, sakrio se iza kamiona i plakao. Pozvao me na stranu i rekao: - Pa što rade ovi ljudi sve će ti uzeti, zar niste i vi ljudi, što ćete jesti?

Osim mene i staroga onemoćalog oca i majke, s nama je živio i brat Jura, ratni invalid koji je bio ranjen kod povlačenja prema Bleiburgu, te je ostao bez noge, a nije nisam bogzna kako dobro izgledao nakon povratka s robije. On je pozvao onoga koji je iznosio kukuruz M.... i rekao mu: - Pa, daj ostavi nešto ljudima, što će ti ljudi jesti, od čega će živjeti. U ono doba nije bilo robe u dućanima, a nije se imalo ni zašto kupiti. Bilo je krajnje siromaštvo. Većina ljudi je bila gladna, mislim da su jedino udbaši bili siti, a nijihovi brojni žbiri nisu mogli dosta naotimati kako bi nahranili sebe i svoje obitelji. Bilje glad. Čovjek je rekao neka zamolim komandira da me poštedi. Ako me on poštedi, nešto će nam ostati, u protivnom sve će nam odnijeti. Ponizno sam došao i rekao: - Druže Petroviću, molim vas lijepo, nemojte mi sve uzeti, kako ćemo živjeti, ta vidite u kakvom smo stanju. On me malo pogleda i reče, naredi ljudima: Dosta je, na moju odgovornost, obustavite daljnji utovar. I više ni vreće nisu uzeli. No, kasnije je bila jedna tužba na nas te smo moraliti platiti prijevoz za odvezeni «poljoprivredni višak». I to u iznosu od 4000 dinara. Otac je prodao kravu da je državi namirio troškove za opljačkani i odvezeni kukuruz! Nakon

povratka s odsluženja kazne kod kuće sam ostao godinu dana.

### "I Amerika i Engleska bit će zemlja proleterska"

Tako sam već u svibnju 1949. dobio poziv za dosluženje vojske. Nisam primljen u normalnu, redovnu vojsku već su me uputili u radni bataljun, tj. V:G:P: Planum, odnosno "pješadiju" na razdoblje od 18 mjeseci. Radna jedinica, «preduzeće Planum». U vojsku, na dosluženje odlazim 4. svibnja 1949. i to u Novu Pazovu, odnosno na Batajnici na izgradnju aerodroma. Mogu reći da je tu bilo gore nego u Lepoglavi. U Novoj Pazovi bilo nas je mnogo. Bili smo nastanjeni po kućama, a odlazili bismo na posao svako jutro. Kod toga smo morali pjevati. Stihovi pjesama koje smo morali pjevati bili su: "I Amerika i Engleska / Bit će zemlja proleterska. // Ne vjerujemo mi u Boga, / Već u Tita vođu svoga. // - Hej, Titova mlada armija nepobjedena. // Ne vjerujemo mi u Krista / Već u Tita komunista! / - Hej Titova mlada armija, nepobjedena. // Neka gine sve u bijedi / Samo Tito nek pobijedi. // Hej Titova mlada armija nepobjedena. // Ne vjerujemo u čudesu / Već u Marxa i Engelsa //.

Radno vrijeme nismo imali. To je bilo ogromno gradilište. Rad se sastojao u kopanju kanala dubine i do dva – tri metra za odvod i to sve do Dunava. Zatim, izrada rulnih staza i pista. Radilo se ujutro od 6 do 14 sati, nakon čega je bio ručak. Često za ručkom nismo se ni stigli najesti, već je uslijedio "zbor" i – ponovno na radilište. Popodne se većinom radilo na istovaru cementa, šljunka. Sjećam se jednom, taman smo dobili u porcije "ručak", a već je stigla komanda "u stroj", i odmah smo bili raspoređeni na novi posao. Kad smo išli u stroju na posao, u "porcijama" se još nalazio ručak, Šipuš iz Siska bacio je ručak na jednu murvu (dud) kraj koje smo prolazili. S drveta su kasnije visjeli makaroni i ostala hrana koja se bila zadržala na granama. Kad smo se vratili s posla zbog toga je sazvana četna konferencija i osuda za Šipuša koji je bacio hrani na murvu.

Niste smjeli ništa reći, samo raditi. Jedne noći nastala je pobuna, sve su natjerali u hangare i došli su skojevcu koji su nas hvalili. No uspjeha nije bilo te su ujutro došli neki oficiri, valjda iz Beograda, pa se uskoro stanje malo popravilo. Nakon nekog vremena prebačen sam u šljunčaru Mišar, nedaleko Šapca. Tamo smo šljunak utovarivali na vagone, sve se radilo ručno. Nakon utovarene kompozicije šljunak se odvozio na gradilište aerodroma Batajnica. To je bio težak rad, a norma je bila jedan utovaren vagon šljunka. No do-

bro je bilo to {to si nakon utovarenog vagona i ispunjenja norme bio miran do drugog jutra, kad je bio postavljen novi za utovar. Kad smo se uhodali, normu smo dosta brzo uspjeli ispuniti, tako da smo na večer jo{ znali otići u selo na «igranku», ples. Na Mi{aru se nalazila neka kudjeljara u kojoj su većinom radile žene i djevojke, koje su često priredivale zabave na koje smo onda znali ići i mi vojnici. Nakon nekoliko mjeseci provedenih u Mi{ari dobio sam «prekomandu» u Makedoniju i to na gradilište aerodroma Petrovac kraj Skopja, a ubrzo opet na {lunčaru, no, ovaj put na \evdeliju, gdje smo se «demobilisali», kako se onda reklo za zavr{etak vojske.

Jedno dva tjedna prije završetka vojske išli smo na nogometnu utakmicu. U društву još dvojice vraćao sam se sa utakmice i putem smo razgovarali. Bili smo iscrpljeni i odjednom mi je došlo slabo, te sam se onesvijestio otpremljen sam vozilom hitne pomoći u vojnu bolnicu u Skopje. Kad sam se osvijestio, nisam u prvo vrijeme znao gdje se nalazim, nisam ni znao što se dogodilo. Iznenadio sam kad se kod mene pojavila časna sestra i liječnik, vojni major. Bio je zaista pravi liječnik. Objasnio mi je da se nalazim u vojnoj bolnici u Skopju, a da sam u ponoć u besvjesnom stanju dopremljen vozilom hitne pomoći. U bolnici na liječenju ostao sam oko 40 dana, a liječnik mi je prilikom otpusta iz bolnice rekao da se obvezno moram još liječiti kod kuće.

### Za "teroriste" u socijalizmu nije bilo posla

Kad je bilo sve gotovo i malo sam se oporavio, htio sam se zaposliti, ali posla nisam mogao dobiti, nešto zbog bolesti, nešto zbog ustaša, a nešto zbog «terorizma» i zlodjela za koja sam optužen, za koji sam odležao godinu dana, mada nisam nikakva zla počinio, uostalom kao ni ostali optuženi i osuđeni. Stara tvrtka u kojoj sam radio prije svog uhićenja (8. travnja 1947.) u međuvremenu je propala i priključila se firmi *Gradis*. Budući da se radna knjižica izgubila, 4. lipnja 1953. izvadio sam novu, žečeći se što prije zaposliti. Poslije povrata iz vojske poboljevalo sam i liječio se, no liječnik mi je odlučio nekako pomoći. Dobio sam liječničku potvrdu te sam se uspio zaposliti i to na Upravi za ceste. Posao nije bio težak jer sam samo metlom pometao rupe na cesti i tako sam uspio dobiti prvu plaću.

Kad sam dobio prvu plaću žena i ja plakali smo od sreće, ponadali smo se boljem životu i već počeli kovati planove za sretniju budućnost. No sreća je bila krat-

kog vijeka. Negdje mjesec i pol dana nakon što sam počeo raditi, negdje 25. kolovoza došao je poslovoda **Mintas** na gradilište, mislim da se zvao Slavko, pitao je tko je tu Mijo Ivančić, kad sam se javio pozvao me na stranu i rekao: “- Pa, što si ti bio terorista?” Ja sam se uplašio, a on mi je pokazao jednu cedulju na kojoj je pisalo, da kao terorist i kao protunarodni neprijatelj nisam pogoden raditi na ovako prometnome mjestu. Jer su počeli dolaziti stranci, turisti, pa ču opet osnovati križarsku organizaciju. Još je pisalo da se otpuscam s posla i to “u roku odmah”, da će Udba doći za oko 1 sat i bit će istučen i poslovoda i ja. Ja sam odmah otišao kući, a on je došao oko 2 sata i rekao mi da je dobro što sam otišao, jer su udbasi došli u kontrolu.

Nakon toga posao sam tražio na više mjestu ali bez uspjeha, pa sam morao ostati doma iako je zemlje bilo malo i teško se od nje živjelo. Kada je 1980. došao zakon da se i poljoprivrednici mogu uključiti u mirovinski fond to sam i učinio. Ubrzo sam od posljedica bolesti zadobivenih za služenja zatvora i vojske obolio, pa sam otišao u invalidsku mirovinu i to stopostotnu, prve klase invalidnosti.

### Zbog ušiju zaradio smrtnu kaznu

Odmah po «oslobodenju», nova je vlast po selima formirala mjesne narodne odbore i Narodnu frontu, a osnovana je i omiladina i seoska milicija. Prostor za djelovanje nove seoske vlasti osiguran je u prizemlju kuće **Križan** u središtu Vratna. Vlasnici su se morali zadovoljiti ostalim prostorom, a zajednička vlast dje-lovala je za Donje i Gornje Vratno. Seoska milicija brojila je 11 ljudi iz oba naselja. - U ono vrijeme trebalo je radnika za izgradnju nove države, rušenje šume, obradu konoplje, a radili su i ostale poslove – rekao je Mijo – Tako se Praprotnoj Dragi kraj Rijeke radilo u šumi. Na kombinatu Belje “švigale” su se konoplje. Nisi bio siguran kad ćeš doći doma.

Posebna ekipa partizanskih aktivista bila je zadužena za »radne akcije«, to su mještani zvali da idu na »udarničke«. Na udarničku se išlo na slijedeći način. U kotoru, u Varaždinu, odredilo se koliko ljudi treba za koje poslove. Tako je svaki narodni odbor bio zadužen da pošalje određeni broj »udarnika«, pa je predsjednik narodnog odbora morao odrediti konkretna imena. Ove ljudi koji su bili zaduženi za vrbovanje ljudi za radne akcije »udarničke« mještani su zvali »trajbari«, jer su ih tjerali na prisilni rad, »radnu akciju«. Bili su naoružani pištoljima i ljudi su ih se bojali. Narodna seoska milicija bila im je od pomoći.



*U šumi Lug kraj Bjelovara ubijen je vlc. Antun Klasić, rodom iz Cestice*

Na udarničke se uglavnom išlo pod prisilom, ali su radnici »udarnici« morali reći da idu na dobrovoljni rad. A tamo gdje su radili, nisu ih voljeli domaći radnici jer su im »otimali« posao. Kad su radnici tražili kakova prava i lakše uvjete rada, »rukovodioci« bi im rekli: »Što se bunite, ta imamo dovoljno dobrovoljaca koji ne pitaju za uvjete, samo rade!« Karakteristika udarničkih radnih akcija bile su i uši, koje je manje-više svaki »udarnik« donio doma. Jednom je **Andrija Švoger**, koji je bio u seoskoj miličiji, negdje rekao ljudima da je na akciji dobio uši. Zbog toga ga je uhapsila Udba te su ga odveli pred Mjesni narodni odbor koji je bio smješten u prizemlju »grada«, Križanov dvorac (na katu su vlasnici ostali stanovati, a prizemlje je pretvoreno u kancelarije mjesnog odbora).

Dotjerali su ga pred dvorac, a s Rupčićeva (također otetog dvorca) je s pjesmom došla napredna omladina, te je priređeno javno suđenje, jer je Andrija svojim izjavama oblatio državu. Sudila ga je omladina i osudila na smrt. Suđenju je bio prisutan i sudac, zapisničar, **Ivan Dugi**. No, sudac nije mogao ništa protiv presude narodne omladine, pa su ga odveli u Varaždin gdje je ipak na kraju dobio dvije godine za »partizanske«, komunističke uši. Kažu da je onda svega manjkalo jedino je ušiju bilo koliko hoćeš, u neograničenim količinama. Iako je državu služio, nije smio reći ono što je video! Jer, službeno, ušiju nije bilo! (Na Rupčićevu imanju bio je nakon rata omladinski dom, tu je bilo oko stotinu omladinaca. Dvorac je nakon rata oduzet **Mati Rupčiću** kojeg su partizani ubili, zajedno je stradal još nekoliko ljudi, između ostalih i vinički zvonar **Švoger**). □

# SLIČICE S GOLOG OTOKA

Zatvorenicima je ostalo nejasno zbog čega je režim izdržavanja kazne na Golom otoku kasne jeseni 1961. i ranog proljeća 1962. bio pooštren. Ni "dobrovoljne" radne akcije oko proslave 29. novembra nisu donijele poboljšicu: kao da se s nestrljenjem nije očekivao taj nadnevak, jer su se zatvorenici svake godine nadali pomilovanju ili amnestiji. Oni koji su imali najmanje kazne, nadali su se više od ostalih.

Prvovibanske praznike i Dan Republike, uvjek se dočekivalo "dobrovoljnim radnim akcijama" za koje su zatvorenici govorili, kako je točno da su radne akcije dobrovoljne ali ako ne ćeš onda te "mi prisilimo". Bilo je i takvih koji su odbili raditi, a sankcije su bile ili samica ili izolacija. Što je samica ne treba objašnjavati ni onima koji nisu koristili tu povlasticu (baš tako, jer su robijaši znali govoriti, a pritom često bili u pravu, da je robija laka, a robijaši teški). Obrada pojma izolacija zahtjeva temeljitim obradu. O toj *lirskoj poemi*, drugom prigodom. Sileći robijaš da sudjeluju u dobrovoljnim radnim akcijama, uprava zatvora, koja je produžena ruka UDB-e, partiskom i državnom vrhu slala je poruku o svojoj monolitnosti s vrhom piramide koja je na vlasti. Ali, ne samo to, jer rad u kamenu i oko kamenja nije imao svoju opipljivu svrhu: iskopane rupe nikad nisu okićene sadnicama biljaka, a iskopani kanal nije poslužio za instaliranje vodovodnih cijevi.

Goloootička se uprava držala devize: zatvorenik ne smije mirovati, jer kad miruje - misli, a kad misli-zlo misli. Teški fizički rad iscrpljivao je mogućnosti zatvorenika, snizujući prag njegove samoobrane. One moćao zatvorenik počesto je spremjan na sve, a to znači postati doušnik, te izdavati svoje supatnike. Teški fizički rad prljavu njušku doušnika obogatio je novim "sadnicama". Cilj je postignut, jer se u ljudima ubijalo

Piše:

Dinko JONJIĆ

čovjeka. Ljudi su pristajali na sve, ali ne - svi.

Jedan od onih koji nije pristajao biti ljudska krpa, bio je Josip Senc, iz Tovarnika. Iako vrlo mlad, Goli mu je bio drugi zatvor. Bio je i ostao kremenit Hrvat. U samici nije bio, ali je izolaciju iskušao. Vidio sam ga pri izlasku iz zatvora, točnije, iz izolacije, jer je aktom milosti amnestiran svršetkom ožujka 1962. godine. Rastom nizak, iako snažan, Goli je napustio kao šaka jada: teški rad u kamenolomu, te "visoke jasle", učinile su svoje. Zatvor mu nije bio drag, no imao sam dojam da se pomalo stidi što baš on mora s Golog, a neki tamo i dalje ostaju: sumnjavao je da se i u njega ne posumnja.

Zbog čega je završio u izolaciji?

Početkom siječnja 1962. održana je jedna u nizu sobnih konferencijskih seansi za iznošenje svog stava prema ključnom problemu, nacionalisti prema Srbsima, a ibeovci prema majčici Rusiji. Naravno, i Šiptari (tada još uvijek nisu bili, niti su se tako zvali, Albanci). Josip je bio jedan od onih koji je trebao iznijeti svoj stav o bratstvu i jedinstvu Hrvata i Srba. Tara Nešović, Srbin iz okolice Livna, upozorio je Josipa na njegove tvrdnje u istrazi, kušajući na taj način opravdati pravomoćnost presude, istakavši navodnu Josipovu izjavu da on mrzi Srbe. Hladnokrvno je to Josip demantirao. Jesi to rekao, nisam to rekao, trajalo je bar nekoliko minuta. I sam referent Nešović je znao da Senc tako nije rekao, ali ga je silio, jer ga je kanio "poslati u banje", tj. izolaciju. Često povod nije trebao, no Nešović je inzistirao baš na povodu, upitavši Josipa. "Što si onda rekao o Srbsima"? Ne časeći časka, smirenji Josip je odgovorio: "Ja Srbe ne mrzim. Ali, ako Vi stavite ježa u košulju, morate ga izbaciti, zato što Vam smeta, ne zato što ga mrzite. Jež je uljez pod moju košulju". Muk, nastao nakon toga, govorio je sve: nastupila je opća konsternacija. Referent Nešović, nekoliko trenutaka nakon doživljenog šoka, dao je "kritički osvrt" - vodi ga u izolaciju. Nalog je odmah bio obavljen.

Kakav bi bio epilog - da nije nastupila već spomenuta amnestija - nitko ne zna. Pričalo se da je protiv Josipa iniciran novi kazneni postupak.

Nakon nekoliko desetljeća kad smo se sreli nakon njegova povratka iz emigracije, nisam ga priupitao je li što god doznao o postupku o kojem se pričalo. Ako je postupak iniciran, spis je kod Županijskoga državnog odvjetnika u Rijeci.

Ako to još koga zanima?

"Lični list" Josipa Senca

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE HRVATSKE Zaštita građana i branstvo Okružni zatvor Osijek		65																													
		Redni broj mat. knjige 8126																													
		Datum upisa 23.VI.60.																													
<b>LIČNI LIST</b>																															
SENC ( Josipa) JOSIP																															
Porodični, očevo i rođeno ime																															
<table border="1"> <tr> <td>Nadimak</td> <td>nema</td> </tr> <tr> <td>Ime oca</td> <td>Seac Josip</td> </tr> <tr> <td>Djevojačko porodično ime majke</td> <td>Iskrč Agica</td> </tr> <tr> <td>Datum rođenja</td> <td>19.III.1941</td> <td>Mjesto, kraj, NR rođenja Morović, Sr. Mitrovica, NRP</td> </tr> <tr> <td>Mjeseč prebivalista prije osude</td> <td>Tovarnik, Vinčovci,</td> </tr> <tr> <td>Narodnost</td> <td>Hrvat</td> <td>Družavljanstvo</td> <td>FNRJ</td> </tr> <tr> <td>Bratno stanje</td> <td>neoženjen</td> <td>Broj maloljetne djece</td> <td>nema</td> </tr> <tr> <td>Zanimanje</td> <td>nema ništa</td> <td>Skoška spremna</td> <td>Škola uč. u privredi</td> </tr> <tr> <td>Imovno stanje</td> <td>nema ništa</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Da li je i kada služio vojsku</td> </tr> </table>			Nadimak	nema	Ime oca	Seac Josip	Djevojačko porodično ime majke	Iskrč Agica	Datum rođenja	19.III.1941	Mjesto, kraj, NR rođenja Morović, Sr. Mitrovica, NRP	Mjeseč prebivalista prije osude	Tovarnik, Vinčovci,	Narodnost	Hrvat	Družavljanstvo	FNRJ	Bratno stanje	neoženjen	Broj maloljetne djece	nema	Zanimanje	nema ništa	Skoška spremna	Škola uč. u privredi	Imovno stanje	nema ništa	Da li je i kada služio vojsku			
Nadimak	nema																														
Ime oca	Seac Josip																														
Djevojačko porodično ime majke	Iskrč Agica																														
Datum rođenja	19.III.1941	Mjesto, kraj, NR rođenja Morović, Sr. Mitrovica, NRP																													
Mjeseč prebivalista prije osude	Tovarnik, Vinčovci,																														
Narodnost	Hrvat	Družavljanstvo	FNRJ																												
Bratno stanje	neoženjen	Broj maloljetne djece	nema																												
Zanimanje	nema ništa	Skoška spremna	Škola uč. u privredi																												
Imovno stanje	nema ništa																														
Da li je i kada služio vojsku																															
Vrsta kazne	strog i zatvor	Vrijeme kazne	5 god. i 6 mjeseci																												
Krivično djelo čl.117 st.2 KZ-a																															
Pravosnažna presuda (broj, dan, mjesec, godina)																															
Okružni sud Osijek br. Ko:398/59 od 27.X.1959. Mjesto, naziv i mjesto suda koji vrhovni sud NRP br. br.KZ:2647/59 od 16.III.1960. je presudu donio Okružni sud Osijek br. K:163/60. od 11.VII.1960.																															
Datum dovođenja u dom /12.VI.1959./ U KPD Rab 2L.VI.1960 god. iz SUP-s Osijek																															
Od kada se računa početak izdržavanja kazne (sat, dan, mjesec, godina)																															
12.VI.1959.																															
Kada kazna ističe (sat, dan, mjesec i godina)																															
12.XII.1964.																															
Izmjene u isticanju kazne																															

# PROGON ZAGREBAČKIH SVEUČILAŠTARACA

## Ćelija u Petrinjskoj

Kaznu zatvora izdržavao sam u Petrinjskoj 12, u skupnoj ćeliji cca. 5,5 sa 5,5 metara, gdje nas je bilo nikad manje od 40, a znalo je biti i 75. Kibla je inventar, WC nepoznata stvar. Prične su bile samo uz jedan zid, za povlaštene kriminalce. Ostalo su bili beskućnici, koji su zimu provodili u zatvoru, i nas jednaest političkih, svi zbog Zrinjskog. Pričalo se da je tim povodom zatvoreno 17 osoba, većinom studenata.

Od osuđenih, od prije proznavao sam **Antu Kordića**, koji je završio stomatologiju. Živio i radio u Švicarskoj, gdje je iznenada umro, krajem siječnja 2003. Pokopan je na groblju u Zürichu. Vječni mu mir i pokoj, u tuđoj zemlji u koju je otisao, ne samo svojom voljom. Sudruzi u ćeliji bili su **Ante Kurevija**, a i u internaciji **Ivan Majić**. Ostalih se slabo sjećam, jer se nismo poznavali prije a kako smo se nakon progona razišli po svijetu, nismo se ni družili ni viđali. U ćeliji nije bilo nikakve higijene. Cipele nisam skinuo 37 dana, niti se umio. Jednom tjedno zatvorski brico, tupom britvom, prošarao bi naša mletačka lica. Uši su bile domaće životinje, sastavni dio odjeće, unatoč povremenom prašenju DDT-ijem.

Hrana, ujutro mutna topla voda. Preko dana splačine od kupusa ili graha, s malo starog kruha.

Stražari, bilo je normalnih, koji su obavljali svoj posao ne otežavajući život užnicima. Nije bilo bez onih koji su uživali kinjeći nas. Kada su me doveli u Petrinjsku 18, stražar je šetno hodnikom, cokule su odzvanjale, dok smo mi strepili hoće li se zaustaviti na našim vratima. Na cokulama imali su željezni nastavak, kojim su izbjigli željeznu šipku, prije otključavanja vrata. Prvi dan došao je stražar, s vrata me gledao pušeći i šuteći. Imao sam uza se tisuću dinara. Pitao sam mogu li kupiti cigarete. Samo me fiksirao pogledom. Ponudio sam mu tu tisuću za jednu cigaretu. Uzeo je drugu cigaretu mirisao ju, vrtio prstima, bacio ju na pod, ali s vanjske strane vrata, zagazio ju teškom cokulom, zalupio vratima, i otisao. Za cijelo vrijeme koliko sam bio u toj ćeliji, nije progovorio sa mnom ni riječi.

Negdje u prvoj polovici izdržavanja kazne, pozovu me van. Na hodniku bila su trojica. Počeli su priču kako sam ja intelektualac, pa bih njima mogao reći tko igra karte i gdje ih kriju. Shvatio sam igru. Odgovorio sam da oni znaju bolje od mene sve to. Neka me vrate u ćeliju.

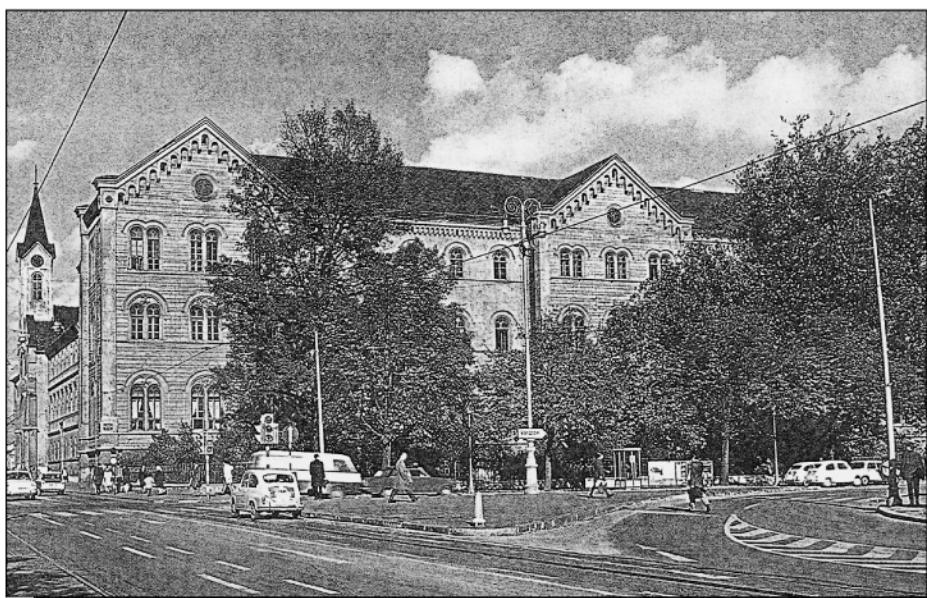
Piše:

**Marijan ČUVALO**

Nikad više nitko meni nije ponudio "mi tebi, ti nama". Odnosi su jasni i nije potrebno smisljati izgovor.

Bili smo se pomirili da ćemo na Golom

bolest. Ja važno objašnjavam, kako se što nije, nestručnjacima je lako pričati priče. Dvoje civilnih suputnika odmah su se odledili, nudeći nas kolačima i sl. Udbaš je shvatio kako smo ga nasamarili, pa nas je odmah premjestio u kupe koji je radi nas ispraznio. Predstava je završila. U Doboju predali su nas bosanskoj Udbi, smjestivši nas u prolaznu ćeliju, gdje



*Hrvatsko sveučilište u Zagrebu*

provesti "upućivanje na određeno mjesto boravka". Dan prije kraja zatvorskog dijela kazne, prozvali su mene, da izidem van. Na hodniku pitaju me gdje hoću ići. Zatekli su me, je o toj mogućnosti uopće nismo razmišljali. Moj stariji brat Ivan, fra Zrinko, studirao je teologiju u Sarajevu. Odlučio sam se za Sarajevo. Čim sam rekao, shvatio sam da idem u ralje zvijeri, ali promjenu nisu dopustili. Nisu me vratili odmah u ćeliju da druge ne bih upozorio. Ostavili su me na hodniku, dok su prozivali ostale, jednog po jednog.

Nakon 30 dana, vezane, policijskim kombijem voze nas na kolodvor, gdje čekamo prijevoz za BiH. U vlaku nas trojicu, Kordića, Majića i mene, sprovode trojica, a desetak kriminalaca jedan. U kupe su nas smjestili, bio je već stariji par. Vidjevši nas vezane, tiskali su se što dalje od nas. Prije nego što su nas odveli na kolodvor, odvezli su nas u naše sobe po osobne stvari. Uglavnom su to bili udžbenici iz kojih smo učili. Izveo sam malu predstavu u kupe, radi ovog para. Skinuo sam svoj stari kufer, izvadio Hellnerov udžbenik opće kirurgije, Toldov anatomski atlas. Kordić prihvata igru i pita ozbiljno kako se operira koja

ostajemo čekati dva dana. Ćelija ispisana i izgubljana porukama i imenima onih ispred nas. Mnogima je to bila, vjerojatno, zadnja poruka svojima, ako ju je netko prenio. Srećemo tu pitomca Vojne akademije iz Beograda, predstavio se pričom o pobuni u akademiji, s pucnjavom. Pokazao nam je rupu od metka na svome dugom krombi kaputu. Vidjevši da se Majić smržava, dao mu je kaput, jer njemu ne će trebati tamo gdje ide. Nije rekao gdje, ali ako je točna njegova priča, onda je jasno zašto nismo završili na Golom otoku. Nije ostao dugo s nama, očito nismo išli na isto odredište.

## U Sarajevu

Na kolodvoru u Sarajevu, kao na svim kolodvorima svijeta kupe se znatiželjnici, ili nekog čekaju ili ispraćaju, pa se uvijek nađe poznatih. Netko poznat, više se ne sjećam tko je to bio, pošao je k nama pozdraviti nas. Mi smo hodali stisnuti jedan uz drugog, da nam se ne vide vezane ruke, a bili smo između policajaca u civilu. Da mu dadnemo znati da je bolje kloniti se nas te prilike, podigli smo vezane ruke u zrak. Moja desna ruka bila je lisicama vezana za Kordićevu lijevu,

dok je Majić bio vezan lancem. Mladić je stao, pa dao petama vjetra. Da se natjecao u brzini, oborio bi rekord trkača. Požurili su nas, da ne privlačimo pozornost, ubacili u kombi i odvezli u gradski zatvor. U zatvoru u Sarajevu zadržali su nas šest dana, mimo svih pravila jer smo zatvorsku kaznu izdržali i prekoračili već tada. Svojevoljno kaznu zatvora produžili su dvadeset posto, s onim provedenim danima u prolaznim postajama za dvadeset pet posto. U ćeliji smješteni smo odvojeno, ali s obveznim doušnicima u ćeliji, koji se odmah raspituju, uz svoju priču, zašto, koliko i sl. Ja sam se svojih otresao pričom da sam se napio, razbio izlog, dobio "šupkartu", i eto me s njima, i zašutio.

Redaju se istražitelji, pitaju pitano, prijete, ali oni su humani dat će nam priliku, itd, itd. Sve viđeno, imamo već nešto staža i iskustva, pa nas ne uzbudjuju previše. Otisci, slikanje, kartoni. Nakon šest dana, puštaju nas, da se nakon smještaja javimo u Boriše Kovačevića, gdje ćemo se ubuduće javljati skoro svaki dan.

Iz zatvora prvo smo otišli u brijačnicu, pa u javno kupatilo. Uljuditi se koliko smo mogli. Gdje sad? Kordić i Majić bivši smemeništari, a moj brat na Teologiji. Pa gdje nego u sjemenište na Bistrik, onima koji su navikli pružati ruke nevoljnici. Pomogli su nam snaći se i smjestiti. Radimo sve do čega se može doći za preživjeti, najviše na tuđa imena preko student-servisa. Zapošljavam se kao pomoćnik tesara u nekom građevinskom poduzeću, u kojem ima dosta radnika s potopljenog Jablaničkog jezera, čije kuće i imanja su nestala pod vodom, a oni trbuhom za kruhom, mnogi razbijenih obitelji i propadali u alkoholu i prostituciji. Nakon mjesec i pol daju mi otkaz, kada su saznali da sam politički obilježen.

Stomatološki fakultet u Zagrebu pokreće disciplinski postupak protiv mene, 27. lipnja 1963. Tužitelj dr. Erich Jelinek doslovno prepisuje Udbinu optužnicu, čak s "tip-felerima" na njoj. Disciplinska komisija kažnjava me pisnim ukorom.

Uz rad učim. Dobivam dozvolu za odlazak u Zagreb, radi polaganja ispita iz Opće kirurgije. Dozvola je potrebna jer nam je kretanje ograničeno samo na grad Sarajevo. Polaganje ispita pokušava mi sprječiti, tada student, danas sveučilišni profesor, Džemaludin Pezerović. Morao sam tražiti zaštitu svojih prava na Rektoratu, gdje se zgražavaju nad ljudskim gnjidama koji samovoljno mijenjaju kaznu. Kaznom nije predviđena

zabranu polaganja ispita. Takvi ljudi, kao tipični primjeri negativne selekcije u društvu, doveli su ukupnu znanost i tehnologiju, u Hrvatskoj i šire, daleko ispod europske razine. Oni su osiromašili hrvatski narod. Oni su uzrok zaostajanju za Europom, zavarivanja zastarjelih i nerentabilnih pogona, a radnici ostajali bez posla. Njih danas nitko ne proziva da polože račun za svoj loš i štetan rad. Hrvatskom narodu i državi, kadrovi na fakultetima, a posebno na institutima za razvoj, koji su došli isključivo po političkoj podobnosti, a ne sposobnosti, prvi bi trebali snositi posljedice tehnološke zaostalosti i ukupne nezaposlenosti. Oni su zaduženi u svim društvima pratiti i prikupljati sva znanja u svijetu, stvarati nova znanja i tehnologije, ugradivati ih u nove proizvode, zapošljavati ljudi i dizati standard građana. Umjesto toga oni su kao Udbini pouzdanici bdjeli nad političkim stavovima svoje okoline. Hrvatska je njima dala sve a vidimo kako su se oni oduživali.

Jednog dana zaustavi me na ulici u Sarajevu kolega s Fakulteta u Zagrebu, inače major JNA, s ponudom da me vojnim kanalima prebaci van zemlje. Poslao sam u p. m. njega i onog koji ga je poslao. Radije u svojoj zemlji u zatvoru, nego u emigraciju. Nemam ništa protiv onih koji su morali odabrati emigraciju kao način opstanka, ali to je bio moj stav. Ni danas ne znam, je li to bila namještajka ili stvarna ponuda pomoći.

### Nad kostima žrtava

Radeći razne fizičke poslove po Sarajevu, došao sam i u poduzeće, ako se dobro sjećam imena "Gvožđar". Nalazio se s desne strane ceste za Konjic, iza posljednjih kuća. Nakon kuća sa strane ceste bili su jablanovi. Kojih stotinjak metara dalje cestom bio je mali most preko potoka. Nedugo iza mostića s desne strane odvajao se poljski put. Sto, dvjesto metara dalje je ulaz u poduzeće. S desne strane ulaza bila je prizemna, bloketama zidana baraka, s upravom i skladištem. Krug poduzeća bio je žicom ograđen. U dnu poduzeća bila je poduža i veća drvena baraka, smedom bojom obojena. U krugu firme bila je izložena uglavnom razna sanitarna i neka druga građevinska roba. Opisujem ovo iz razloga što se kod kopanja mosne vase na ulazu u poduzeće, već na dubini od približno jednog metra pojavile ljudske kosti. Na dubini od kojih tri do četiri metra bile su ljudske lješnine potpuno sačuvane, da bi ih njihovi mogli

prepoznati. Iz džepova i čarapa ispadali su smotci hrvatskih kuna. Bili su vezani žicom. Bilo je gradskog i seoskog življa. Nije bilo uniformiranih, bar do dubine dokle su radnici kopali, a to je negdje četiri metra. Počelo je zaudarati, jer je došlo do naglog raspadanja na zraku. Očito tlo je bilo sastava gdje nije bilo moguće truljenje i gnjiljenje u dubljim slojevima. Došla je policija u civilu, oni kao ne znaju tko je tu pokopan, dovezli su kamione i naredili radnicima, da lopatama trpaju ljudske ostatke u obične, četvrtaste sanduke od grube daske, kao da se radi o najobičnijem smeću, bez imalo pippeteta, bez obzira tko to bio. Odvezli su te kamione, a oni znaju gdje. Prepostavljam da u arhivi policije mora biti zabilješka o tome. Na dubini od cca četiri metra betonom su pokrili što je bilo dublje. Na tom mjestu izgrađena je mosna vaga.

Diskretno sam se raspitivao kod radnika koji su u većini bili iz okolnih sela oko Sarajevskog polja. Pričali su, ako ih drugi nije slušao, da su tu ubijeni nakon drugog svjetskog rata civili i vojnici iz Filipovića logora u Sarajevu. Sarajevsko polje bilo je izrovano dubokim rupama, nastalim kada su saveznički avioni praznili zaostale bombe, nakon akcija po Slavoniji i Bosni. Sve te jame napunili su ljudima iz Filipovićeva logora, koje su za dugo vremena dovozili i od sumraka do svanuća ubijali. Rafali i jauci čuli su se cijele noći. Bombama su utišavali ranjene. Jutrom jauci bi prestali, da bi se sve ponovilo dolaskom noći. A to je potrajalo rekli su. Završili su tu oni za koje se i danas kaže "zadnji put viđen u Filipovićevu logoru". Ako se pažljivo gleda, lako je otkriti jame, jer je zemlja tu ulegnuta, a promjer ulegnula je oko dvadesetak metara, dubine približno toliko.

Prepostavljam da u arhivu Sarajeva mora biti nekog traga o tom poduzeću i toj mosnoj vagi. Taj dio grada danas je urbaniziran. Vjerojatno je da su zgradama namjerno skrivena ova stratišta.

Nekadašnja komisija Sabora za žrtve rata i porača imala je namjeru istražiti ta stratišta. Trećesiječanska vlada ukinula je istraživanja i popisivanja žrtava rata i porača, pa su i ove žrtve ostale nepoznate.

Nakon dvije godine izgnanstva trebalo je nastaviti gdje se stalo. Trebalo je utrostručiti snage da bi se opstalo. Što me više pritiskalo, to je rastao "dišpet". Moram uspjeti, jer ću samo tako dokazati da sam ja uspio, a Udba nije. Dvije godine otišle u ništa. Obilježen, ne žutom zvjezdom, već političkim biljegom. □

# KRIVNJA BEZ KRAJA

Nakon izdržane kazne od nepunih sedam godina u Požegi i izlaska na "slobodu", postalo mi je jasno da dolazi onaj teži dio. Trebalo je naći posao. Kao učiteljica nisam mogla raditi dok ne dokazujem da sam se "preodgojila". Preostaje mi prekvalificirati se. Upisala sam tečaj knjigovodstva i nakon toga poslala ponude za rad u knjigovodstvu. Budući da je bila potražnja za takvim ljudima, odmah sam počela raditi. Nažalost, samo pokušni rok, jer nisam mogla donijeti potvrdu o nekažnjavanju.

U međuvremenu sam se udala, također za robijaša i trebalo je donijeti odluku kako dalje. Odlučili smo preko granice. Pokušali smo preko Slovenije, ali nam nije uspjelo. Ja sam tada već bila trudna. Krenuli smo u Dubrovnik sa željom da se kao "slijepi putnici" prebacimo u Italiju. U Gružu smo se smjestili u kamp naselje. Imali smo vezu – jednoga istog takvog bivšeg robijaša koji nas je vjerojatno i prijavio. Tako smo jedne noći uhićeni od srpske milicije i odpremljeni u Beograd. Tamo smo osuđeni na Vojnom судu zbog pokušaja ilegalnog prelaza granice, uz otežavajuću okolnost što smo bili politički zatvoreni, moj suprug **Branko** na tri godine i šest mjeseci, a ja, s obzirom na trudnoću, na jednu godinu stogog zatvora.

Branko je odpremljen u Straru Gradišku, a ja u Indiju. U Indiji je u tijeku bilo preseljenje zatvorenica – porodilja u KPD Požarevac. Zatvorenice koje sam tamo zatekla bile su osuđene uglavnom za kriminal, od cestovnog razbojstva i čedomorstva do privrednog kriminala. Nakon dolaska u Požarevac smještene smo u posebnu zgradu gdje je u prizemlju bila smještena radaonica, a na katu sobe za dojenčad i za rodilje. Preko dana morale smo biti u dnevnoj sobi.

Ja sam rodila 20. prosinca 1955. u 16.00 sati prekrasnu malu djevojčicu, **Brankicu**, tešku 2.600 grama. Porađala nas je viša medicinska sestra i babica. Novorođenčad je smještena u jednoj sobi. Oprema je bila primitivna i sve je ovisilo o zdravstvenom stanju rodilje i Božjoj pomoći. Zahvaljujući toj pomoći imala sam dovoljno mlijeka za moju Brankicu i za još jedno dijete čija majka nije imala dovoljno mlijeka, pa joj je dijete slabilo. Za ovakve slučajevе nije bilo ništa predviđeno za dohranu djetetra i takve su majke bile prisiljene gledati kao im dijete polagano umire. Ovaj dječačić se oporavio i preživio.

Piše:

*Vera OČIĆ-VELIKI*

Odnosi među tim ženama bili su složeni i različiti. Ja sam nastojala biti sa svima dobra. Najveće

priznanje bilo mi je navečer, uoči izlaska iz KPD-a, kad je prilikom postrojavanja komandirka najavila moj odlazak. Tada je jedna žena rekla: "Gospođo komandir, Vera je jedina žena s kojom se nisam uspjela posvađati".

Kazna mi je smanjena i ja sam izlazila 26. veljače 1956., a moja Brankica bila je stara dva mjeseca i šest dana. Ujutro sam sa djetetom u naručju izašla kroz kapiju, a žene su za mnom polile vodu uz povik: "Sretan put i ne okreći se!" Požarevac kao grad nisam poznavala. Pitala sam prolaznike gdje je željeznička postaja i srećom, uskoro je došao vlak za Beograd. Vlak je stigao u Beograd oko 20.00 sati. Imala sam kartu do Zagreba za putnički vlak, a brzi vlak je kretao za Zagreb u 22.00 sata. Bilo je hladno, dijete je trebalo putem dojiti i previti. Imala sam nešto novaca i ušla sam u odjeljak brzog vlaka da do jutra stignem u Zagreb. Kada je došao konduktor i rekao mi kolika je doplata na kartu za putnički vlak, meni je nedostajalo novaca. Srećom, jedna gospođa koja je isto putovala u Zagreb, posudila mi je razliku i tako smo ujutro stigle u Zagreb.

Ovo je svjedočanstvo kako je izlazak iz Požege bio samo prvi dio progona, a nastavak, kao što sam opisala, bio je drugi dio. Moj suprug je izašao nakon odležane kazne od tri godine i šest mjeseci. □

*Naj z novim  
veselem  
se ftera  
svečica žiga  
malo se detešće  
smeje  
pa kaj nas je briga  
gda lubav nas znova  
greje.  
  
pak ne bumo  
niš spitavali  
ni denes ni zutra  
pravicu i sreću  
ziskavali  
gda nam je se znutra.*

*Višnja Sever*

## KIŠA I TI

*Tek prve kapi krošnja obara  
i potok stane rasti od kiše  
kad moje srce već se rastvara  
i ruka prve stihove piše.*

*Stisnut u jezi blata i vlage,  
motreć 'oblake što nekud žure  
pišem zarobljen očima drage  
- sretan dok kapi ledeno cure.*

*Jer tek ta kiše daje mi sate  
bez trublje, bez stroja, bez vike i  
krika.*

*I pada kiša. Pljušti. Ja mislim na Te  
- dok pišem kao duga blješti Tvoja  
slika.*

## JA IMAM DOMAO

*Ja imam domajo i imam srce za njo!  
Čuvam jo, skrivam v dušne  
glibline.*

*Na stene ji visi ime zglobano  
vu tuđem svetu, v svoje sudbine.*

*Domaja je moja zvezda od mraka,  
ja sem njino dišeće cvetje.  
Žekla me, peče, takva od znaka  
ja sem njino nesrečno dete!*

*Se kaj se vu nje denes događa:  
beteg, pošlica za megleni doli.  
Dug, bogčija, greji i svada  
se so to i moji boleći boli!*

*Vu skritom, malom, zaprtom kotku  
na cvetu visim kak rosna kap.  
Slušam domajo vu sakom toku  
pomoći ji nemrem, mravec sem  
slab!*

*Ja živem dalje za ideale,  
ja senjam navek od nova šnom.  
Za naše stare bane i krale  
- živem i vmeren za svoj DOM!*

*Slavko Čamba*

# VELIKA OBMANA (II.)

Tomo Biljan strijeljan je 27. listopada 1946. u 5 sati na jednom od brojnih stratišta u Gospicu ili njegovoj okolini.

O tragediji Tome Biljana najrječitije svjedoče priloženi sudski spisi.

Mi, koji smo prošli kroz udbaške i kosovske ruke, znamo da su ovakva svjedočanstva bez dokaza naručena i izrežirana. Iskonstruira se optužnica i podmetnu lažni svjedoci. Žrtvi je obrana uzaludna, jer u komunističkom sustavu od lažne optužbe nije se moglo braniti.

Komunistički sudci-moralne olupine u namještenim sudskim procesima svoje nemoralne i neljudske presude obrazlagali su pravnom formulacijom: 'Sud je

## Priredio:

Ivan VUKIĆ

**stekao uvjerenje da je kod optuženog postojao umišljaj, te nema razloga ne vjerovati svjedoku. Krivično djelo je dokazano. Optuženi se kažnjava na.....'**

U političkim postupcima izrekle bi se visoke kazne strogog zatvora, ili smrtna kazna, kao u slučaju Tome Biljana.

Iz vlastitog iskustva mogu posvjedočiti kako su od mene stvarali ustašu. Imao sam 1948. ili 1949. osam odnosno devet godina, kada je AFŽ u

Gospicu za Prvomajske praznike priredio promidžbeni skup, priredivši domjenak za djecu i nudeći im kolače. Gladna djeca nahrupila su u gostionicu "Bicija". Naravno, i ja među njima. Aktivistica AFŽ Marica Došen Stipićeva zabranila mi je ulaz, javno rekavši pred nazočnima da sam banditski sin.

Sav u suzama vratio sam se kući i požalih se tati da su me otjerali, jer je on bandit. Ne mogu opisati izraz njegova lica, ali su mi se u pamćenje urezale njegove riječi: "Nisam bandit. Bio sam hrvatski vojnik-domobran i morat ćeš naučiti živjeti s tim."

U svojoj dvadeset petoj godini (1965.) od banditskog sina postao sam ustaša. Veliki komunistički stručnjak za 'politički kriminal', kako to komunisti nazvaše, sudac Milko Gajski, zbog delikta mišljenja, kao osvjedočenom "ustaši" odrapio mi je kaznu strogog zatvora od osam godina. Pet godina po članku 117. stav 1. za nasilno rušenje društveno poretka i tri godine po članku 118. stav 1. za širenje neprijateljske propagande. Kazna je pravomoćno ujedinjena na šest godina strogog zatvora. Izdržao sam je u logoru Stara Gradiška.

Prije suđenja Udba je izrežirala priče.

S gradilišta 'Rijeka' u Rijeci, na kojem sam bio rukovoditelj radova, ukrali su dostavno vozilo, napunili ga konzervama i pokrivačima, odvezli u Gorski Kotar i ostavili na jednome zabačenom šumskom putu. Tu je tobože nađeno i dokaz je da sam sa skupinom suoptuženika pripremao gerilski rat.

U Gospicu su proširili priču da su otkrili ilegalno u Jugoslaviju uvezene željezničke vagone natovarene betonskim cijevima u kojima sam prokrijumčario iz Austrije oružje, radiostanice i ostalu opremu za oružano rušenje Jugoslavije.

U logoru Stara Gradiška prošao sam kroz milicijsku "masazu" u kojoj se najkrvoločnjim pokazao stražar Kuprešanin iz sela Kruškovca kraj Medka u Lici, psujući mi ustašku majku, jer kako reče, srpske žene i djeca zbog mene proživljavaju noćne more, sanjujući me kako s Crnom legijom preskačem plotove i idem ih klati.

Danas me ne zovu ustaša. Vlastodršci kažu da sam krajnje desni, a to se svodi na isto.

ODJELJENJE ZAŠTITE NARODA  
(OZNA) za ZAGREB

Broj: 15027/45.

23. XI. 1946. god.

u Zagrebu

JAVNI TUŽILAC LIKE  
GOSPIĆ  
JAVNOM TUŽIĆU LIKE. Pr. 129/45-  
Gospic 30/XI 1945

U vezi Vašeg dopisa br.129 od 29.X. o.g. dostavljamo Vam podatke za ustašu BILJAN TOMU.

Imenovan je rodom iz Gornjeg Kosinja, kotur Perušić. U Zagreb je došao kao nedoučeni slagar. U bivšem Savezu grafičkih radnika za vrijem kr. Jugoslavije bio je poznat kao frankovac i ustaša, i kao takav bio je nekoliko puta hapšen.

Dolaskom okupatora u Hrvatsku, Biljan postaje gradski podnačelnik i savezničar u Savezu grafičkih radnika. Kao podnačelnik sudjeluje i u organiziranju prehrane u gradu Zagrebu, i u odboru za odust gradskih činovnika, koji su bili tada nepočuđni, a zajedno sa Dinterom i Jelićem. Iste godine predao je ustaškim vlastima druga Srdana Bruića, tada studenta, kojemu je uspjelo nekako pobjeći iz zatvora. Isti drug je sada potpukovnik J.A..

Još 1941. g. odlazi on na teren u Liku i tamo kao ustaški potročnik voli akcije protiv Narodno oslobodilačke vojske. Čuje se također da je u Kosinju vršio pokolj, što bi temošnje stanovništvo moglo znati. Biljan uživo je veliko povjerenje Pavelića, koji ga imajuje predsjednikom odbora za rednički stanov, i sudjeluje na raznim konferencijama sa najvišim funkcionerima ustaškog pokreta.

Jedine 1942. postaje i član pokretnog prijekog suda i to za vrijeme kadu padaju najviše smrtni osuđa. Nakon odlaska sa dužnosti savezničara iz Saveza grafičkih radnika, on dobiva bivšu tickeru "Istra" za svoje usluge, koje je učinio ustaškom pokretu i tamo terorizira radništvo sa pretnjama. Tamo si je odmah namještio Zegar Josipa, također iz Gornjeg Kosinja, s kojim kasnije odlazi ponovno u Liku, gdje voje akcije protiv NOV. Za te vrijeme Biljan uživa vrlo elegantan stan u Zagrebu, Martićeva ul. 43./IV., kojega su ustaše nekonomi oduzeli.

Tomo Biljan poznat je u relativima grafičkog radništva od svoje najranije mladosti kao opasan,

Smrt fačmu - Složila narodu!

P.S.  
Prilikom sprovodenja Tome Biljana poslali smo i opširni materijal za njega, kao i zapisnike koje smo mi sastavili ovom udjeljenju. Inače Tome Biljan kao član ust. pokret za vrijeme Jugoslavije učesnik u pavelićevom ustanku u Lici, a isto tako i jedan od organizatora pokolja u Kosinju prema izjavama i podacima drugova, koji ga od ranije poznaju. Druge podatke nismo mogli da prikupimo. Vjerovatno je kao takav poznat na terenu i u Kosinju.

Priloz: spis. 129/45  
30-XI-45. Jurandur fiume

## SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

Kada su nama mlađim hrvatskim političkim uznici režirali ovakve optužnice, možemo zamisliti, kroz kakav pakao su prolazili u ratu poraženi

hrvatski domoljubi.

(nastavit će se)



Bilo je to u Bosanskom Brodu, 4. siječnja 1946. u 23,30 sati. Šest naoružanih vojnika došlo je uhititi mene i našu sad već pokojnu s. **Akvinu**. Pružili su mi nalog za uhićenje koji sam ja trebao potpisati.

Onda smo nas dvije trebale poći s njima. Ponijela sam sa sobom deku i jastuk, kako je tada već bio običaj,

ati izjavu i da će se, navodno, vratiti kući. Nisam im vjero-

ušanje je počelo odmah i trajalo jutra. U sobi je bilo pet istraživača i svih su u jedan glas jali pitanja. A svako je pitanje učinkuje. Na ta sam pitanja trebala odgovoriti.

Što si cvam došla?

Sam došla sama. Puškom stot me dali, odgovorila sam. Ako vi ne znaćete ne znam. Zašto svi najedan- ate? Nemam ja toliko jezika da em mogu odgovoriti na toliko

krnuli su na moju reakciju.

Ja je krivica bila u tome, što smo i pomoći izbjeglicama u šumi se nazivali križarima. Dali smo štetskog i pisačeg materijala. To je bila dala nekomu našem draku Dragi. Njemu su parti- li ubili oca jer je bio u Kultur-

Taj nas je mladić sve izdao, od smje nešto dali. Ozna ga je od kuće do kuće i sve su redom

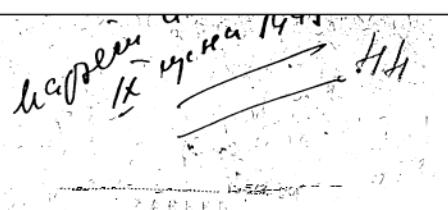
Mi nismo imale nikakve vezu sima koji su bili uhapšeni, ali svi ili stavljeni u jednu skupinu.

u toj skupini 26 okrivljenika. A i su je kao "križarska ustaška politička organizacija". Ja sam bila organizator grupe. Nakon na provedenih u Bosanskom u podrumu, odvezeni smo na saslušanje u Doboju na Usoru. Za vrijeme neki časnik htio tući:

ama su stalno govorili da su klali i ubijali. Ako me tučete, ćete da ste ustaša, jer kažeš da su to nisu činili - rekla sam

je spustio ruke i otisao.

Prvog dana moga uhićenja bila sam na meti.



ORJENIĆU UPRAVE DRŽ. BIZBEJDOSTI  
ZA ZAGREB II ODSJEK

Prije telefonskog traženju druga Hofmansa, dostavljano Vam podatke za Beljan Tomu koji je ranije stanovao u Martićevu ul. 43. Beljan Tomo došao je u Martićevu ul. 1942.g. odmah po dolasku ustaša na vlast. Navodno da je bio u emigraciji u Italiji. Kao takav on je odmah dobio dužnost donašelnika grada Zagreba. U Martićevu ul. on je stanovao kao podstaničar kod Popović Ljerke koja je bila rastavljena. Beljan je nosio uniformu ustaškog časnika i vratio dužnost donašelnika grada Zagreba krajem 1941.g. i do proljeća 1942.g. Kući gdje je stanovao nije se načrtovalo ispoljavao kao veliki ustaša i prema njegovoj dužnosti koju je vršio. Naprotiv više puta je ogovarao Verneru. Nije se primjetilo da bi kod Beljana doličili u stan kakav ustaški funkcioner, nego su češće kod njega dolazili ne govi zemljaci, seljaci i radnici koji su od njega tražili preporuke da mogu dotiti bolje položaje u ustaškim jedinicama, načsto im se on znao načinjati i kazati "Mještaji do djevoljaka kuda ćete ustaže kad i oni neće dugo biti". Beljan je bio doista skroman, ali je bio pod uticajem žene kod koje je bio na stolu, a koju je kašnije počinio. Kada je u proljeće 1942.g. napustio dužnost donašelnika, došao je tvarnicu papira gdje je bio povjereni. Prelije toga koda je u civilu dok je za vrijeme neke svečanosti ili kafa je odjedio u društvo učilišta učenika obukao uniformu.

Prišli su ustaši i tražili da on ih učini tako da se povrati u ustašu, što je on odbranio. Napredneći da on nije učinio nikome nikakovo zlo i ve to neće, se njemu neće ništa dogoditi. Uslijed njezinog pritiska on je otisao od kuće s namjerom da će ići sa ustašom, ali se nakon tri sati ponovo vratio i naletio se u stanu sakrivnog poslijepodne oslobodenja još 4 mjeseca, a potom je bio uhapšen zajedno sa ženom koja je nakon mješeca danu vukšenu.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Zem. časnik Opunomoćstva:

*[Signature]*

Društvo učenika

 <b>DUŽNOCIJENJE ZAŠTITE RADOA (OZNAKA ZALIKU)</b> <i>B. 1945</i>	 <b>JAVNI TUŽILAC LIKI GOSPIĆ</b> <i>Br. 769/45</i> <i>L. I. K. U. 3/11 1945</i>
---	---

Proslijedujemo vam pismene izjave, koje je ovom Odjelenju podnijel Bruić Milka, a odnose se na Biljana Tomu i Padjjević Mariju /Miciku/. Iz ovih izjava možete koristiti razne stvari za optužni materijal kad se budu predavati pomenutim na sudjenje.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Prilog: 3 izjave.

Po n. načelnika  
pomoćnik:

*[Signature]*

JAVNI TUŽILAC LIKI  
*N. 769/45*  
*3/11 1945*

# KAKO SU ME U ZENICI ODGAJALI ZA ŠPIJUNA

Nekom drugom zgodom došao neki časnik s tri zvijezde da nam se ruga i da nas izaziva.

- Kako je vama lijepo! A ja sam se jedini spasio iz Jasenovca, rekao je.

Tada je upro prstom u mene i nastavio:

- Ti si klala djecu!

Nisam se bojala i odgovorila sam mu:

- Lažeš! Rekao si da su u Jasenovcu sve pobili. Kako si se samo ti spasio?! Tebe nisu ubili?

Na te je riječi otišao i nije se više povjario.

Budući da su mi podmetali kako sam ja organizator skupine, na putovanju u Dobojsko moralo sam nositi transparent ispisani velikim slovima: KRIŽARI. Bila je to velika senzacija za sve koji su nas gledali: časna sestra u uniformi nosi transparent ispred povorke.

Primio nas je **Mato Vlakušić**, kojega smo mi dobro poznavale. Tada je on bio glavni istražitelj, a prije je bio domobranički časnik. Znali smo ga jer se za bombardiranja skriva u istom podrumu gdje i mi.

Zatvorske prostorije bile su prepune. Nas dvije sestre s još dvije ženske stavio je u sobu s četiri oficira. Tu smo ostali 14 dana. Ti su oficiri prije bili četnici, a sada kao partizanski oficiri odgovaraju za četnička djela.

Istražitelj je htio zatvoriti našeg župnika u Bosanskom Brodu, **Kočića**, kao da je on organizator naše grupe. Pozvali su me na saslušanje. Optužba je bila napisana na četiri stranice, a mene je pitao samo pet pitanja:

- S kime se družio Kočić za vrijeme rata?

- Pitajte njega, odgovorila sam.

- Što radi župnik kad dođe u vašu kuću?

- Odsluži misu i ode kući, bio je moj odgovor.

- Koliko je pravoslavnih primio u katoličku vjeru?

- Sve koji su ga tražili, rekoh.

- Je li ih župnik silio na prijelaz, pitaо je dalje.

- Molili su ga za to klečeći, odgovorih.

**Piše:**

**s. Zvjezdana VUK**

- Je li on to radio na svoju ruku?

- To ja ne znam, odgovorila sam na posljednje pitanje.

Sada su od mene tražili da potpišem četiri stranice optužnice. Nisam pristala, jer mi nisu dali da sama pročitam ono što sam trebala potpisati. Dalje me za to nisu teretili.

Iz Doboja smo išli u Sarajevo u centralni zatvor na vojni sud. Suđenje je bilo 1. lipnja 1946. Optužnica je bila pročitana zajednički na sudu. Optuženik je nije dobio u ruke. Drago je bio organizator i suden je na 15 godina. Ja sam suđena na pet godina, a sestra Akvina na tri godine. Ostali do jedne godine prinudnog rada i dvije godine gubitka građanskih prava. Svi smo bili prebačeni natrag u Zenicu na izdržavanje kazne. Svakog su kažnjjenika strogo pretresli. Oduzete su nam sve nabožne stvari i drugi predmeti. Razdijelili su nas po čelijama. Prostor je bio ograničen i skučen: za svakoga je bilo na zidu označeno po 40 centimetara. Higijenske prilike bile su ispod nule. U takvom sam ambijentu ostala pet godina.

Nakon četiri mjeseca u zatvoru, dobile smo kažnjeničko odijelo - nas preko dvadeset redovnica: bile su tu ss. Milosrdnice, Kćeri Božje ljubavi, sestre Malog Isusa, sestre franjevke i mi, sestre sv. Križa. Zatvorenik je čovjek bez imena, on ima samo broj na ledima i na prsima. Ja sam nosila broj 3850. Kad smo tako dobjele robijaška odijela, slali su nas na rad izvan kažnjeničkog kruga. Radile smo na polju i u vrtu. Ja sam bila dodijeljena i u politirnicu namještaja. Izučila sam taj zanat i kasnije sam moralna poučavati i druge žene.

Kako sam u zatvor stigla bez doživotnih zavjeta, bila mi je briga, kako će položiti vječne. No, Bog se sam pobrinuo za to. Ne znam je li itko osim mene imao kod toga čin takve svjedoček: upravitelja kaznionice i stražare s puškama! Moja je, naime, poglavica - pok. majka Amadeja Pavlović -

došla k meni u posjet i dobila dozvolu da smije biti sa mnom dvije i pol minute. Ja sam tu priliku iskoristila: Glasno sam se prekrižila i izgovorila obrazac doživotnog zavjetovanja. Upravitelj i stražari bili su zbumjeni, prekinuli su razgovor i pozvali majku Amadeju na saslušanje. Ipak je sve dobro prošlo, hvala Bogu.

Nakon tri godine boravka u kaznionici u Zenici, odijelili su me od sestara redovnica i poslali u Sarajevo u logor 505. Dobila sam dužnost brigadira, trebala sam voditi posao s 20 žena u radionici politiranja. Dobro smo radile, ispunjavale normu, čak smo bile i pohvaljene. No kako sam bila stalno na meti i kako su me neprestano uhađali da me za bilo što optuže, premda sam redovito zadovoljavala u svim poslovima, tako me je neka žena iz druge brigade optužila da sam se molila, da sam sabotirala na poslu i da sam i druge na to nagovarala. Nisam zaista nikoga nagovarala ni na što, ali su žene, kad su vidjele da se saberem i srušim, i one činile isto. No, ja sam bila pozvana upravitelju sa svim stvarima. Kaznio me na 14 dana mračne samice, gdje nisam vidjela ni sunca ni mjeseca. Upravitelj mi je sve oduzeo čime bih si mogla nešto učiniti. Plašio me ponovnim suđenjem i smrću. Rekla sam mu, neka me pošalje natrag u Zenicu. Odgovorio mi je:

- Prije ćeš u crnu zemlјicu nego u Zenicu. Tu ćeš krepati!

- To mogu samo jedanput, a ne tri puta, odvratila sam mu.

Život u samici je strašan. To zna svatko tko je to proživio. Mrak, uznenarenost, vika pred vratima, a ne znaš dokle. Svaki su me dan pozivali na saslušanje, ne bih li se pokolebala, to jest pristala druge uhoditi. Nakon 14 dana odveli su me u drugu samicu, gdje je barem bilo svjetla i zraka. Ondje sam ostala mjesec dana. U toj sam samici provela i Uskrs. Nisam imala pravo na bilo kakav dar ni paket, smjela sam dobiti samo zatvorskiju hranu. Konačno su me vratili u logor, ali nisam smjela nikome reći gdje sam bila ni što su sa mnom radili. No nakon nekoliko dana opet su me odveli - ovaj puta među

prostitutke. Valjda da me poprave ili - pokvare. U takvoj su mi sredini nudili slobodu, stan, namještenje i udaju. Jasno, uz jedan uvjet: da s njima surađujem. Budući da sam sve to od-bila, ostavili su me s prostitutkama još tri mjeseca.

Do kraja kazne trebala sam još izdržati devet mjeseci. To sam vrijeme provela u Stocu. Radila sam u čilimari. Zatim sam održala tečaj šivanja za zat-vorenice. Tečaj je uspio i čak sam do-bila nagradu. Knjigu - "Staljin"! Nakon toga šivala sam civilna odijela za stražarice koje su nas čuvale. A onda su me optužile da sam od njihova materijala sašila haljinu za jednu zat-vorenicu. To je bilo nemoguće, jer je materijala bilo dosta samo za jednu. Nismo mogli dokazati, pa sam ja sama odustala od šivanja.

Moje se izdržavanje kazne bližilo kraju. Opet su me plašili da će me ponovno suditi. Kad su me konačno otpustili, poslali su mi pratnju, premda mi to nisu rekli. No ja sam to dobro uočila po razgovoru i nagovaranju. Ta me je muška osoba nagovarala da kod presjedanja u Sarajevu pođem s njom. On bi me navodno ujutro doveo na vlak za Slavoniju. Jasno sam to shvatiла: bila sam u velikoj opasnosti. Zato sam krišom izašla iz vlaka na stanicu prije Sarajeva. Bila je noć, mrak. Moj suputnik nije shvatio što namjeravam, pa je produžio dalje. Ja sam u Alipašinu Mostu dočekala svoj vlak. Dana 4. siječnja 1951. godine našla sam se u svome dragom samostanu u Đakovu.

Bila sam po prvi puta nakon pet godina na svetoj misi. Kako me potreslo sveto Evandelje koje se upravo toga dana čitalo: "Kad vas budu vodili na izručenje, ne brinite se unaprijed što ćete govoriti, nego govorite što vam bude dano u onaj čas. Ta niste vi koji govorite, nego Duh Sveti" (Mk 13, 11). Onda mi je bilo jasno zašto sam, uza sva teška iskušenja, izdržala: Ta uvijek sam se s pouzdanjem molila Duhu Svetom za svjetlo i pomoć.

Nisam nikada sebe žalila. Bila sam sretna i u svojoj patnji što nisam nikada nikoga optužila.

(nastavit će se)

## HRVATSKA JE NAŠA VJEĆNA

Nemamo zraka da bismo disali  
i rukama slobodno mahali,  
Naše postojanje i kretanje u pravcu  
svjetla  
Izaziva sumnju i otkriva da smo živi,  
lako se krv prelijela i zarobila  
je našu utrobu,  
Mi još uvijek  
Stojimo nepomični u mračnoj sobi  
Zarobljeni svojim sumnjama  
I nikada do kraja nećemo obaviti  
svoj zadatak  
A vrijeme tako strmoglavo leti  
I preskače naše uzdahe i naše kajanje,  
Za ono što smo nepovratno izgubili,  
Nadali se da možemo izgubiti  
gola tijela, a ne duh  
Koji nas je vodio iz mračnih zaključanih  
škrinja  
A tražili smo zrak  
Da bismo skoro prestali disati  
I na prvom izdisaju  
Zakoraknuli u prazno  
I sada dahćemo kao morske psine.  
  
II.  
Ostali smo na istom mjestu i ugasili  
svjetiljku  
Pripravni na samouništenje  
Optužuju nas da smo zločinci  
i zato tražimo oprost  
Tražimo oprost i za ono što nismo  
učinili,  
I što su nama učinili  
Opraštamo svijetu sve naše smrti  
I sve naše suze  
Opraštamo sve patnje stradanja i  
progone  
Opraštamo im sve oskrvnute grobove  
I nevine živote  
I majke i sestre silovane  
I sve kosti polomjele  
Riječi ugušene  
Opraštamo im sve ono što nismo učinili  
I što su nama učinili  
Opraštamo im sve osvete  
I psovke neizrečene  
Sve boli i muke nanesene hrvatskom  
biću  
Mi ne možemo pobjeći od naše sudbine  
Neka se ugasi svjetiljka u našim  
životima  
Neka nas ima kao sjene  
    Koje lebde prostorima naših predaka  
Jer svijet želi našu smrt  
I naše vječito ropstvo.  
  
III.  
Nemam vremena za hrabru razmišljanja  
Ja sve gledam crno, iako su  
prozori otvoreni,

Na mekanim našim tjelesima  
Mi smo bez tajni i nemamo istina  
Na policama svojih srdaca  
nosimo našu riječ  
I tako smo naučili živjeti  
Od naših prvih prapredaka  
U svim ljudskim širinama  
Za ljubav čovjeka  
Na svome kruhu i vodi  
Na svome škrtom kamenu  
U neslobodi  
U suzama su umirali  
U grču suze ronili  
Ali smo znali i pest stiskali  
I ruke do neba dizati  
I branili smo istinu  
I krvarili za pravdu i poštenje  
U jednom napetom vremenu  
Dolijevali snagu našem sjemenu  
da ne potone  
I ne nestane  
Da se na našem ognjištu ne  
ugnijezde uljezi  
Koji su krv našu sisali  
I naš zrak disali  
Tjerali nas i batinali  
I kruh nam otimali  
I razbaštinili nas  
Al' nisu slomili  
I neće naše sunce oteti  
I neće postići  
Našu svijest o svome pripadanju  
    zamagliti  
Jer smo jači  
Za veliku ljubav  
Hrvatsku.  
  
IV.  
Pretvaraju nas u strojeve i nude nojeve,  
A mi smo čvrsto prilegli na zemlju,  
Iz svoje utrobe ispuštamo mjejhuriće  
zraka  
I javljamo da smo živi  
I da naši životi zavise od nas samih  
Od naših slobodnih koraka  
I snažnih povika  
Od naših ruku  
I snažnih mišića  
Svijet nas neće uništiti svojim lažima  
I mi smo shvatili njihove priče.  
Oni nas želete uspavati  
A mi smo prošli cijeli svoj put  
    našeg stradavanja  
I nema više jadanja.  
Hrvatska je naša vječna.  
Vječna luč koja svijetli  
Tvrđa od našeg kamena  
Naša mati  
I cilj našeg postojanja.

Bruno Zorić

## PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (25.)

# HRVATSKA JERONIMSKA PREDAJA

Nesumnjiva je zasluga Bare Poparića, što je dokazao: 1. da hrvatska tradicija pripisuje izum glagoljskoga pisma samo **Sv. Jeronimu**; 2. da se prije XIX. st. u hrvatskim krajevima nije znalo za dje-lovanje Ćirila i Metoda.

EDUARD HERCIGONJA u svojoj knjigi **Srednjovjekovna književnost** (Povijest hrvatske književnosti, knj. 2., Liber-Mladost, Zagreb 1975.) piše: "Zadivljujuća je energija kojom je, u stoljetnom kontinuitetu od moravskog razdoblja do enciklike Grande munus LEONA XIII. iz godine 1880., glagoljaštvo (doduše ne uvijek ilegalno, no najčešće samo trpljeno i onemogućavano kao nešto manje vrijedno) sačuvalo nepomućenu i cijelovitu svijest o sebi, svojoj ulozi i pravu 'slovinstva' (=hrvatsva, map. M. M.) na svoj liturgički jezik: u jednom kodeksu iz 18. st. - kada je već davno prošlo vrijeme pune stvaralačke snage glagoljaštva - nepoznati autor kićenom baroknomfrazom piše o sv. Jeronimu kao tobožnjem autoru glagoljice koji **'prosvitli i proslavi i odići i obogati i uzvisi** jezik svoj slovinski (=hrvatski) u kom ili s kim a ne z drugim izvan dijaškoga crkva katoličaska dopušća misnikom služiti..." (str. 25.).

"Zadranin Zoranić, autor **Planina**, tog prvog pastoralno-putopisnog romana naše književnosti, spominje izrijekom 'tumačenje blaženoga Hieronima' - glagolsku književnu tradiciju (prema autohtonističkoj predaji o sv. Jeronimu 'Hrvatinu' kao tvorcu glagoljice) - koja mu je olakšala stvaranje, oslobadajući ga od mogućih pogrešaka..." (Hercigonja, str. 35.).

"Na nesumnjiv i specifičan autoritet glagoljaške tradicije u duhovnom životu Praga, tada središta svetoga rimskog carstva upućuju i listinu Karla IV. od 21. IX. 1347. o osnivanju emauskog samostana i traktat bježnovskog benediktinca Jana z Holešova posvećen poznatoj češkoj nacionalno-crvenoj pjesmi **Hospodine pomiluj ny** u kojima se hrvatski tip crkvenoslavenskog (=starohrvatskoga, nap. M. M.) jezika ('lingua slavonica' čeških izvora) - prema onodobnom tradicionalnom poimanju češke (slavenske) etnogeneze (=postanka naroda) i glotogeneze (=postanka jezika) - pois-

*Piše:*

**Mato MARČINKO**

tovjećuje sa slavenskim prajezikom" (Hercigonja, str. 63.).

"Spomenuta kraljevska isprava osnutak emanskog samostana u Pragu dovodi u vezu s poštovanjem uspomene na sv. Jeronima, prevodioca Biblije 'de ebraica in latinam et **slavonicam** linguas (=hrvatski jezik, nap. M. M.), de qua, siquidem **slavonica** (=hrvatski, nap. M. M.), nostri regni Boemię idioma **sumppsit exordium primordialiter et processit**." (Hercigonja, str. 63.).

"U svom traktatu Jan z Holešova, slijedeći liniju terminološke identifikacije: lingua slavonica = hrvatski..., upozorava na neke riječi himne **Hospodine...** kao 'hrvatske', ističući pri tom 'hrvatsko' porijeklo češkog jezika (... nos Bohemi et genere et lingua originaliter processimus a Charvatis, ut nostrae chronicæ dicunt seu testantur, et ideo nostrum boemicale ydioma de genere suo est charvaticum ydioma...)" (Hercigonja, str. 63.).

Odlomak iz spomenute razprave (traktata) Jana z Holešova iz godine 1397., koju navodi Hercigonja, u hrvatskomu prijevodu glasi (preveo Josip Hamm):

"Tu treba znati najprije, da mi Česi i podrijetlom i jezikom potječemo od Hrvata, kako govore ili dokazuju naše kronike, i zato je naš češki jezik po svojem podrijetlu hrvatski jezik. Upravo hrvatski jezik je jezik bio taj, koji je s nama stupio u ove šume i u ovu divljinu, koja dotada nije bila u posjedu ili vlasništvu nijednoga čovjeka već samoga Boga... I tako su u početku svi Česi u voj zemlji govorili upravo onako, kako sada govore Hrvati; ali onaj se prvo bitni hrvatski jezik u ovoj zemlji zbog velike udaljenosti od svojega hrvatskoga područja tijekom raznoraznih i dugotrajnih razdoblja u svojoj osnovici u ovoj temlji toliko promijenio, da mi sada štošta govorimo drugačije nego što su prije nas u ovoj zemlji govorili Česi. A međutim, dok su se u našem jeziku vršile takve promjene, sveti je Vojtjeh u svoje vrijeme još našao nešto od hrvatskoga načina govora te je, sastavljući ovu

pjesmu (**Hospoine, pomiluj ny**), nju složio prema onom govoru, kakav se je tada zatekao i kakvim se je tada općenito govorilo, to znači još donekle na hrvatski način..." (Mato Marčinko, **Hrvatski jezik na mučilištu**, "Književna Rijeka", III./br. 3./4., Rijeka, svibanj-kolovož 1998., str. 74.).

Zbornik homilija iz XI. st., kućna relikvija krčkih knezova Frankopana, bio je "okovan srebrom i zlatom, jer se vjerovalo da je pisan rukom sv. Jeronima **Hrvatina**" (Hercigonja, str. 102.).

Štovanje sv. Jeronima u Istri povezano je "uz oživljavanje istarske hipoteze o podrijetlu autora Vulgate, prema kojoj je Sv. Jeronim rodom Istranin iz Zrenja kod Buzeta, na području tršćanske biskupije" (Hercigonja, str. 217.).

Godine 1508. u Senju je tiskan zbornik tekstova o Sv. Jeronimu, koji je na hrvatski jezik preveo nepoznati auktor, davši mu naslov **Transit' svetoga Erolima**. "Pored ranijih brevijarskih hagiografskih 'čtenja', misnih i kalendarskih sanktorema (=imenika štovanja svetaca, nap. M. M.), zborničkih legendi i pseudoepistalarnih glagoljaških tekstova posvećenih jednom od najvećih otaca Zapadne crkve, ovo je izdanje najizrazitiji književni odzvuk razvijenog kulta sv. Jeronima, po glagoljaškoj tradiciji tvorca glagoljskog pisma. Tiskanje **Tranzita** u Senju ima i jedno posebno, gotovo simboličko značenje: povjesna sveza glagoljice i sv. Jeronima prvi se put, naime, ustanovljuje u kontekstu koji se odnosi neposredno na Senj. Upravo senjskim glagoljašima Kurija prvi put službeno odobrava privilegij glagoljanja reskriptom pape Inocencija IV. od god. 1248. na molbu senjskog biskupa Filipa (kojega je dvije godine ranije sam papa Inocencije posvetio u Lyonu). Papino odobrenje - za područje senjske biskupije - oslanja se pak na navod u Filipovoj molbi prema kojem 'in Sclovie est littera specialis, quam illius terae clerici se habere a **beato Jeronimo asserentes**, eam observabant in divinis officiis celebrandis' - 'U Slavoniji (u slavenskoj zemlji, Hrvatskoj) postoji posebno pismo kojim se klerici te zemlje, tvrdeći da im je ono od blaženoga Jeronima, služe u liturgiji'. Senj sa svojim širim područjem postaje jedno od središta

i rasadišta glagoljske knjige, a nakon 260 godina senjski glagoljaši - predajući svojoj sredini **Tranzit**, najcjelovitiji zbroj tekstova o sv. Jeronimu - zatvaraju na neki način ciklus poštovanja tog sveca koji će u imaginaciji naših srednjovjekovnih pisaca živjeti kao Jeronim 'Hrvatin' ili 'Dalmatin', potom dalmatinske zemlje 'dika i poštenje slava i svitlost krune hrvackog jezika' u nešto kasnijoj tradiciji (Citat iz latiničke legende o sv. Jeronimu iz XVI. stoljeća. Ovakav odnos prema sv. Jeronimu izgradjen je na temelju autohtonističke teorije o porijeklu Hrvata i činjenice da je Saphronius Eusebius Hieronymus - oko 340. do 420. - rodjen u Stridonu, neidentificiranom lokalitetu rimske Dalmacije). (...) Recentni je filološki, lingvistički, književno-povijesni studij ovog izvornog hrvatskog teksta interpoliranog u **Transit** obilježen uglavnom jednodušnim uvjerenjem (F. Švelec, C. Verdiani, Vj. Štefanić, A. Nazaz, A. Mladenović) da je stihovana legenda Jeronimova djela Marka Marulića Splićanina. (...) Konačno, hagiografska legenda o sv. Jeronimu kroz nekoliko je stoljeća živjela u crkvenoslovjenštini čtenja glagoljaških brevijsara, što vjerojatno nije ostalo bez odjeka ni u djelu prevodioca i redaktora senjskog **Transita**" (Hercigonja, str. 232.-234.).

"Glagoljaški su pisci u nekoliko brevijarskih kodeksa unijeli na dan Začeća Marijina (8. XII.) apokrifne lekcije, dijelove **Pseudo-Matejeva evandjelja**, latinske kompilacije **Protoevandjelja Jakovljeva** i **Pseudo-Tomina evandjelja**, čije se postanje povezivalo s imenom sv. Jeronima (smatrano je njegovim prijevodom hebrejskoga teksta Matejeva evandjelja)" (Hercigonja, str. 338.).

Ovo višestoljetno neprekinuto štovanje Sv. Jeronima kao izumitelja glagoljskoga pisma učinilo ga je **Hrvatinom**: dičnim hrvatskim svetcem. Pučki oblik njegova imena **Jere**, **Jerko** smatraju se i danas izvornim hrvatskim imenom. Mnogobrojne crkve na svim hrvatskim područjima posvećene su sv. Jeronimu (nekad: Jerolimu). Neprijatelji i mrzitelji Hrvatske i Hrvata takodjer Sv. Jeronima doživljavaju kao Hrvata i hrvatskoga svetca, suprotstavljujući mu Bizantince solunsku braću Ćirila i Metoda. Za dokaz tomu navest ćemo dva primjera.

(nastavit će se)

## IVAN TOMIĆ (1925. - 2003.)



Ivo Tomić

Dne 12. ožujka 2003. u 78. godini života preminuo je Ivan Tomić Jurin član Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, osnivač i član udruge građana Federacije BiH "Hrvatski domobran". Pok. Ivan rođen je 9. veljače 1925. u Banja Luci.

Kao mladi osamnaestogodišnjak u rujnu 1943. postao je pripadnikom Hrvatske vojske. Nakon obuku koju je završio u dočasničkoj školi u Stockerauu (Austrija), kao vodnik se vraća u Hrvatsku gdje obnaša udjelbe u zapovjedništvu mjesta u Banja Luci. Tu je ostao sve do povlačenja Hrvatske vojske prema Sloveniji i Austriji u svibnju 1945. Zarobljen je na bleiburškom polju 15. svibnja 1945. i sproveden u logore Ljubljana, Bjelovar, Banja Luka i Prijedor. Iz Prijedora je otpušten 12. listopada 1945.

Članom ogranka HDPZ-a u Zenici postaje 17. studenoga 1992., gdje do smrti obnaša dužnosti tajnika i blagajnika. Bio je aktivan osnivač udruge Hrvatski domobran u Zenici 1996., pa je na ute-meljiteljskoj skupštini izabran tajnikom. U organiziranje, opstanak i rad udruge uložio je sve svoje znanje i skrb. Od središnjice Udruge hrvatskih ratnih veterana Hrvatski domobran iz Zagreba dobio je spomen-medalju "Hrvatski trolist s križem kneza Višeslava" i medalju "Hrvatskoj vjerni sinovi".

Ispraćaj dragog nam pokojnika održan je na groblju Crkvica – Zenica 14. ožujka 2003. Od pokojnika se u ime HDPZ-a oprostio predsjednik ogranka Vladimir Gretić, a tijelo je potom prevezeno u Banja Luku, gdje je istog dana pokopano. Dragi naš Ivo, velika Ti hvala na svemu što si učinio za naše udruge. Uvijek ćeš ostati u našim mislima i sjećanjima. Neka Ti je laka rodna gruda! Počivaj u miru!

**Vladimir Gretić, predsjednik  
ogranka HDPZ Zenica**  
**Zvonimir Krivanek,  
predsjednik UGFBiH Hrvatski domobran**

# MARIJAN JUKIĆ (4. 8. 1914. - 5. 2. 2003.)

U srijedu 5. veljače, od posljedica srčanog udara, u vukovarskoj bolnici u 89. godini života, okrijepljen svetim sakramentima, preminuo je Marijan Jukić.

Pokojni Marijan rođen je 4. kolovoza 1914. u Glamoču, BiH u kršćanskoj obitelji Antonije i Josipa. Vjenčan je 1942. sa Ljubicom r. Hrgović, i u svome kršćanskem braku imali su četvero djece.

Njegov život od najranije mладости obilježen je "križnim putem". Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, od 1941. služio je u domobranskoj vojsci diljem bojišnica u Hrvatskoj i Bosni. Godine 1945. na križnom putu prema Bleiburgu zarobljen je u Celju, zatim proveden na prisilni rad u Bosnu. Godine 1947. odveden je iz Vukovara u zatvor i osuđen na deset godina zarobljeništva. Zatvorsku kaznu je izdržavao u Zenici i Sarajevu.

Nakon povratka kući u Vukovar marljivim se radom i poštenjem brinuo za svoju obitelj. Pomno je pratilo politička događanja u zemlji, živio je u viziji slobodne i bolje Hrvatske. Domovinski rat 1991. ponovno ga stavlja na "križni put". Kao prognanik iz Vukovara traži zaštitu po raznim mjestima Đakova, Krapine. U Domovinskom ratu ubijen mu je sin Tadija, otac sedmoro djece.

Umoran od života, ali pun nade i ljubavi u povratak, kao i obnovu svoje kuće, vraća se u svibnju 2000. kući u Vukovar. Unatoč svojim godinama ostaje bistar, prati sva događanja u Domovini. Svoje novine "Politički zatvorenik" brižno je spremao, čitao, tražio svoje poznanike i premisljao svoje uspomene. One i sada brižljivo spremljene imaju svoje časno mjesto u njegovu domu.

Dočekao je svoju "slobodnu Hrvatsku", povratak i obnovu svoje kuće i pomalo umoran od života spremao se za prelazak, kako je sam znao reći, u onu "vječnu kuću".

Njegov je život bio ispunjen radom, žrtvom, samoprijegorom. U svemu što je radio, davao se potpuno, na jedan, samo njemu vlastit način. Činio je to za dobro obitelji, Domovine i Crkve.

Duboka vjera u Boga, koju je ponio iz roditeljskog doma, te ljubav prema Domovini u pravdi i istini koju je teško iskusio u svom mukotrpnom životu, obilježavali su njegov život.

Sprovodne obrede i misu zadušnicu u petak 7. veljače predvodio je vukovarski gvardijan o. Zlatko Špehar, u nazočnosti ostalih vukovarskih fratara, rodbine, redovnica i mnogobrojnih mještana. U

prilogu objavljujemo kratki životopis pok. Marijana.

## KRATKI ŽIVOTOPIS

"Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, od godine 1941. do 1945. služio sam u domobranskoj vojsci diljem bojišnica u Hrvatskoj i Bosni.

Neka mjesta ostala su mi više u sjećanju. Tijekom tih godina bio sam u Novoj Gradiški i Kapel Batrini, na čuvanju pruge Petrovo Selo, Kapela, Batrina Malna, Lužani i Oriovac.

Dobro se sjećam 8. 12. 1944. kada je bio veliki napad, desant na Vukovar od strane Rusa i partizana. Uz pomoć domobranske vojske iz Osijeka i Vinkovaca dobili smo te napade. Najjači napadi dolazili su preko Dunava. U tim žestokim borbama Rusi su bili poraženi. Njihova vojska povukla se prema Sotinu i Ilok.

Godine 1945. naša je satnija bila usmjeren na Vinkovcima, Otoku i Privlaci. Tu sam i odlikovan na terenu činom dočasnika. Sva ta odlikovanja sam morao ponisti.

Položaje smo držali u Krndiji i Papuku prema Brodu. Povlačenje naše vojske počelo je 9. travnja 1945. prema Zagrebu. Nailazili smo na napuštena oružja. Tako smo stigli u Zagreb 8. svibnja 1945.

Put od Zagreba prema Slavoniji bio je težak i mukotrpan. Hrane nismo imali, a iscrpljenost od puta ostavljala je svoje žrtve. Imao sam sreću da sam uspio na jednoj pruzi iz prevrnutoga vlaka koji je bio natovaren šećerom, napuniti svoju vojničku torbu tim šećerom. I upravo zahvaljujući tom šećeru uspio sam izdržati toliku pješačenja i dane provedene po logorima. To mi je bila jedina hrana za preživljavanje na putu.

Dana 14. svibnja 1945. zarobljeni smo iza Celja. Imali smo sreću da smo među posljednjima dospjeli do Celja te nismo bili upućeni prema Bleiburgu.

Nekoliko dana proveli smo u logoru nedaleko Celja, a zatim smo upućeni prema Samoboru. Bilo nas je preko tri tisuće hrvatske vojske.

Križni put kroz Sloveniju je bio zaista križni put. Prolazeći kroz slovenska mjesta mještani su nas dočekivali porugama, udarcima a ako bismo nešto zamolili, za uzvrat smo dobivali psovke i udarce. Kolone su naše vojske bile duge i nepregledne.

Od Samobora prema Sv. Nedjelji je bio najteži put. Naoružani partizani jahali su na konjima, a mi kolone vojske duž cijelog puta pratili smo ih trčećim korakom

od Samobora do Sv. Nedjelje. Nitko se nije smio okrenuti, a niti zaostati. Mnogi su iscrpljeni padali, ostajali ležati dok im pucanj nije zaustavio posljednji dah ili im olakšao dane križnog puta.

Od Sv. Nedjelje smo pješačili prema Sisku a zatim prema Karlovcu. U Karlovcu smo osam dana bili u velikom logoru zajedno sa zarobljenim njemačkim vojnicima. Mještani su nam donosili kruha i nešto hrane bacajući preko ograde. Tko je bio bliže taj je nešto uspio i uhvatiti.

Od Karlovca smo u sve manjem broju, jer su mnogi nestali, ubijeni a i izmučeni putem, krenuli prema Jastrebarskom, Zagrebu i Sl. Brodu. Cijeli ovaj put išli smo pješke danju i noću.

Preko Save su nas uputili za Bosnu prema Mostaru. Najveći dio puta smo išli pješke u pratinji naoružanih vojnika.

Iz Mostara smo bili upućeni u Nevesinje na prisilne građevinske rade. Na Bileći smo preko rijeke Trebišnjice gradili Arsanagić most. Nakon završetka mosta 2. listopada 1945. dobili smo propusnicu kao radni bataljon, a 3. listopada smo otpušteni kućama. U Vukovar sam se vratio 5. listopada 1945.

Cijelu 1946. bio sam bolestan i nepokretan, nisam mogao hodati od bolova i iscrpljenosti.

Dana 3. veljače 1947. sam uhićen u Vukovaru, a potom deportiran u Banja Luku, gdje sam zbog služenja u domobranskoj vojsci osuđen od tadašnjeg javnog tužitelja Hakije Puzderca i suca Alije Terzića na devet godina zatvora.

U Zenici sam izdržao kaznu u trajanju od pet godina a u Sarajevu četiri godine.

U Zenici sam najviše radio u rudniku i u tokariji u tri smjene. Prošao sam i samicu kao kaznu za i najmanji prekršaj.

U Sarajevu sam radio kao građevinac i tesar na raznim zgradama kao i na zgradi bolnice TBC u Turčinu.

Zatvorski režim za političke zatvorenike teško je i opisivati. Samice, saslušanja noću, optužbe, mučenja, iscrpljivanja svake vrste.

Pušten sam na slobodu 3. veljače 1956. na tri godine uvjetno i gubitak svih građanskih prava. Od puštanja na slobodu zaposlio sam se u tvornici u Borovu.

U mirovinu sam pošao 13. kolovoza 1975. sa 17 godina radnog staža i to s najnižom stopom mirovine".

**Priredila: s. Lovorka**

## IN MEMORIAM

U SPOMEN

**IGNACIJ BAHORIĆ**

1926.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**DALIBOR SITARIĆ**

1940.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**ZLATKO KEGLEVIĆ**

1928.-2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Rijeka.

U SPOMEN

**NIKOLA BOROVAC**

1925.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**DRAGUTIN BELANČIĆ**

1924.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac  
Ogranak Ogulin

U SPOMEN

**MARIJAN JUKIĆ**

preminuo u 89. godini života.  
Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

**ŠTEFICA KRALJEVIĆ**

1927.-2002.

Laka joj bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**BOŽIDAR FLATZ**

1936.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**GRGA VULIĆ**

1918.-2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Zadar.

U SPOMEN

**ANA SALOPEK**

1917.-2002.

Laka joj bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac  
Ogranak Ogulin

U SPOMEN

**JOSIP RITZL**

1926.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**DRAGUTIN HOMOLKA**

preminuo 25. veljače 2003.  
Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Rijeka.

U SPOMEN

**MATO BARIĆ**

1938.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**VINKO PRIMORAC**

1925.-2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Dubrovnik.

U SPOMEN

**TOMISLAV KOVAČIĆ**

preminuo u 78. godini života.  
Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Krapina.

U SPOMEN

**MAGDALENA CVITKOVIĆ**

1915.-2002.

Laka joj bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac

U SPOMEN

**RADOVAN RADOŠEVIĆ**

1926.-2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Dubrovnik.

U SPOMEN

**STJEPAN KISELJAK**

preminuo u 78. godini života.  
Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Krapina.

U SPOMEN

**MARICA MEDIĆ**

1920.-2002.

Laka joj bila hrvatska zemlja  
HDPZ - podružnica Karlovac  
Ogranak Ogulin

U SPOMEN

**BOŽO SUŠIĆ**

1911.-2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - podružnica Dubrovnik

U SPOMEN

**IVAN TOMIĆ**

1925.-2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.  
HDPZ - ograna Zenica.

# IN THIS ISSUE

Once again, this year, the Croatian Association of Political Prisoners (HDPZ) is participating in marking 10 April when in 1941 the Croatian state was reinstated. This resulted following difficult historical circumstances. Attempts by Croatian politicians to obtain the sympathies of the West in a democratic manner and support for their liberation by the Croats remained unsuccessful. From 1918 – 1941 a large number of Croatian patriots were sentenced to death while advocates of Croatia's freedom and state

Hungary, Bulgaria, Italy and Germany. The Croatian State was founded in 1941. It later paid the price for emerging in the circumstances that it did. It was not a democratic State, nor a State that could be portrayed to younger generations as something ideal. Nevertheless, in the historical circumstances that existed, it was the only possible Croatian State that could have existed as such. The only other alternative was Yugoslav dictatorship. It is in fact for this reason and not the darker side of that State, that

will be held in Zagreb including lectures that are released in their entirety.

\* \* \*

According to still unofficial data, around 601 Catholic priests, religious brothers and sisters were killed in World War II. The Yugoslav Communist Partisans killed a great majority. After the war, mounted political trials were conducted with mammoth sentences and jail for dozens of priests, religious brothers and sisters. One of these was **Fr Leonard Bajić**, who was sentenced in 1947 in Zagreb, when the authorities tried to close down the Franciscan monastery. At a presentation of a book written by **Dr. Fr Stjepan Čove** about Fr Leonard Bajić, the editor of this magazine, **Tomislav Jonjić** spoke to those present about the existence of interesting archival material. The fundus kept by the Commission for Relations with Religious Communities is in charge of the Croatian State Archives. The fundus contains a bulletin consisting of 145 pages entitled «A Review of Priests, Nuns and Church Officials of all Confessions on the Territory of the National Republic of Croatia Sentenced from 1944 to 1951». The bulletin notes that 206 Roman Catholic Priests, 15 Roman Catholic seminarians, 15 Roman Catholic nuns, 3 Greek Catholic priests, 13 Orthodox priests, 1 Orthodox nun, 1 Evangelic religious official, 2 Muslim officials, 7 Adventists and 7 Jehovah witness officials. At that time (1951) 57 Roman Catholic priests, 9 seminarians, 3 nuns and 1 Orthodox priest were serving sentences in the prisons in Stara Gradiška, Lepoglava and Požega. The list is interesting for another reason. It contains the names of those sentenced and executed. This would indicate that there were many who were executed but without any previous trial.



*Senj during the time of the Uskoci*

independence left their youth and health in the dungeons. Croatian politicians who were not unconditionally opposed to the survival of the Yugoslav state were also affected and experienced their own personal calamities: **Stjepan Radić** was mortally wounded in the Belgrade parliament while his successor **Vladko Maček** was brought before the courts on more than one occasion. Many reputable figures abroad raised their voices against the oppression of the Croats, such as **Albert Einstein** and **Heinrich Mann**.

However, that was not sufficient. Great Britain, France and the US supported the Yugoslav state for their own purposes and interest regardless of the open monarchical-fascist dictatorship from Belgrade. For this reason the Croats had to seek support from revisionist forces such as those in

thousands of young Croat youths fell. One hundred thousand, including numerous members of the Croatian Association of Political Prisoners, were oppressed following the victory of Communism and the renewal of Yugoslavia.

Commemorating the proclamation of the Independent State of Croatia, the Croatian Association of Political Prisoners wishes to express its respect towards those members who survived the Communist terror, as well as to those who fell for their Croatian ideals of freedom and state independence. At the same time the HDPZ wishes to express its awareness that the independent state of Croatia was a vital presumption for the survival of the Croatian people as well as a vital presumption for the freedom of individuals and groups. In line with marking that day, an official commemoration

# IN DIESEM HEFT

Auch dieses Jahr nimmt die Kroatische Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge (HDPZ) an der Feier des 10. April, des Tages als 1941 der kroatische Staat wieder ausgerufen wurde, teil. Dazu kam es in der Geschichte zu schwerer Stunde. Alle Versuche kroatischer Politiker, Sym-

Gründe mussten Kroaten Unterstützung bei den Revisionistischen Staaten wie: Ungarn, Bulgarien, Italien und Deutschland suchen. Der 1941 ausgerufene Kroatische Staat zahlte Tribut für Verhältnisse, in deren er entstand. Er war kein demokratischer Staat, auch nicht ein

demonstriert die HDPZ zugleich ihr Gewissen, dass ein unabhängiger kroatische Staat, eine wichtige Voraussetzung für das Bestehen des kroatischen Volkes und für die Freiheit des Einzelnen und Gemeinschaft, ist. In Verbindung zur Feier des Tages, fand in Zagreb eine feierliche Akademie mit Vorlesungen, die wir in Gänze veröffentlichen, statt.

\* \* \*

Nach den noch immer unvollständigen Dokumenten wurden im Zweiten Weltkrieg auf dem Gebiet Kroatiens 601 katholischer Priester, Ordensbrüder bzw. Ordensschwestern getötet. Eine Großzahl töteten jugoslawische kommunistische Partisanen. Nach dem Krieg organisierte man politische Schauprozesse, an denen einige Zehnte Priester, Ordensbrüder bzw. -schwestern zu hohen Gefängnisstrafen verurteilt wurden. Einer davon war der Franziskaner p. **Leonard Bajić**, der 1947 in Zagreb, beim Versuch das Franziskanerkloster Mutter Gottes von Lourdes zu schließen, verurteilt wurde. Bei der Promotion des Buches von Dr. p. **Stjepan Čovo** über p. Leonard Bajić, berichtete der Redakteur dieser Zeitschrift **Tomislav Jonjić** über die Existenz eines interessanten Archivdokumentes. Im Bestand der Kommission für Beziehungen zu Gläubengemeinschaften, die im Kroatischen Staatsarchiv aufbewahrt ist, befindet sich ein Bulletin von 145 Seiten mit der Überschrift "Übersicht verurteilter Priester, Nonnen und kirchlicher Funktionäre aller Konfessionen auf dem Gebiet der Volksrepublik Kroatien von 1944 bis 1951". Nach diesem Bulletin wurden 206 römisch-katholische (rkt.) Priester, 15 rkt. Theologiestudenten, 15 rkt. Nonnen, 3 griechisch-kath. Priester, 13 orthodoxe Popen, 1 orthodoxe Nonne, 1 evangelischer Glaubensdiener, 2 mohammedanische-, 7 adventistische- und 7 jehovistische Glaubensdiener verurteilt. Zu dieser Zeit (1951) befanden sich in Gefängnissen von Stara Gradiška, Lepoglava und Požega 57 rkt. Priester, 9 rkt. Theologiestudenten, 3 rkt. Nonnen und 1 orth. Priester. Diese Aufzählung ist eigentlich wegen etwas anderem wichtig. Auf dieser befinden sich verurteilte und hingerichteten Priester, aber viele Hingerichtete fehlen. Das bedeutet, dass man zugibt, viele ohne Gerichtsurteil, umgebracht zu haben.



Festung Nehaj oberhalb von Senj

pathie und Unterstützung für die Befreiung vom demokratischen Westen zu bekommen, blieb ohne Erfolg. In der Zeit zw. 1918 und 1941 wurde eine große Zahl kroatischer Patrioten zum Tode verurteilt und Befürworter der kroatischen Freiheit und staatlichen Selbständigkeit ließen ihre Jugend und Gesundheit in Kerkern. Zu Schaden kamen auch jene kroatische Politiker, die gegen das Bestehen des Jugoslawischen Staates nicht bedingungslos waren: **Stjepan Radić** wurde im Belgrader Parlament tödlich verletzt und sein Nachfolger **Vladko Maček** kam öfter vor Gericht. Gegen die Verfolgung von Kroaten erhoben auch ausländische Wissenschaftler, wie **Albert Einstein** und **Heinrich Mann**, ihre Stimmen.

Doch, all dies reichte nicht. Großbritannien, Frankreich und USA unterstützten, ohne Rücksicht auf die offene monarchofaschistische Diktatur, zu eigenen Interessen den Jugoslawischen Staat. Aus diesem

Staat, den man jüngeren Generationen als Ideal vorstellen kann. **Doch zu damaligen Verhältnissen war er der als einzigmöglicher Staat.** Alternative dazu war die jugoslawische Diktatur. Gerade deswegen fielen für dieses Kroatien und nicht für negative Seiten des Regimes zig Tausende kroatische Jugendliche. Hundert Tausende, darunter zahlreiche Mitglieder der Kroatischen Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge, wurden nach dem Sieg der Kommunisten und Wiederherstellung Jugoslawiens, verfolgt.

Die Kroatische Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge möchte durch Teilnahme am Festakt zur Ausrufung des Unabhängigen Kroatischen Staates jene seine Mitglieder, die den kommunistischen Terror überlebten, sowie denjenigen, die für Ideale der kroatischen Freiheit und staatlichen Unabhängigkeit gefallen sind, Ehre erweisen. Auf diese Weise

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

URAD

UZDARSKA ZA OSLOBOĐENJE KRAJEVA

Broj:

Predmet: Briga za Zadar...

GLAVARSTVU GRADJANSKE UPRAVE

S P L I T.

Zadar je danas sastavni dio Nezavisne Države Hrvatske. On je dobro, teritorijalno naš. I sada, kada nas od njega ne dijele neprostokćive grunde, moramo ga uzeti na dušu i pritisnuti na grudi: treba mu posvetiti svu pažnju, obzir i brigu, da se i Zadračani povrate jezikom, dušom i srdećem svojem hrvatskom narodu kojemu pripada po krvki.

U tu svrhu treba što prije:

- 1./ otvoriti pučku i srednju štolu;
- 2./ otvoriti djeće zabavište;
- 3./ osnovati knjižaru;
- 4./ učeneljiti pučku knjižnicu sa čitaonicom; u kojoj će se čitati i iz koje će se posudjivati gotovo za badava knjige;
- 5./ uskrsmuti čitaonicu;
- 6./ oživiti crkvene bratovštine;
- 7./ poslati čestite i sviestne Hrvate svećenike, koji će odmah uvesti hrvatske propoviedi i ostalo;
- 8./ otvoriti pučku kuhinju za siromašne gradjane;
- 9./ osnovati podporne društvo za podupiranje neobstreljivih i siromalja;

- 10./ osnovati Dom staraca i starica;
- 11./ otvoriti podvražnico novčanih zavoda;
- 12./ omogućiti i olakšati useljavanje trgovaca, trgovskih pomoćnika, obrtnika i radnika podieljujući im rasne povlastice, podpore it.d.
- 13./ trgovinu, promet i sav prirad prouzeti;

Nek će odrediti jedan dobar i valjan činovnik po mogućnosti Zadračanin ili uobče iz Sjeverne Italije, kojemu će se predati poslovi za Zadar i koji će raditi i nestojati, da se sve gore navedeno kao i sve ostalo, što bi bilo od koristi navedenoj svrsi, provede. Treba raditi brzo i energično izrabljajući današnje stanje, u kojemu se nalazi grad, i time zasplopljenim otvoriti oči, da vide tko im je prijatelj a tko neprijatelj. Danas su ubilja povoljne prilike, da se sav kulturni i materijalni život preuzme u vlastite ruke. Takove prilike omogućuju provodjenje i ostvarenje svih gore navedenih tačaka. To današnje stanje treba izrabiti i uspjeh ne će izostati, Samo hrvatski, treba se ozbiljno latiti posla i taj uzrajeti provoditi. Tada će se ~~čuvati~~ izplatiti i Zadračani će opet postati Hrvati, hrvatski, ako taj ne bi bio omoran od kakve više sila.

ZA DOL. SPLITI !

U Zagrebu, 9. veljače 1944.

Ministar:  
/Dr. Edo Bulat/



VOJNI SUD  
II. JUGOSLAVENSKOJE ARMIJE  
II. SUD br. 1586-1588/45  
Rješeno 7. jula 1945 god.  
Z A G R E B

Primljeno 22.VII.1945.

U ime naroda Jugoslavije !

Vojni sud II jugoslavenske Armije na svom zasjedanju održanom  
X dne 6. jula 1945. g. preispitujući predude Vojnog suda Vojne oblasti za Dalmaciju, vijeća kod komande područja Južne Dalmacije,

odobrava se :

a presuda: SUD br. 145/45 od 9. juna 1945. g., kojom Domazet Filip presuđen na kaznu doživotne robije,

nem odobrava se:

nego se Domazet FILIP, kažnjava na kaznu smrti strijeljanjem.

obrazloženje:

Za Domazet Filipa, bolje odgovara kazna smrti.

Umetnik - M. BOŠKO MIRČA !

Zapisnici:

Popis nečitljiv

M.P./

Predsjednik suda, major

u ž. Nikola Lender, v.r.

Daje ovaj propis vjeran originalu, tvrdi i ovjerava:  
Za kancelariju Vojnog suda Oblasti za Dalmaciju,  
Vijeće kod Komande Područja Južne Dalmacije,  
U Dubrovniku dne 23.VII.1945. g.

Sekretar:  
M.P./ Pavao Bašković, v.r.

Točnost prepisa ovjerava:  
Okružna Komisija za ratne zločine  
Dubrovnik, 6.VIII.1945.